

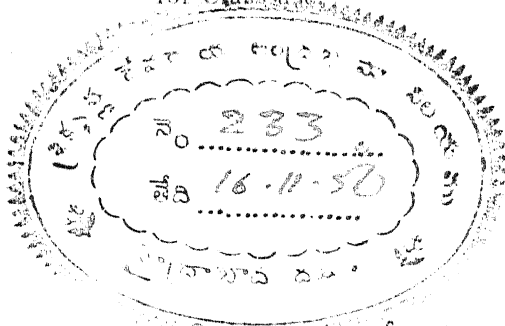

విద్యుదనియమదేశములు

శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి
విద్యుదనియమదేశములు
ప-44

Approved by the Madras Text Book Committee
for Class also.

పల్లి పుస్తకాల: అక్షరాలు
సరస్వతి పబ్లికేషన్
రాజమహేంద్రవరము

సరస్వతీ గ్రంథమండలి:

అనుబంధ మాలిక ౪

శ్రీ కృష్ణ దేవరాయ అక్షరాలాసనము

విభాగము

విభాగ సంఖ్య

విదురునియుపదేశములు

శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

Approved by the Madras Text Book Committee
for Class use.

పబ్లిషర్లు: అద్దేపల్లి అండ్ కో
సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్
రాజమహేంద్రవరము

సర్వస్వామ్యములు
ప్రకాశకులవి

1st Edition	1924
2nd Edition	1929
3rd Edition	1930
4th Edition	1943
5th Edition	1945
6th Edition	1950

Saraswathi Power Press, Rajahmundry
Printed and Published by
A. Nageswara Rao
For Addepally & Co., Educational Publishers.

శ్రీమహాభారతమున సుప్రసిద్ధి గాంచిన మహావీరులలో
విదురుఁ డొక్కఁడని చెప్పవలసియున్నది. అతఁడు బాహు
బలమున భీష్ముని కెనయగును; వింట ద్రోణాచార్యుల కీడగును;
ధర్మగుణమున ధర్మరాజున కుద్ది యగును; దైవభక్తికి
బ్రహ్మాదాదులకు తుల యగును; జ్ఞానమున వ్యాసాదిఋషులకు
సాటి యగును. ఇట్టి యసాధారణగుణముల కతఁ డాధారుఁ
డనుటకు నందియ మింతయును లేదు. మఱియు నతఁడు
సాధుస్వభావము గలవాఁడు; న్యాయమార్గమునం దానక్తి
గలవాఁడు; సజ్జనప్రియుఁడు; పెద్దలయెడ నధికారముగలవాఁడు;
ధర్మనిర్ణయముచేయునెడ మోమోట మింతయునులేక పలుకు
వాఁడు; మిక్కిలి దూరాలోచనపరుఁడు; పరులకు హిత
ముపదేశించుపట్టున జంకును గొంకును లేనివాఁడు.

పైని బేర్కొన్న యుత్తమగుణములు విదురుని చరిత్రమునం
దంతటను నెలకొని యున్నవి. ఆ యుత్తముని చరిత్రము
సామాన్యముగా నందఱకు నాదర్శప్రాయమన్న నతిశయోక్తి
కాదు. పంచమవేదమని ప్రసిద్ధిగాంచిన భారతమునం దీ
మహామహానిచరిత్ర మచ్చటచ్చట వర్ణింపఁబడుటచే నంతయు
నొక్కమాటు చదువుకొని యానందించు భాగ్యము మనకు
లేకపోయినది. చదువరుల కట్టి సౌలభ్యము గల్గించుటకై
నే నా విదురుని చరిత్రమును నా బుద్ధి కలవడినంతవఱకు నిటఁ
బొందుపఱచుచున్నాను.

విదురుని జననము

భారతవంశవర్ధనుడగు వ్యాసుని యంశమువలన విదురుఁడు జన్మించెను. ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులవలె నితఁడును వ్యాస మహర్షి కుమారుఁడు. ఇతఁడు తాసియం దుద్భవించినను దక్కిన రాజకుమారులవలె నాహార విహారములందు సమాదరింపఁ బడుచుండెను. భీష్మాది కులవృద్ధులును, సత్యవతి మొదలగు నంతఃపురస్త్రీలును విదురుని నధికప్రేమతోఁ జూచి పోషించుచుండిరి. చిన్నతనమునుండియు నితని సద్గుణములు దక్కినవారి మానసముల నాకర్షించుచుండెను. ఇతఁడు కులవృద్ధుల యొద్దను, దనసహోదరులగు ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులయొద్దను, మిక్కిలి వినయముతోను, భక్తితోను వర్తించి వారిని శౌరవించి వారి వలన శౌరవ మందుచుండెను. ఇతఁడు ధృతరాష్ట్ర పాండు రాజులకంటెఁ జిన్న యయ్యు, బుద్ధియందును, సుగుణము లందును బెద్దయై కులవృద్ధుల భీష్మునకుఁగూడఁ గార్యా లోచనముఁ జెప్పుచుండెను. భీష్ముఁడుగూడ సర్వకార్యము లందు నితని యాలోచనమును గైకొనుచుండెను. భీష్మునివంటి మహనీయుఁడుగూడఁ గార్యములవల్ల విదురునితో నాలోచించుచుండునని చెప్పుటవలననే యితని మహత్త్వము లోకమునకు వెల్లడి కాకమానదు. చిన్నవాడయ్యును విదురుఁ డింతటి యుత్తమపురుషుఁడని యాశ్చర్యపడ నవసరములేదు. ఇతఁడు కేవలము యమధర్మరాజు. ఆ ధర్మరాజే శాపవశమున భూమిలో

శూద్రస్త్రీయం దుదయించెను. అట్టి ధర్మావతార మగుట విదురుం డంతటిగుణవంతుఁ డయ్యెను. యమధర్మరా జట్లు భూమిపై నవతరించుట కేమికారణమో యిటఁ గొంచెము వివరించెదను.

మాండవ్యుడు యముని శపించుట

పూర్వము మాండవ్యుఁ డను బ్రహ్మర్షి గలఁడు. అతఁడు సదాచారసంపన్నుఁడయి మిక్కిలి వాసిగాంచెను. అతఁడు తీర్థయాత్రాపరుఁడయి శ్రమయానక శీతాతపములకు వెను దీయక భూవలయంబునఁగల సకలతీర్థములను సేవించి మిక్కిలి పుణ్య మార్జించికొనెను. పిమ్మట నతఁడు సర్వసంగములను బరిత్యజించి యొకానొక నగరమునకుఁ గొంతదూరమం దున్న యడవిలోఁ బ్రవేశించి యచ్చట నొకయాశ్రమమును గల్పించి కొనెను. పిమ్మట నతఁడు తనయాశ్రమద్వారంబున నున్న వృక్షమూలమునఁ గూర్చుండి యూర్ధ్వబాహుఁడై మానవ్రత మవలంబించి తపము సేయ నారంభించెను.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు కొందఱుదొంగలు రాజుగారి ధన మపహరించి పలాయితు లగుచుండిరి. రాజభటులు జరిగిన ప్రమాదమును వెంటనే తెలిసికొని దొంగలజాడ లరయ నలుదెసలఁ గలయవెదకి తుదఁ కాదొంగలను వెంబడించిరి. ఆ తనకురులు తమ్ము వెనుకొని వచ్చుచున్న రాజభటులను గాంచి భయభ్రాంతు లయి తమ్ము రక్షించుకొను నుపాయాం తరము గానక యమ్మాండవ్యుని యాశ్రమమును బ్రవేశించి

యందు దాఁగికొనిరి. అంత రాజభటు లట్లువచ్చి తప మొనర్చుచున్న యమ్మునింగాంచి “మునీంద్రా! ధన మపహరించి దొంగలు నీవైపునకుఁ బర్వెత్తుకొని వచ్చిరి. వా రెటుపోయిరో తెల్పు?” మని యడిగిరి. అమ్ముని మానవ్రతుఁ డగుటచే వారికిఁ బ్రత్యుత్తర మీయక యెప్పటియట్లు తప మాచరించుచుండెను. రాజభటు లతని సరకుగొనక యాశ్రమమును బ్రవేశించి ధనముతోఁగూడ దొంగలను బట్టుకొని ముని చెంతకువచ్చి “ఓహో! ఈముని కపటవేషధారి. వీఁడు దొంగలకెల్ల మోసగాఁడు. ధనముతోఁగూడ దొంగలను దన యాశ్రమమున దాఁచి యేమియు నెఱుంగనట్లు తపముఁ జేయుచున్నాఁడు. వీనినిగూడ బంధించి కొనిపోవుద” మని తమలోఁ దా మాలోచించుకొని నీతివిహీనులై యామ్రుచ్చులతోఁబాటు మునీంద్రునిగూడ బంధించుకొనివచ్చి రాజున కప్పగించిరి. రాజుదొంగలను వెంటనే చంపించి యితఁడును దపోవేషంబున నున్న దొంగయే యని భావించి మాండవ్యుని పురమువెలుపల శూలారోపణము చేయించెను.

అట్లు రాజుచే నవకృతుఁ డయ్యును, మాండవ్యుఁడు మనస్సున నతిశాంతుఁ డయి శూలబాధను నహించి యెప్పటియట్లు తపము చేసికొన్నుచుండెను. అతఁడు నిరాహారీయయ్య బహుకాలము జీవించెను. శరీరదుఃఖమును దలంచక దృఢమనస్కుఁడై నిర్మలాత్మతోఁ దప మొనరించు నమ్మునీంద్రుని తపస్సునకు మెచ్చి మహర్షులు కొందఱు

పక్షిరూపములతో రాత్రిసమయమున వచ్చి “మునిశ్రేష్ఠా!
యిట్టి మహాతపశ్శాలివగు నీ కీదుఃఖము గల్గించినవా రెవ్వ?”
రని యడిగిన వారికి మాండవ్యుఁ డిట్లనియె.

ఎఱిగియెఱిగి నన్నడుగంగ నేల దీని
సుఖము దుఃఖంబు ప్రాప్తించుచో నరుండు
తగిలి తనకర్మవశమునఁ దనకుఁదాన
కర్తగా కన్యులకు నేమి కారణంబు?

“మునీంద్రులారా! సర్వము దెలిసియు మీ రీవిషయ
మును నన్నడుగ నేల? మానవుఁడు తన కర్మమునకు లోబడి
సుఖమునుగాని దుఃఖమునుగాని పొందుటలోఁ దాన్తే కర్త
యగును. అంతియ కాని పరు లెవ్వరు నందులకు హేతువుగా”
రని పలికెను.

మునులతో నా మాండవ్యుఁడు పలికిన వాక్యములను ద
న్నగర రక్షకభటులువిని పోయి రాజునకు విన్నవించిరి. రాజు
తన తప్పను వెంటనే గ్రహించి పర్వుపర్వున వచ్చి శూల
ప్రాప్తుఁ డయ్యు నిశ్చలమనసుతోఁ దప మొనర్చుచున్న
మాండవ్యునిఁ గాంచి నమస్కరించి “యజ్ఞానవశమున నే
నొనర్చిన యపరాధమును క్షమించి నాయెడఁ బ్రసన్నుడవు క”
మ్మని ప్రార్థించెను. మున్మియు నతనియెడఁ గరుణించెను.
రా జా శూలమునుండి మునిని దొలగింప యత్నించెను.
కాని యాశూల మతనినుండి యూడిరా దయ్యెను. అంతట
రాజు దానిని మెల్లగాఁ దునియించి యూడదీయించెను.

కాని తత్కంతపార్శ్వమున నొక తునుక మిగిలిపోయెను. దానిని దీయ నెవ్వరికిని శక్తి లేకపోయెను. శూలపుడునుక శరీరమున నుండుటం జేసి యమ్ముని విముక్తుడయి ఘోర తపంబుఁ జేసి మహామహిమను సంపాదించికొని లోకము లందుఁ దిరుగుచు నొకనాఁడు యమలోకమున కరిగి “దండ ధరా! నీవు సర్వమును దెలిసినవాడవు. నేను దారుణ దండ నమునకుఁ బాల్పడితిని. అట్లగుటకు నే నేమి దుష్కృత మొనర్చితినిో చెప్పుము. నేను బ్రాహ్మణుడను. తపశ్శాలిని. నే నట్టిదండనమునకుఁ దగుదునా?” యని పలుక మాండవ్యునకు యముఁ డిట్లనియెను. “మునీంద్రా! నీవు చిన్నతనమునఁ దూసీఁగలను బట్టికొని కొఱ్ఱులఁ బెట్టి బాధించితివి. తత్ఫలము నీ విప్పు డనుభవింపవలసి వచ్చినది. హింసాపరు లగుమానవులు దుఃఖము లొందకుండ నుండఁ గలరా?” అని పలికిన యమునిఁ జూచి మాండవ్యుఁ డతికుపితుండై “ఓయీ! ఏమనుచున్నావు? నేను జిన్నతనమునఁ బాప మొనర్చితి ననియూ! అది సరికాదు. పుట్టినది మొదలుకొని పదినాల్గు వత్సరములదనుకఁ బురుషుఁడు బాలుఁ డనిపించుకొనును. అట్టివాఁ డెద్దిచేసినను బాపము లను బొఱయఁడు. వాని కొరు లెగ్గుచేసిరేని బాతకులగుదురు. ఇది ధర్మశాస్త్రమర్యాద. ఇట్లుండఁ దెలియక బ్రాహ్మణుడ నగు నాకుఁ దగనిదండనమును విధింపఁజేసి నాయెడ నపరాధి వయితివి. కావునఁ దత్ఫల మిప్పు డందుము. నీ వీవై భవమును

విడిచి భూతలమున మూడుంట్రియందు జనింపును. మని శపించెను. ఆశాపమువలననే ధర్మరాజు విదురుడై జన్మించెను. కావుననే విదురు డుత్తమోత్తముడయి ధర్మాధర్మపరిశీలననిపుణుడయి లోకమున మిక్కిలి వాసిగాంచెను.

విదురుడు ధృతరాష్ట్రపాండురాజులతోఁ గూడి చిన్నతనమంతయును బుచ్చెను. యౌననవంతుడు కాఁగానే యతఁడు తనసోదరులవలె గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరించెను. అతఁడు దేవకుని కుమారికయగు పారసవియను యువతిని బెండ్లియాడి తనతో సమానులగు పుత్రులను బడసెను. అతఁడు కుటుంబియయ్యును బురదలోఁ దిరుగు కుమ్మరిపురుగువలె సక్తుఁడుగాక విషయవిముఖుడై వర్తించెను. అతఁ డన్ని కార్యములందును భీష్మునకుఁ దోడ్పడుచుఁ గౌరవమంత్రి యని పేరొందెను. ఏకార్యమైనను భీష్ముడు విదురునితో నాలోచింపకుండఁ జేయలేదు. ఈమహానుభావుడు వయస్సునఁ బాండునికంటెఁ బిన్నయయ్యును గురుకులవృద్ధులగు భీష్మాదులతో సమముగా గౌరవింపబడుచుండెను. పాండుడు దిగ్విజయ మొనర్చి తెచ్చిన ధనంబులు ధృతరాష్ట్ర ననుమతివడసి భీష్మునకును, సత్యవతికిని, దల్లులకు నిచ్చుచున్నట్లు విదురునకుఁగూడ నిచ్చుచుండెనని భారతమువలనఁ దెలియుచున్నది.

విదురుడు దూరదృష్టి గలవాఁడు. హిత ముపదేశించునెడ జంకు లేనివాఁడు. ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారీదేవియందు దుర్యోధనుఁ డుదయించెను. ఆసమయమునఁ బెక్కు దుర్నిమిత్తంబులు

పోడమెను. పుత్రాభ్యుదయ సంతోషముచే ధృతరాష్ట్రుడు
 డుప్పొంగుచుండ విదురుడు భీష్మాదులతో నతని సమీపించి
 “సోదరా! ఈపుత్రజననమున కానందించుచుంటివి. కాని
 యిది యానందింపదగిన సమయముకాదు. ఈపిల్లవాడు
 పుట్టిన సమయమునఁ బెక్కు లుత్సాహములు పొడమినవి.

మన దుర్యోధను జన్మం
 బునఁ బెక్కులు దుర్నిమిత్తములు పుట్టె జగ
 జనసంక్షయజననుం డగు
 నని పలికెద చెఱుకగల మహాత్ములు వానిన్.

కులమునకు నఖిలలోకం
 బులకు నపాయంబు నేయు పురుషాధము ని
 మ్ముల దూషించి జగంబును
 గులమును రక్షించు టరుదు కువలయనాథా!

“కావున నిప్పుడు దుర్యోధను దూషించి విడిచిపుత్తము.
 అంత మాత్రమున నీకు నష్టములేదు. ఇంకను నీకుఁ బెక్కురు
 పుత్రులు సంపూర్తిగాఁ బెరుగుచున్నవారు. ఇతఁడు లేనంత
 మాత్రమునఁ గొఱత రాదు. నాచెప్పినట్లు నడతువేని
 కులంబును, దేశంబును, బ్రజలను, రక్షించినవాడ వగుదువు”
 అని యుపదేశించెను.

పుత్రవ్యామోహముచేత ధృతరాష్ట్రుడు పుత్తుని విడిచి
 పెట్టి లేకపోయినను విదురుడుమాత్రము తన నిధాయక
 కృత్యము నెఱవేర్చక పోలేదు. పుత్రజననోత్సాహభరితుడగు

మహారాజుతో నట్లు నిర్భయముగా లోకక్షేమార్థియై వుత్తర
త్యాగమును గుఱించి విదురుఁ డొనర్చినహితోపదేశమే యతని
దూరదర్శిత్యమును గర్తవ్యానురక్తిని బ్రజారక్షణానక్తిని,
వెల్లడి చేయుచున్నది.

మొదల నప్రియ మయ్యును దుదిఁ గరంబు
పథ్య మగుపల్కు ప్రియులందు బలిమినైనఁ
బలుక వలయు మోమోడక యొలసి యట్టి
వాఁడు తగుసహాయుండు భూవల్లభునకు.

ఈపద్యమునందు జెప్పఁబడిన యుత్తమగుణము విదురుని
యందు నెలకొని యున్నదనుటకు సందియములేదు. హితోప
దేశమునందును, దూరదృష్టియందును, గూర్వాల్లోచనము
నందును రాజభక్తియందును, న్యాయాన్యాయపరిశీలనమందును
ధృతరాష్ట్రునకు విదురునివంటిమంత్రి వేతొకఁడు లేడు.
విదురునివంటి మంత్రినత్తముఁడు గల్గినందులకుఁ దగినఫలమును
ధృతరాష్ట్రుఁ డనుభవింపలేక తనవంశనాశ మొనర్చుకొనెను.
అది ధృతరాష్ట్రునిలోపమే. అంధుని యందున్న దివ్యైవలె
పుత్రవ్యామోహమూఁడుఁ డగుధృతరాష్ట్రునిచేత విదురుని
బుద్ధియు, నాలోచనమును వ్యర్థము లయ్యెను.

౨

విదురునికిఁ బాండవులందుగల్గిన యాదరము.

లోకములో ధర్మాత్ములు సాధుశీలురు నగునత్తమపురుషులు
తమకన్నలయెదుట నధర్మ ముప్పతిల్లినను, గ్రూరకార్యము

లాచరింపఁబడినను జూచి సహింపలేదు. సహింపలేకపోవుటయే కాదు; అధర్మపరులను, గ్రూరులను జూచి వారు ద్వేషించి వారిని దమచేతకై నను జేరనీయరు. ఆదుష్టులతో వారు శత్రుభావమును వహించి నాధుపక్షావలంబులయి వర్తింతురు. ఇది యుత్తమపురుషస్వభావము. ఆలోచింప, విదురుఁ డట్టి యుత్తమపురుషుఁ డనుటకు సందియములేదు. పాండవధార్త రాష్ట్రులు విదురునకు సమానులయినను బాండవుల సద్గుణము లతనిచిత్తము నాకర్షించినట్లు దుర్యోధనాదుల గుణము లాకర్షింపలేకపోయినవి. ధార్తరాష్ట్రులందు హేయభావమును, బాండవులందు సమాదరమును, విదురునకు గల్గుటకుఁ గారణము వారివారి కుద్గుణ సద్గుణములే కాని వేఱుకాదు. ఇది తెలియక విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి యనుచుందురు. ఆపక్షపాతము సద్గుణజన్యము కాని స్వభావజన్యము కాదు.

పాండురాజు మరణానంతరమునఁ గుంతీదేవి ధర్మజభీమార్జున నకులసహదేవులతోఁ గూడ హస్తినాపురికి వచ్చెను. అట్లు వచ్చిన పాండుకుమారులను జూచి భీష్మవిదురాదులే కాక పురప్రజ లందఱును మిక్కిలియానందించిరి. ఆపిల్లలు మిగుల సుందరులై దేవతాకుమారులను మించు తేజమున నొప్పుచుండిరి. తాదృశసాంధర్వదివ్యతేజములకుఁ దోడు ధర్మరాజాదులకు విషయసౌజన్యాదు లలవడి యుండుటచే వారు సులభముగానే లోకుల చిత్తముల నాకర్షించికొనఁగల్గిరి. సింగపుఁగొడమలభంగి వర్తించు నా పాండు కుమారులను

యు ప దే శ ము లు

జూడఁగా ధార్తరాష్ట్రుల కనూయయు దక్కినవారికిఁ
సమాదరమును గల్గెను. ఇట్లుండ నుత్తమపురుషుడైన
విదురునికిఁ బాండవులందు సమాదరము గల్గుట వింతకాదు.
పాండవులు దివ్యతేజోవిలసితు లగుటచేతనే విదురాదులకుఁ
బ్రేమాస్పదులైరి. ఆపైఁ బితృవిహీనులగు బాలకు లగుటచే
వారియందు మఱింతప్రేమ ముదయించుట కవకాశముగల్గెను.
ఆమీఁద వారి సద్గుణపుంజమువలన నా ప్రేమ మఱింత
వర్ధిలెను. పాండవుల గుణములు లోకుల చిత్తములవలెనే
విదురునిచిత్తమునుగూడ నాకర్షించి యుండును. పాండవులు
తమసత్ప్రవర్తనముచే విదురునిఁదమవంక కాకర్షించికొనుచుండ
నుయోధనాదులు తమ దుష్ప్రవర్తనముచే నాతని దమకు
విముఖుని గావించికొనిరి. పాండవులు దివ్యమూర్తులై యున్నను,
బిత్తుహీనులై యున్నను, వారివలె దుర్యోధనాదులుగూడ
సదుణవంతులై వర్తించినచో నప్పుడు విదురుచిత్త మిరువాగుల
వారియందును సమభావము గల్గియుండునని చెప్పటకు సందియ
ముండదు ; కాని దుర్యోధనాదులు పాండవులను సత్ప్రవర్త
నముచే జయింపవలెనని యూహింపక కపటముచేతను,
గ్రౌర్యముచేతను జయింపఁ బ్రయత్నించిరి. అందుచే విదురునకు
దుర్యోధనాదులందు ద్వేషబుద్ధి ప్రబలము కాఁజొచ్చెను.

పాండవధార్తరాష్ట్రులు కొంతకాలము కలసి మెలసి
వర్తించిరి. ఆయుధవిద్యల సభ్యునించిరి. అశ్వాదివాహనారో
హణనిపుణులైరి. ప్రవర్తనమందును, విద్యాభ్యాసమునందును

పాండవులు ధార్మరాష్ట్రులను మించి ప్రజలమెప్పును బడయు
చుండిరి. అది దుర్యోధనాదులకు మిగులఁ గష్ట మనిపించెను.
దుర్యోధనుని యనూయానలము క్రమక్రమముగాఁ బ్రజ్వరిల్లెను.
అది పాండవుల నాశనముతోఁగాని చల్లారునట్లు లేదు. అందుచే
దుర్యోధనుఁడు రహస్యముగాఁ దండ్రితో నాలోచించి యతనికి
నచ్చఁజెప్పి ముందుముందు పాండవులవలనఁ దమకుసంభవించు
నావదలను వక్కాణించి పాండవులు హస్తిపురివిడిచి వారణా
వతమునకుఁబోయి నివసించునట్లాజ్ఞాపింపఁ బ్రార్థించెను. దానికి
ధృతరాష్ట్రుఁ డతికష్టమున నంగీకరించి పాండవులను వారణా
వతమునకుఁ బంపెను. ఈలోపున దుర్యోధనుఁడు పురోచనుఁ
డనువానితో నాలోచించి పాండవులు నివసింప లక్కయిండ్లను
నిర్మింపఁజేసెను. సమయముచూచి పాండవులతోఁ గూడ
లక్కయిండ్లుదహించి రమ్మని యతనికాజ్ఞాపించెను. పాండవుల
సద్గుణములనుజూచి సహింపలేక దుర్యోధనుఁడుచేసిన దుస్తంత్ర
మిది. ఈరహస్యమును విదురుఁడెట్లో తెలిసికొని పాండవులు
వారణావతమున కరుగుచున్న సమయమున వారిని వెంబడించి
కొంతదూర మరిగి ధర్మరాజును జూచి యిట్లనెను.

ఎల్లకార్యగతులు నెఱుంగుదు రైనను

నెఱుంగఁజెప్పవలయు నెఱిగినంత

పనియు లేక మిమ్ముఁ బంచినకురుక్షతి

హితుఁడపోయె మీఁద నెగునేయు.

అని చెప్పటచే ధర్మరాజులు జాగరూకులై యా యావ
దను దప్పించుకొనఁగల్గిరి. విదురుఁ డారహస్యమును పాండవుల

కెఱిగింపనిచో వారు లక్కయిండ్లలో దగ్ధులై పంచత్వ మొందవలసినవారే. విదురుఁ డుత్తమపురుషుఁడు గనుకనే సాధుశీలు రగు పాండవులకు దుష్టాత్ములగు దుర్యోధనాదుల వలనఁ గల్గునాపదలను జూచి సహింపలేక తద్రహస్యమును వారి కెఱిగించెను. విదురునిచే నిట్లు చేయించినది యతని యుత్తమస్వభావమే కాని బంధుత్వముకాదు. సాధుస్వభావము గలవారు పాండవేతరు లయినను విదురుఁడు వారి ప్రాణరక్షణ మునకు బద్ధకంకణుఁ డగువాఁడే కాని యూరకుండువాఁడు కాఁడని జెప్పవలసి యున్నది.

భీష్మాదికురువృద్ధులు నిజముగాఁ బాండవులు . లక్కయిండ్లలో దగ్ధులైరని నమ్మి మిక్కిలి దుఃఖించి వారికి బారతాకికక్రియ లొనర్చిరి. పాండవుల కుశలము నెఱిగి విదురుఁడు లోలోన సంతసించుచు నూరకుండనే కాని యెవ్వరికిని జెప్పలేదు. ఆవిషయమును భీష్మునకైనను దెలియఁ జేసినట్లు గన్పట్టదు. ఒకవేళ తానా పాండవుల కుశలవార్త తెలియఁజేసిన నది క్రమముగా దుర్యోధనాదుల కర్ణపథమునఁ బడక మానదనియు సుయోధనుఁడు విఫల ప్రయత్నుఁ డగుటంజేసి మిక్కిలి కుపితుఁడయి పాండవులజాడ లెట్లయిన నరసి వారిని సంహరింపక మ్మానఁడనియు విదురుఁ డెఱుఁగును. అందుచేత తద్వార్త పాండవహితులగువారిచెప్పినఁ బడకుండు నట్లు చేసి యున్నాఁడు. ఈ యంశమే పాండవులందు విదురునికిఁ గల యవ్యాజకృపారసమును వెల్లడించు చున్నది.

3

పాండువుత్రులు ద్రౌపదీస్వయంవరమునఁ దమభుజబలమును బ్రకటించి బయలుపడిరి. ధృతరాష్ట్రాదులు దక్కినలోకులందఱుఁ బాండవులు బ్రదికియున్నందులకుఁ బరమానందభరితులయిరి. పాండవులు సజీవులై యుండుటయే కాక ద్రౌపదీ దేవితోఁగూడఁ గీర్తికాంతను జేకొనుట కన్నులారఁ గాంచి నప్పుడు దుర్యోధనుఁడు పొందినదుఃఖమునకుఁ బారములేదు. పాండవులశ్రేయస్సు దుర్యోధనుని హృదయమునకు శల్యతుల్యమై యనుక్షణమును బాధింపఁదొడఁగెను. దుర్యోధనుఁడు రారాజ్యమునను విదురునికి భయపడుచుండువాఁడు. విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రానిచెంత నున్నపుడు తనయాటలు సాగవని తెలిసికొని నుయోధనుఁ డట్టినమయమునకుఁ బ్రతీక్షించుచుండెను. ఈయంశము దుర్యోధనుఁడు చెప్పిన మాటలవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. “ఓజనకా! విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి. ఎల్లప్పుడు నతఁడు :వారిహితమునే కోరుచుండును. నీవు మూఢబుద్ధితో నావిదురుని వచనములనే పాటించువు. ఆ విదురుఁడే మీకాప్తమిత్రుఁడు. అందువలన మన కనేకానర్థములు సంభవించుచున్నవి. మఱియును,

రేయును బగలును విదురుఁడు

నీయొద్దన యునికిఁజేసి నేరము పలుకన్

మాయిష్టం బెఱిగింపఁగ

ధీయుత యెడఁ గంటి మిన్నిదివసంబులకున్.”

“అహోరాత్రములం దెప్పుడును విదురుఁడు మిమ్మెడఁ

బాయకయుండుటచే మా యభిప్రాయంబు నీకెఱిగింప నవకాశ మొకప్పుడును లభించినదికాదు. దైవవశమున నిన్ని దినములకు మాకట్టిసమయము లభించిన” దని సంతసించెను. ఈ విషయ మాలోచింప విదురుడు దుర్యోధనాదులకుఁ బ్రక్కలోని బల్లెమువలె వర్తించుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. కారవుల దుర్జయసముద్రమునకు విదురుడు చెలియలికట్టయని చెప్ప వలసియున్నది. ఎప్పటికప్పుడు విదురుడు దుర్యోధనాదుల దుష్కార్యముల కడ్డువడక యుండిన వారంతకంటెను హెచ్చి పోవుదు రనుటకు సందియములేదు.

ధర్మమును, న్యాయమును, హితమును నుపదేశింపనడ భీష్మద్రోణులకంటె సీతఁ డుత్కృష్టుడని చెప్పవలసియున్నది. ఇతనివలె నిర్భయముగా నిస్సందేహముగా హితోపదేశముఁ జేయువా రరుదు. పాండవులు ద్రాపదిని వివాహమై పాంచాల దేశమునం దున్నప్పుడు వారిని హస్తిపురికిఁ గొనివచ్చుటయూ, మానుటయూ? యని యాలోచించుసమయమున భీష్మద్రోణులు తగువిధమునఁ జెప్పి యూరకుండిరి. ఆసమయమున విదురుడు ధృతరాష్ట్రుని కిట్లు బోధించెను.

విదురుని హితోపదేశము

“మహారాజా! భీష్మద్రోణులు ధర్మార్థములు చక్కఁగఁ దెలిసినవారు. తథ్యవాదులు, వయోవృద్ధులు, మధ్యస్థులు, నిర్మలమనస్కులు. వారు నీకేది బోధించినారో నీవు దానినే యొనర్చుట ధర్మము. ఆలోచింప నీకు వారలకంటె హితు

లెవ్వరును లేరు. దుర్యోధనుడును వానిసహచరు లగు కర్ణ శకునిదుశ్శాసనులును మిక్కిలి బాలురు. ఇది ధర్మమనియు నిది యధర్మమనియు వారి కేమి తెలియును ? అట్టివారి మాటలు నమ్మి నీవు వర్తించుట తగదు. కావునఁ బాండురాజు కుమారులను వేగముగా రప్పించి వారి కర్ధరాజ్యము నిచ్చి గౌరవించుట ధర్మము. పాండవులు దమంత తామె దేవతలకును దుర్జయులు. ఆపై శాత్రువగర్వనిర్వాసకుఁడు ద్రుపదరాజు వారికిఁ జుట్టమయ్యెను. వారి బావమఱియిది యగు దుష్టద్యుమ్నుఁడు వారివలెనే నిరుపమాన పరాక్రమశాలి. ఇంతేకాక వారికి బలరాముఁడు, గృష్ణుఁడును, సాత్యకియు నాప్రమిత్తులు; హిత ముచిదేశించు మంత్రులు. ఇంతియకాక పాండవులకు దైవపౌరుషములు రెండునుగలవు. ఆ రాజసుతులు నీకు దుర్యోధనాదులకంటెను నెక్కుడు భక్తులు. నీ కెప్పుడును విధేయులై వర్తించువారు ; మహాధీరులు. అప్పాండుపుత్తులు నీపుత్తులుగారా ! వారిని దూరస్థులనుజేయుట నీకుఁ దగునా ?

అహవభూమిలోనఁ బరమార్థము పార్థుఁడు వైరివాహినీ
వ్యూహము వ్రచ్చుచోట మఘవుండును వానికి మార్కొనంగ ను
త్సాహము సేయఁ డన్న లఘుసారు లధీరు లసాహసుల్ నిరు
త్సాహులు ద్రోహులై యెదిరి చత్తురొ నొత్తురొ మానవేశ్వరా !

అయితబాహుఁ డాతనికి నగ్రజుఁడగ్రణి పోరులందు నా
గాయుతసత్త్వఁ డుద్ధత యుగాంత కృతాంతనిభుండు భీముఁ డ
వ్వాయుజసవ్యసాచుల నవార్యబలోన్నతిఁ బోలుచున్న మా
ద్రేయు లజేయు లెవ్వరికి దేవసముల్ సమరాంతరంబునన్.

మహారాజా ! యుద్ధభూమియందు పార్థుడు నిజముగా శత్రుసంహారము జేయఁ దలంచినపుడు దేవేంద్రుఁ డైనను వచ్చి యతని మార్కొనలేడు. అట్లని చెప్పవలసి యుండగా నల్పబలులు నధీరులు సాహసహీనులు నిడుత్సాహులు నగు దుర్యోధనాదు లా యర్జును నెదిరించి చత్తురో చంపుదురో యోజింపుమా ! ఆ యర్జునున కగ్రజుఁ డగు భీముడు దృఢ బాహువు. యుద్ధములందుఁ బార్థుని మించినవాఁడు. పదివేల యేనుఁగుల బలముగలవాఁడు. యుగాంతమున కీడువచ్చువాఁడు. అట్టి భీమార్జునులకు బాహుబలంబున నకుల సహదేవు లెంత మాత్రమును దీసిపోవువారు కారు. వారెట్టివారికిని దుర్జయులు. తణాంగణమున వారు దేవతలకెనవచ్చువారు. భీమార్జునులకుల సహదేవు లెట్లు వశ్యులో యల్లై ధర్మరాజునకు ధర్మమును, ధైర్యమును, సత్త్వమును, గృహయు నను నీ నాల్గుగుణంబులును వశ్యములయి యొప్పుచుండును. ఆ ధర్మరాజు వైభవ మేమన వచ్చును ? అతని కీలోకములం దసాధ్యమగునదేదై న నుండునా ? ఆమహాత్ముల బలపరాక్రమంబులెల్ల వారికి దృష్టపూర్వంబులు. అట్టివారితోఁ గలహించు నవివేకు లుందురా ? ఆ యుత్తములు సీపుణ్యవశంబున జననీన మేతముగా లక్కయిండ్లలోఁబడి గ్రుంద కుండఁ దప్పిపోయినారు. వార్ధిప్పుడు సజీవులయి యుండుటచే లోకావవాదము గొంత నశింపవచ్చును. అయినను గుటిలాత్ముఁ డగు పురోచనుఁ డమ్మహానీయులయెడ మహాపరాధము గావించి నీకు దుర్యశఃపంకము గల్గించినాడు. ఆ యపకీర్తి

పంకమును బాండవానుగ్రహ మను జలంబులఁ గడిగొనుము. అంతఁకంటెనీకు నుత్తమమార్గములేదు. దుర్యోధనుఁ డొనరించు నపరాధమువలన మహిప్రజకుఁ దప్పక ముప్పువాటిల్లునని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. అది నీవు పెడచెవినిఁ బెట్టితివి. కావున నీ విప్పుడయిన నాపచనము లిమ్ముగ విని పాండవుల రప్పించి యర్ధరాజ్యంబిచ్చి యాదరింపు మని నిర్భయముగా నుపదేశించెను.

ఇట్లు విదురుఁ డొనర్చిన దీర్ఘోపన్యాసంబు విని ధృతరాష్ట్రుఁడు సంతోషుఁడై దుర్యోధనాదులు వలదు వలదని నిర్బంధించుచున్నను వారిమాటలను సరకుగొనక సభ్యుల సమక్షమునఁ బాండవుల కర్ధరాజ్యం బిచ్చుటకు నిశ్చయించెను. పుత్రవ్యామోహవశుడయి పెడదారిని బట్టిన ధృతరాష్ట్రుని యుక్తమార్గమునఁ బెట్టిన దా విదురుని యుపదేశమే యనుటకు సందియములేదు.

అనంతరము ధృతరాష్ట్రుఁడు ద్రుపదుని పురంబున నున్న పాండవులను దోడ్కొని వచ్చుటకు యత్నించెను. కాని యది యతనికి సులభముగాఁ దోపలేదు. పాండవులచిత్తంబు లిప్పుడెట్లున్నవో యతని కేమి తెలియును? తన పంపిన వార్తవిని పాండవులు కుపితులై తొంటి యపకారంబుల నుద్ఘాటించి తిరస్కరించినచో ధృతరాష్ట్రుని కంతకంటెఁ బరాభవ ముండదు గదా? మఱియు నాపన్నులయిన పాండవులను జేరఁదీసి పిల్లనిచ్చి మహాభ్యుదయోపేతులఁ గావించిన ద్రుపదుఁడు తన

సందేశమును నిరసించి పంపివేయునేమోయన్న సందియ
మారాజేంద్రుని బాధింపసమకట్టెను. కావున నట్టిసమయమునఁ
బాండవులను గొనివచ్చుట కరుగువాఁడు మహాబుద్ధిమంతుడై
కార్యజ్ఞుడై యుక్తాయుక్త వివేకియై యుండవలయును. అట్టి
వాఁడు కారవసభలో విరుదునికంటె నితరుఁ డెవ్వఁడుగలఁడు?
అందుచే ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులకు వేలువేలు రత్నభూష
ణాంబరాదులను బహుమానముగా నిచ్చి శీఘ్రముగా వారిని
గొనితేర విదురునిఁ బంపెను.

మహామతిమంతుడగు విదురుఁడు ద్రుపదుపురంబున కరిగి
ద్రుపదరాజును శ్రీకృష్ణసహితులగు పాండవులనుజూచి ధృతరా
ష్ట్రుఁడు పంపినకానుకల నర్పించి వారిచేతఁ బ్రతిఘోషితుఁ
డగు పాండవులు వినుచుండ ద్రుపదరాజుతో నిట్లనెను.
“ద్రుపదరాజా! నీ పున్నతవంశసంభూతుఁడవు; ధర్మశీలుఁడవు;
మహానుభావుఁడవు. అట్టి నీతోడిచుట్టరికము మిక్కిలి శ్లాఘనీయ
మైనది. మిగుల ననురూపమైనది. ఇట్టిది తమ కురువంశమునకు
సంభవించుటచే ధృతరాష్ట్రుఁడును, భీష్మాది కురువృద్ధులును,
ద్రోణాదిగురుజనంబును మిక్కిలి సంతోషించుచున్నారు.
అత్యుదారస్వభావు లగు పాండవులును, బరమవ్రతవ్రత యగు
వారితల్లియు మమ్ము నెడఁబాసిపోవుటచే హస్తిపురవాసుల
మగు మేమందఱమును మిక్కిలి దుఃఖించుచుంటిమి. ఇప్పుడు
నీయల్లురగు పాండుపుత్రులను జూచి యానందింపఁ గురుకులే
శ్వరుఁడు మొదలగు బంధువర్గమును, దక్కినపౌరులును
మిక్కిలి వేడుకపడుచున్నారు.”

“అభిజాతుండవు ధర్మశీలుడవు నీయందైన సంబంధ మిం దభిరమ్యం బనురూప మిష్టమని సౌహార్దంబున జాహ్నుషీ ప్రభవుండున్ ధృతరాష్ట్రుండుగృహుండుగంభిప్రోద్భవుండున్ యశో విభవాలంకృత, సంతసంబు పడి రుద్రీవంద్యు లిష్టంబునన్.”

“తల్లియుఁ బుత్తు లేవురు మదారమతుల్ తమయొద్ద బాసినం దల్లడ మంది యందఱును దద్దయు దుఃఖితచిత్తులై నీ యల్లురఁ బాండుపుత్తులఁ బ్రియంబునఁ జూడఁగఁ గోరు చున్నవా రెల్లజనంబులుం గురుకులేశ్వరుఁ డాదిగ బంధువర్గమున్.”

“కావున సద్గుణపూజితులగు పాండవులను, గురువంశము నకు మణిదీపమువంటికోడలిని, బరమపతివ్రత యగు కుంతీ దేవిని హస్తినాపురమునకుఁ గొని రావలయు నని ధృతరాష్ట్ర మహారాజు నన్నంపినాడు. నీవాజ్ఞాపించినఁగాని వీరచ్చటికి రాజాలరు. దయయుంచి వీరిని బంపు” మని పలికెను. ఇట్లు వినుదుఁడు యుక్తియుక్తముగను వినయోపేతముగను సంభాషించి ద్రుపదరాజును సంతృప్తునిఁ గావించి కుంతీ పాండవుల మనంబులలోనికళంకంబుఁ దొలగించి వారి నానంద మగ్నుల నొనరించెను. ఈదృశ మృదువచన రచనాధారేయుని కోర్కెనెవ్వరు త్రోసివేయఁగలరు?

విదురుని వచనములు విని ద్రుపదుండు సంతసించి “ఓ గుణశాలీ! సీవచనముల కానందించితిని. భానుసమానతేజుఁ డగు ధృతరాష్ట్ర మహారాజు పంపఁగా నుత్తమపురుషుడవగు నీవీకార్యభారము వహించిరాఁగా నీపాండవుల కిష్టసిద్ధిగలుగుట

కాటంకమేమి? శ్రీకృష్ణుడును, నీవును వీరికి నిరంతరమును శుభములను సమకూర్చ సమకట్టియుండ వీరికాపద లెట్లు సంభవించును? నీవును, ధృతరాష్ట్రుడును, భీష్ముడును, వాను దేవుడును దేనిని హితమని తలంతురో యదియ నాకును బ్రിയము. పాండవులను దప్పక దీసికొనిపా” మ్మని పలికెను. మహానుభావుడగు విదురుడు పాండవులహితము గోరుచుండ నెవ్వ రేమి చేయఁగలరు? పాండవుల కట నపాయము సంభ వించునని శంకింపఁ బనిలేదని కృష్ణుడు పలికెను. కురుక్షేత్రములగు భీష్మవిదుర ధృతరాష్ట్రాదులుండ మాకేమియు దొనఁగు పానఁగనేరదని ధర్మరాజు వచించెను. సర్వజ్ఞాదరణాపాత్రుఁ డును, ధర్మవర్తనుడును నగు విదురుడు తను కాదేగువుగా నుండఁబట్టియే పాండవులు మగుడ హస్తీపురికి రానుద్యమించిరి. కాని వేటొక రట్లు పిలువవచ్చినచోఁ బాండవు లంత నిర్భయ ముగాఁ గరినగరమున కరుగఁ జాల రని చెప్పవలసి యున్నది.

పాండవులు ద్రుపదుననుమతి వడసి విదురుని బురస్కరించి కొని హస్తినాపురంబుఁ బ్రవేశించిరి. ధృతరాష్ట్రుడును దక్కినవారును బాండవుల నెదుర్కొని యాదరించి గౌరవిం చిరి. పురజను లందఱును వారిని దీవించిరి. పాండవులును గులవృద్ధులగు భీష్మాదులకు నమస్కరించి దీవన లందిరి. పాండవులును గౌరవులును దొంటివిధంబునఁ బరస్పరమునుగలిసి వినోదములఁ బ్రొద్దులు పుచ్చుచుండిరి. అనంతర మొకనాఁడు ధృతరాష్ట్రుడు భీష్మవిదురాదులును, దుర్యోధనాదులును

జూచుచుండ ధర్మరాజున కర్ధరాజ్య మిచ్చి యాదరించెను. పాండవులు మరల నిట్టి సమున్నతస్థితికి వచ్చుటకుఁ గారణము విదురుఁడే యని నొక్కి వక్కాణింపవలసి యున్నది. విదురుఁ డట్లు నిర్భయముగా ధర్మయుక్తముగా ధృతరాష్ట్రునికి బోధిం పనియెడల నతఁడు పాండవులను రప్పించుటయు, రాజ్యమిచ్చి యాదరించుటయుఁ బొసఁగియుండదు. మహానుభావుఁ డగు విదురుఁడు పాండవులను లాక్షాగ్రహమునుండి తొలగించి రక్షించుటయే కాక వారి నిట్టి మహోన్నతదశకుఁగూడ దెచ్చి యున్నాఁడు. ఆవుఁ డనగా నిట్టివాఁడే కదా!

౪

పాండవులు ధృతరాష్ట్ర సనుగ్రహమున నర్ధరాజ్యంబు వడసి భీష్మ విదురాదుల యనుమతి చెంది ఖాండవప్రస్థమును రాజ ధానిగాఁ జేసికొని రాజ్యపరిపాలనం బొనరించుచుండిరి. అది మొదలు పాండవుల యభ్యుదయ మత్యున్నతి వహించెను. విశ్వకర్మ యింద్రప్రస్థనగరంబును నిర్మించి పాండవుల కిచ్చెను. మయుఁడు లోకపాలురసభలను మించిన సభామందిరమును నిర్మించెను. నారదోపదేశంబున ధర్మరాజు రాజనూయం బొనరించెను. భీమాదులు నలుదిక్కుల జయించి రాజులవలన ధనరాసులను, తత్సరాసులను గొనివచ్చి యింద్రప్రస్థమును నిండించిరి. రాజనూయముతో ధర్మరాజు కీర్తియే కాక ధన సంపదలు గూడ మిన్న ముట్టెను. ఇప్పు డతఁడు భూలోక

వాసులచేతనే కాక సురలోకవాసులచేతఁగూడ మెప్పు వడయు చుండెను.

పాండవుల మహావైభవమును గాంచి దుర్యోధనుఁడు మచ్చరపడి కర్ణాదులతో నాలోచించి కపటద్యూతమునఁ బాండవలక్ష్మిని హరింప నిశ్చయించికొనెను. అనంతర మతఁడు ధృతరాష్ట్రునితోఁ దన కష్టసుఖములు చెప్పికొని ధర్మరాజుతో నుహృద్ద్యూతము నాడ ననుజ్ఞ వేడెను. కాని యతఁ డందుల కంగీకరింపఁ డయ్యెను. తన యభిలషితమునకు నమ్మతింపనిచో మేను దొఱఁగెదనని సుయోధనుఁడు తండ్రితో ఖండితముగాఁ జెప్పఁగా నతఁడుపాయాంతరంబు గానక కుమారుని యిష్టమున కనుమతించి యొకనాఁడు రహస్యముగా విదుషుని బ్రీలిపించి శకుని దుర్యోధనుల యభిప్రాయం బెఱిగింప నతఁడు విస్మితుఁడై రాజున కిట్లనియెను.

విదురుఁడు జూదమాడఁ దగదని ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పట

“మహారాజా! మీ దురాలోచనమునకు నేను మిక్కిలి దుఃఖించుచున్నాను. కలి ద్వాపరముల సంధికాల మగుటచే నీ నమయ మఖిలప్రజాక్షయకరమని పెద్ద లందురు. అందులకుఁ దగిన సన్నాహములే మీరొనర్చు చున్నట్లున్నది. రాజేంద్రా! జూద మెట్టి శాంతచిత్తులకుఁగూడఁ గలహాభివృద్ధి నొందింపక మానదు. నీ వీజూదమునకు నమ్మతించుట నీసేతులకు బాండు సుతులకును వైరము పుట్టింప నమ్మతించుటయే. ఇది యెంత మాత్రమును దగదు. ఇట్టి దుష్కార్యమునకు నే నంగీకరింపఁ

జాలను. నీవు నా హితవచనములు విని శకుని దుర్యోధనుల దుర్వ్యవసాయము మాన్పి కురువంశము నుద్ధరింపుము” అని హిత ముపదేశించెను. ధృతరాష్ట్రుఁ డది వినక యింద్రప్రస్థమున కరిగి ధర్మరాజును దోడ్కొమ్మని పలుక రాజు మూర్ఖత్వమునకు విచారించుచు నా సమాచారము భీష్మునితోఁ జెప్పి యా దుష్ప్రయత్నమునుండి దుర్యోధనాదులను మరలింప యత్నింపఁ దొడఁగెను.

సామూన్యముగా హితులు తమ మిత్రులు తమ బోధనలను విననప్పుడు మరల మరలఁ జెప్పిన వారికెక్కడఁ గోపమువచ్చునో యని మూరకుందురు. విదురుఁ డట్టివాఁడు కాఁడు. ఎవ్వరికిఁ గోపము వచ్చిన నెవ్వరు దన్ను నిందించిన నతఁడు మాటి మాటికిని హిత ముపదేశించుచునే యుండును ; కాని వెనుదీయు వాఁడు కాఁడు.

ధృతరాష్ట్రుఁడు తన హితవచనములను బెడచెవిని బెట్టి ధర్మరాజాదులను దోడ్కొని రమ్మని విదురునితో ననఁగా నతఁ డప్పుడును మిగుల విషణ్ణహృదయుడై “అయ్యా! మాయా దురోదరమువలదు, వలదు ! దీనిని మానుట యుభయ పక్షములకు శ్రేయస్కరము. నామాటవినుఁడు, నామాటవినుఁ !” డని మఱిమఱి ధృతరాష్ట్రున కుపదేశించెను. అప్పటికి నతఁడు తనవచనములు బెడచెవిని బెట్టఁగా విదురుఁడు మిక్కిలి విచారించి తనలో “ఓహో ! ఈ దుర్వ్యవసాయము చాటురానిది. కురువంశమున కేదో గొప్పచెట్టను సమకూర్చ దైవము నిశ్చ

యించి కొన్నట్లున్నది. ఇట్టిదానిని దప్పింప మనకశక్య” మని తలపోసి సోదరునాజ్ఞ ననుగమించెను.

అనంతరము ధర్మరాజులు హస్తీపురి కరుదెంచి ధృతరాష్ట్రనకును, భీష్మాదికురువంధులకును నమస్కరించి ధృతరాష్ట్రుడు కట్టించిన నూతన సభాభవనమును వీక్షించి సంతసించిరి. దుర్యోధనుడు తమతో నందు జూడ మాడ వలయునని కోరగా ధర్మరాజు మొదట నిరాకరించియు, దుద కంగీకరించెను. ఆ దివ్యమందిరమున ధృతరాష్ట్ర విదుర భీష్మాదుల యెదుటనే ధర్మరాజు శకునితో జూడ మాడనారంభించెను. శకుని తన మాయావ్రభావమున ధర్మరాజు జొడ్డిని వానినెల్లను గెలుచుచుండెను. ధర్మరాజు జోడిపోవు చుండెను. అనిచూచి విదురుడు ధృతరాష్ట్రునినమీపించి రహస్యముగా నిట్లనియెను.

విదురుడు జూడమును నివారించుమని ధృతరాష్ట్రుని గోరుట

“మహారాజా! దుర్యోధనుడు నీచాత్ముడు. వీర డావదలతోఁగూడ నుద్భవిల్లెను. వీడు పుట్టినప్పుడు పెక్కు దుర్నిమిత్తంబులు పొడమెను. ఇతనివలనఁ గురుకులమున కావద సంభవించునని నేను మొదటినుండియుఁ జెప్పుచునేయున్నను. కాని నీవు నామాటలను వినవైతివి. మనకురువంశము లోకములో మిక్కిలి వాసిగాంచినది. మహాభిషుడు, భీమసేనుడు, ప్రతీపుడు, శంతనుడు మొదలగు మహామహులు దయించుటచే నీకుల మతివవిత్రమై మహోన్నతి గాంచినది. అట్టిదానికిఁ బాపకళంక మాపాదించుట తగదు. ఇదివఱకెప్పుడు నది

పాపదూషితము కాలేదు. పాలసంప్రమువలె నతినిర్మల మగు కురుకులమున కిక్కాలమున దుర్యోధనునిమూలమున దుష్కిర్తి కళంకము సంభవించుచుండఁ జూచి మనవంటివా రూరకుండుట తగదు. ఒక్కనికారణంబునఁ గులము దూషితంబగునేని వానిని దొలగించి కులంబు రక్షించుట ధర్మమని పెద్దలందురు. తమకులమును రక్షించుకొనుటకే కాదా యాదవవృష్టివీరులు శ్రీకృష్ణుని నియోగించి కంసునిఁ జంపించిరి? దానివలన వారి వంశము నిష్కళంకమై యొప్పుచున్నది. నీవుగూడ నిప్పట్టున నట్లానరించుటయే యుత్తమము. అర్జునుఁడు ధర్మవిదుఁడు. నీ వాజ్ఞాపించినచో నతఁడు విచారదూరుఁడగు సుయోధనుని సమయింపఁ గలఁడు. దానంజేసి నీకులము సుఖింపఁగలదు. నీప్రజలుగూడ నిర్భయులై సుఖింపఁగలరు. కావున నట్లు జేయుము. ఈవిరోధమును మాన్పింపుము.”

“వాసవాత్మజాఁ బంపు మిప్పుడ వాఁడు ధర్మవిదుండు నీ శాసనంబున నిగ్రహించు విచారదూరు సుయోధనున్ భూసతీశ్వర, దీన నీకులమున్ మహాప్రజయున్ గత త్రాసవృత్తి సుఖంబు వొందుఁ బ్రధానవిగ్రహ మేటికిఁ.”

“మానవేశ్వరా! ఈదుర్యోధనుఁడు మానవాధముఁడు; గుణహీనుఁడు. వీనిని బహిష్కరించి ధర్మమార్గమునఁ గౌరవ వంశమును బోలింపుము. మహాప్రతాపవంతులును, సద్గుణ వంతులును నగుపాండవులు నిన్నుఁ గొల్పుచుండ నీరాజ్యము నేలుము. అదినీకు మిక్కిలి పథ్యము. ఒకనక్క నిచ్చి సింహ

ములను బుచ్చుకొన నెవ్వరైనను సందేహింతురా? అట్లే నీచాత్ముడగు దుర్యోధనుని బహిష్కరించి మహామహులగు పాండవులను జేకొన వెనుదీయుదువేల? ఇంతకును బాండవులు నీకుఁ బరులు కారుగదా? నామాటవిని కులమును రక్షింపుము.”

“ ఇమ్మనుజాధమున్ గుణవిహీను బహిష్కృతుఁడేని ధర్మమార్గమునఁ గౌరవాన్వయము గావుము పాండుతనూజులం బ్రతాపమౌనఁగంగ వేలు మిది పథ్యము సు మ్రొక నక్కనిచ్చి సింహములఁ బుచ్చుకోలుటదె! యన్యలె వారలు కారవేశ్వరా? ”

“ సోదరా! నీకుమారుఁడు దూరాలోచనము లేనివాఁడు.

యుక్తాయుక్త కార్యము లెఱుంగడు. పుష్పఫలభరితములును, సుందరములును, నత్యున్నతములు నగు వృక్షములను దయమాలి బొగ్గులకై దహించుచున్న యంగారకారుని వలె నీకుమారుఁడు తుచ్ఛుచుగు ధనమున కాసించి యత్యుదారమగు కురుకులమును నశింపఁజేయుచున్నాఁడు. ఇఁక నీ పువేక్షింపఁజనదు. అధికదర్పముగల బలీవర్దములతోఁ బోరాడఁ గాలు ద్రవ్య నక్కవలె నీకుమారుఁడు మహాబలాధ్యులయిన పాండవులతో దర్పించి విరోధించుచున్నాఁడు. ”

“ అధిక దర్పయుక్త మగు బలీవర్దంబు నాగగణముతో రణంబు సేయఁ గాలు ద్రవ్యనట్లు గడు బలాధ్యులతోడ సేచి వీఁడు విగ్రహింపఁ దొడఁగె. ”

“ నీ వించుకయైన నాలస్య మొనర్పక యీ ద్యూతంబును వారింపుము. ” అని పలుదెఱుఁగుల హిత ముపదేశించెను.

రాజు విన్నను వినకున్నను నంత నిర్భయముగాను, నంత సీతియుక్తముగాను, నంత ధర్మోపేతముగాను మాటలాడువాడు విదురుడు దక్క వేటొక్క డెవడు గలడు!

తన సీతివచనములు విని ధృతరాష్ట్రుడు మిన్న కుంటఁ జూచి విదురుడు మిక్కిలి పరితపించుచు దుర్యోధనుని గాంచి యిట్లు వల్కెను. “ఓయీ! దుర్యోధనా! నీవు సాపమతివై న్యాయ మార్గమును విడిచి శకునిచే మాయాద్యూత ముడించి భరత వంశాలంకారులగు పాండుకుమారుల రాజ్యలక్ష్మిని హరించుచున్నావు. ఇట్లు దుర్నితిపరుడ వయి రాజ్య మపహరించిన జనులు నిన్ను ఛీయని నిందింపరా?”

“న్యాయంబు విడిచి సౌభలు

మాయాద్యూతమునఁ బాపమతివై భరత

మనయు లగు పాండవేయుల

శ్రీ యిమ్మొయి గొనిన నిన్నుఁ జీయనరె యెరుల్.”

మఱియుఁ బాండవులు మిక్కిలి ధైర్యవంతులు ; శత్రువుల మద మడంపఁ జాలిన బాహుబలము గలవారు. సింహవరాక్రమ వంతులగు నప్పాండవులతో నకారణముగా విరోధించి గర్వాతి శయంబున వారిని బరాజితులఁ గావించితివి. ఇట్టి బలవద్విరోధము సీకుఁ దగదు. ఇది నీ కెంతమాత్రమును శ్రేయస్కరముగాదు” అని జంకునుగొంతునులేకుండ హితము బోధించెను.

సీటిబిందువులు తప్తతైలంబునకువలె నవ్వెదురుని సీతివచనములు నుయోధను కోపానలంబున కుద్దిపనంబులు కాఁగా నతఁ డోర్వజాలక నానావిధముల విదురుని నిందించెను. ఉత్సంగతల

మునఁ గూర్చుండఁ జెట్టుకొన్న క్రూరసర్పమువలెఁ గుడిచిన చోటికే యాపదగలిగింతువని ధిక్కరించివలెను. నీవు మాకు బుద్ధిచెప్ప వలదని నిషేధించెను. ఈవిధమున దుర్యోధనుఁడు దన్ను దిరస్కరించినను విదురుఁడు భయభ్రాంతుఁడు కాలేదు. అతనికి హితోపదేశ మొనర్ప వెనుదీయలేదు. అతని కాటు మాటలను నరకుగొనలేదు. అప్పుడు విదురుఁ డానుయోధనున కిట్లనియెను.

“దుర్యోధనా! నీవు దురాత్ముఁడవు. నీకు దురాత్ములే మిత్రులు. వారు నీకుఁ జెడ్డబుద్ధులు గఱపుచుందురు. అట్టివారే నీకుఁ గార్యాలోచనముఁ జెప్పువారు. వారిమాటలే నీకుఁ బ్రియమగును గాని మావంటివారి మాటలు నీకుఁ బ్రియము లగునా? మీవంటివారు ప్రియవాక్యములు చెప్పువారినే యాదరింతురు. అంతియకాని ప్రస్తుత మప్రియమయినను ముందు ముందు మేలుగలిగించు పలుకల నుడువువారి నాదరిం పరు. అందుచే నుత్తమప్రభువుల కయినను నట్టిపథ్యవాక్కులను నుడువరు. మొదట నప్రియ మైనను బిమ్మట మేలు గలిగించు మాటలను మోమోటము మాని పలుక వలయును. అట్లు పలుకువాడే రాజులకు ముఖ్యమిత్రుఁ డనఁదగినవాఁడు. నేను దాదృశ వచనములు పలుక వినకున్నావు.”

“ప్రియము పలికెడువారిన పెద్దమెత్తు
రప్రియంబును బధ్యంబు నైన పలుకు
దగిలి విననొల్ల రటు గాన దానిఁ బ్రీతిఁ
బలుక రెవ్వరు నుత్తమప్రభులకైన.”

“నేను ధృతరాష్ట్రానినకుఁ గార్యములందు సహాయుఁడను. అట్టి నావచనములు వినక చెడుబుద్ధితో వర్తించుచున్నావు. పాండవులతోడి విగ్రహము నీ కెంతమాత్రమును లగ్గుగాదు” అని మోమోటము మాని నీతి నుపదేశించెను. దుర్మదంబున దుర్యోధనుఁడు తన్నుఁ దూలనాడినను సరకుగొనక తాను జెప్పవలసిన దంతయును జెప్పి విదురుఁడు తన యుత్తమత్వమును నిష్కల్మషత్వభావమును వెల్లడించెను. మత్రులం దిట్టి సద్గుణుఁ డుండుట యరుదుగదా!

x

దైవగతి కంతరాయము లేదుగదా! ద్యూతమును వారించుటకై విదురుఁ డెంత ప్రయత్నించినను నెంత బోధించినను లాభము లేక పోయెను. అందుచే ఖిన్నుఁడై విదురుఁడు నభాభవనమున మానియై యుండెను. ఇంతలో ధర్మరాజు జూదమున రాజ్యసంపదలనే కాక తన్నును, దన తమ్ములను దన భార్యను గూడఁ బణముగా నొడ్డి యోడిపోయెను. పాండవులను బత్నీసహితంబుగా గెలిచికొని దుర్యోధనుఁడు గర్వంబున మిన్నందుచు, నందులో, ద్రౌపదీదేవిచేఁ దన యింటిపనులు చేయింపఁ దలచి యామెను గొనితేవలయునని విదురు నాజ్ఞాపించెను. విదురుఁ డొ వాక్యములను విని సహింపలేక యత్యంతము క్రుద్ధుఁడై “ఓయీ దుర్యోధనా! లోకములో నిన్నుఁ బోలిన యవివేకులు లేరు. దుష్టహృదయుఁడవగు నీ పీ నీచకృత్య మాచరించుటయే కాక నన్నుగూడ నా పని

యందు నియోగించుట తగునా? కండకావరమున మలినమగు చిత్తము గలవాడై పురుషుఁ డమితముగా ధూర్తకృత్యము లొనరించునేని, నాతనిసంపద మిక్కిలి పెద్ద దయ్యను నందు వలన స్వాస్థితమే కాక మొదలిఁటి సంపదకూడఁ దప్పకుండ నశించి పోవును.

మదమలినమనస్కుండయి

తుదిలేక వినయము చేయుదుర్జనునకు సం

పద పెద్ద దయ్య నాతని

మొదలిఁటిసంపదయుఁ శెడు నమోఘము దీనక.

ఓయీ! నీవు ద్రాపది నవమానింపఁ జూచుచున్నావు. అది నీకుఁ దగదు. పాంచాలి సాధ్వీమణి; పరాక్రమశాటూరగు పాండవుల ధర్మపత్ని; నకల సామ్రాజ్యమునకును బట్టమహిషి యై యొప్పుచున్నది. ఆమె నీచే నవమానము నొందుట కంత దిక్కులేనిది కాదు.

అవసీతః సామ్రాజ్యో

త్సవమునకును యోగ్యయైనసతి ద్రాపది పాం

డవధర్మపత్ని నీచే

నవమానము వొంద నింత యనపాశ్రయయే!

మఱియు నీవు పాండవులబలవిక్రమాదుల నెఱిగియు మూర్ఖుడవయి వారి కేల కోపముగల్గించెదవు? వారిని గుపితుల జేయుట కాలసర్పముల నలిగించుట యే కాదా? నీ వాపని విరమింపుము. మాయచే నితరులధన మహవరించుట ధర్మముగాదు. నీవు కుటిలాత్ముడగుశకునిమతము నవలంబించి యిట్టిపాప మొనర్చుట తగవుగాదు.

ఏల యాశీవిషంబుల నెఱిగియెఱిగి
 మూర్ఖుడై యలిగించెదు మొనసి యొరుల
 ధనము నికృతమైఁ గొను టిది ధర్మమగునె?
 శకునిమతమునఁ బాపంబు చనునె చేయ?

“జూదంబువలన నెగ్గు వుట్టునని మొదటినుండియుఁ జెప్ప
 చున్నాను. నీవు వినవయితివి. దీనివలనఁ గల్గుఫలము వేణు
 ఫలంబువలె సమూలనాశము గావింపక మానదు. కావున
 నిప్పు డయినను నామత మవలంబింపు” మని మఱిమఱి
 బోధించెను. ఇట్లు విదురుఁడు ప్రతి దుష్కార్యారంభమునందును
 దుర్యోధనునకును, ధృతరాష్ట్రునకును, హితోపదేశ మొనర్చు
 చునే యుండెను; కాని యవి వారితల కెక్కలేదు. అతని
 హితవచనములు విని సంతసించుటకు బదులుగా నతనిని
 బలువిధముల నిందించి నుయోధనుఁడు తనతలంచునది పూర్తి
 చేయుచుండెను.

అనంతరము దుర్యోధనుఁడు ప్రాతికామిచే ద్రాపదిని సభకు
 రప్పించెను. ఆసాధ్య దుఃఖితస్వాంతయై సభలోని కరుదెంచి
 సభ్యులను గాంచి “అయ్యా! ధర్మరాజు జూదమున ముందుగా
 నన్నొడి పిమ్మటఁ దన్నొడెనా; లేక ముందుగా దన్నొడియే
 నన్నొడెనా? ఇందులకు బదులు చెప్పఁ” డని ప్రశ్నించెను.
 అందులకు సభ్యులందఱూరకుండ వికర్ణుఁడు తనబుద్ధికోలఁదిని
 దగువిధమున ధర్మనిర్ణయంబు చేయ నది తగదని కర్ణుఁడు
 నిరాకరించెను. అంత నుయోధను ననుమతంబున దుశ్శాసనుఁడు

ద్రౌపది కట్టువస్త్రముపహరింపఁ దొడఁగెను. దుశ్శాసను దుష్ట
కృత్యముచూచిసహింపనోపక భీమనేనుడుభయంకరాకారుడై
సమయోచితముగాఁ బ్రతినయొనర్చెను. మనుష్యమాత్రు
లొసర్పజాలని యాదుష్కార్యమునుగాంచి సభ్యులదృష్టపడుచు
దుర్యోధను భయంబున ద్రౌపదివాక్యంబులు విచారించ
కు పేక్షించిరి. కురువృద్ధులందఱుట్లూరకుండుటఁజూచి విదురుఁడు
సహింపలేక కన్నులనుండి యవिरళ బాష్పబిందువులు కురియుచు
సభ్యులఁగాంచి యిట్లనియెను. “సభ్యులారా! మీరందఱును
బుద్ధిమంతులరు. ద్రౌపది యడిగినప్రశ్నమున కర్థమును
విచారించుఁడు. ధర్మసందేహమును దీర్పనినాఁడు సభ్యులు
పాపమును బొందకమానరు. ఈ కర్ణుఁడు మనకంటెఁ బిన్నవాఁ
డయ్యును బృహస్పతివలె ధర్మమును యథావిధిగా నేర్పఱిచి
చెప్పియున్నాఁడు. మీరేవరింపక యీతనివచనములుగైకొనుట
యుక్తము. మీరును నాలోచించి చూడుఁడు. బ్రహ్మదేవు
సంతటివాఁడైన నొక్కరుఁడు ధర్మనిర్ణయమును జేయఁజాలఁడు.

ఈవికర్ణుఁడు బాలుడయ్యును నేర్పఱించి యథావిధిన్
దేశమంత్రియుఁబోలె ధర్మపు తెల్పె నీతనిబుద్ధి మీ
రేవరింపక చేకొనుం డిది యిట్లులెందును ధర్మస
ద్భావ మొక్కని కేర్పఱింపఁగ బ్రహ్మకైనను బోలునే!

“మఱియు నెవ్వరైనను సభకు వచ్చి ధర్మసందేహమడిగి
సభ్యులెఱిగియుఁ జెప్పనినాఁడు వా రన్మతదోష ఫలమునందు
నగ మనుభవింతు రని ధర్మవిదులగు మునులు నిర్వచించిరి.

అంతియకాక ధర్మమును దెలిసియు సభ్యులు స్వలాభాపేక్షులై
పక్షపాతబుద్ధితో నా ధర్మమును వేటొకవిధముగాఁ బట్కినను
వా రసత్యదోషఫలము ననుభవించుదురు.

సభకు వచ్చి ధర్మసందేహ మడిగిన
నెఱిగి చెప్పకుండిరేని సభ్యు
లన్మతదోషఫలమునం దర్థ మొందుదు
రనిరి ధర్మవేదు లైన మునులు.

ధర్మ మెఱిగి దాని దా నొందుగా లాభ
లోభ పక్షపాత లోలబుద్ధి
సభల నెవ్వఁడేని సభ్యుఁడై పలుకువాఁ
డేన్మతదోషఫలము ననుభవించు.

“ ఈయర్థ మితిహాసంబులందును వినఁబడుచున్నది.

ప్రహ్లాదుఁడు ధర్మనిర్ణయ మొనర్చుట

“ పూర్వము ప్రహ్లాదునికుమారుఁ డగువిరోచనుఁడును
నంగిరసుని పుత్రుఁడగు సుధన్వుఁడును నొక్కకన్యను జేమించిరి.
దానివలన వారికి విరోధ ముప్పత్తిలైనను. వారిలో నెవ్వఁ డధిక
గుణవంతుఁడో వాఁ డాకన్యను జేపట్టుటకు వారిరువురు
నంగీకరించిరి. కాని నేనే గుణవంతుఁడ నని యొకఁడును నేనే
గుణవంతుఁడ నని రెండవవాఁడును మరలఁ గలహింపఁజొచ్చిరి.
తుదకు వారొకనిర్ణయమునకువచ్చిరి. నేను సుగుణవంతుఁడను.
అట్లుకానిచోఁ బ్రాణత్యాగము చేసెదనని యొకఁడ నను.
రెండవవాఁడును నట్లేపలికెను. ఇట్లువారు ప్రాణములుపణంబుగా

నాడ్డి తమతమ గుణశ్రేష్ఠత్వమును నిర్ణయించుకొనఁ బ్రహ్లాదుని కడకేగిరి. అపుడు సుధన్వుఁడు ప్రహ్లాదునిఁగాంచి “మహానీయా! నీవు ధర్మవిదుఁడవు. మా వివాదమునుదీర్ప నీవే సమర్థుఁడవు. నీకుమారుఁడే గుణశ్రేష్ఠుఁడో నేనే గుణశ్రేష్ఠుఁడనో యోచించి చెప్పుము. నీవు పక్షపాతముతో ధర్మనిర్ణయ మొనర్తువేని యింద్రుని వజ్రముచే నీశీర్షము శతథా భిన్నమగుఁగాక” యని పలికెను. అందులకుఁ బ్రహ్లాదుఁడు భయపడి తాను సరిగా ధర్మనిర్ణయముఁ జేయఁగల్గునో లేదో యని సందేహించి కశ్యప మహర్షిని సమీపించి విరోచనసుధన్వుల వివాద కారణమును వారి పన్నిదంబులను దెలియఁబఱచిన గశ్యపుఁ డిట్లుచెప్పెను. “మహానీయా! సాక్షియును ధర్మదర్శియును సభలం దెప్పుడు నసత్య మాడరాదు. అట్లధర్మ మాచరించేనేని వరుణపాశ సహస్రము వానిని గట్టి ప్రతివత్సరంబును బాధించును. కావున బాగుగా నాలోచించి ధర్మాధర్మముల నిర్ణయింపవలయును. ధర్మాధర్మములకు విరోధము సంభవించినపుడు సభ్యులు దానిని దీర్పనిచో ధర్మవిరుద్ధులగుదురు. కామక్రోధపీడితులై సభ్యులు పక్షపాతంబున నధర్మము నిరూపించినచో న్యాయధర్మమునం దొక్క పాదంబు సభ్యులను బొందును. మఱియొక పాదము సభాధిపతిని బొందును. తక్కిన రెండుపాదములును గర్తను బొందును కావున ధర్మంబును దప్పక చెప్పవలయు” నని పల్కెను. అదివిని ప్రహ్లాదుఁడు నిశ్చలబుద్ధితో ధర్మపు విచారించి తనకొడుకుకంటె సుధన్వుఁడే గుణాధికుఁడని నిర్ణయించిచెప్పెను.

అది విని సుధన్వుడు పుత్రుని హేమమువిడిచి నిష్పక్షపాతముగా ధర్మనిర్ణయము గావించినందుల కానందించి ప్రహ్లాదుని నుతించి యతనిపుత్రునికీ బ్రాణదానంబొనఁగి సంతసమున నరిగెను. ప్రహ్లాదుఁడెట్లు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో ధర్మసందేహమునుదీర్చెనో యట్లే మీరును ద్రాపది యడిగిన ధర్మసందేహములు దీర్చి ధర్మమార్గము ననుసరింపుఁ” డని విదురుఁడు సభ్యులను హెచ్చరించెను. కాని యేమియును బ్రయోజనము లేకపోయెను. దుర్యోధను భయంబున సభ్యులెవ్వరును మాటాడలేకపోయిరి. తన యత్నమునకు ఫలము గలిగినను కలుగకున్నను విదురుఁడు సభలో వర్తిల్లుచున్న యధర్మమునజూచి సహింపలేక తన విహితశ్రత్యము నాచరించెను.

అనంతరమున భీముఁడు ఘోరప్రతిజ్ఞ లొనర్చెను. దానికి భయపడి గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు ద్రాపదినిబిలిచి వరంబులిచ్చి తన్మూలంబునఁ బాండవుల సకలసంపదలను వారికిఁజెందఁజేసిరి. పిమ్మటఁ బునర్ద్యూతంబు ప్రసర్తిల్లుటయు నందొడ్డుకొన్న పణంబు ప్రకారము పాండవులు రాజ్యసంపదలను విడిచి వనవాసంబున కరుగుటయు సంభవించెను. తా నెంత వారించుచున్నను నిరర్గళంబై వచ్చు నాపదకు మిక్కిలి కుందుచు విదురుఁడు పాండవుల నోదార్చి యిట్లనియెను. “ధర్మరాజా! నీతల్లి కుంతీదేవి పెద్దదీ. మిక్కిలి సుకుమారి. వనవాసక్షేత్ర మామె యోర్వలేదు. ఎల్లప్పుడును భక్తిపూర్వకముగా బూజితురాలగుచు నాయుంట నుండును. నీ వందుల కంగీకరింపుము. నీవు

ధర్మజ్ఞుడవు. భీముడు మిక్కిలి పరాక్రమశాలి. అర్జునుడు మహాతేజశ్శాలి; యుద్ధవిశారదుడు. నకులు ధర్మజ్ఞుడును బుద్ధిశాలియు నని చెప్పనొప్పును. సహదేవు డెంతయును సంయమవంతుడు. ఆలోచింప నీసోదరులందఱును నిట్టి సద్గుణ గణాధ్యులు. మీ ప్రియురాలగు ద్రౌపది ధర్మములందును, గార్యములందును నిపుణురాలు. మీవురోహితుడగు ధౌమ్యు డధ్యాత్మవిద్యయందు సుప్రసిద్ధుడు. ఇట్టి మీకు లోప మెట్లు సంభవించును? మీరందఱును బరస్పరము హితులగుటచే మిమ్ములను లోకు లాదరించి గౌరవింతురు; కాని భేదింప సమర్థులు కాజాలరు. ఇంతకును ధైర్యవంతులగు మిమ్మెవ్వరు నిర్జింపఁగలరు? మీరు కృష్ణద్వైపాయనునిచే శిక్షితులరు. శ్రీకృష్ణభగవానునిచే రక్షితులరు. ధౌమ్యమహర్షి మీకు బురోహితుడయి మిమ్ముల సన్మార్గమున నడిపించుచున్నాడు. దైవపౌరుషములందు మీరసమానులు. మీరు పరాక్రమమున రాజులను జయించినారు. ధర్మప్రవర్తనముచే ఋషుల నతిక్ర మింపఁ జాలినవారు. మహామహిమచే గుజేరాదులను ధిక్కరించినవారు. ఇట్టి మీకు నపాయము గల్గింప నెవ్వరు సమర్థులు? ఇక మీరు విచారవిముఖులై ధైర్యమవలంబించి యుండుడు. మిమ్మెప్పుడును భూమియును, బవమానుడును, జంద్రాదిత్యులును రక్షించుచుందురుగాక! ఎల్లకార్యములందును జాగరూకులై మీరు వర్తింతురుగాక! మనకు బరస్పరమును బునర్దర్శనమగుఁగాక! ఇక నరుగుఁ” డని హితోపదేశముచేసి

పాండవులను సాగనంపెను. విదురుడు పల్కిన ధీరవచనములు విన్నచో దుఃఖ మింక నెవ్వరిహృదయములందుఁ గావురముండును ! ఆపన్నులు రాజ్యభ్రష్టులు నగు పాండవు లవ్వచనములు విని దుఃఖముదొలగించికొని ధైర్యవంతులై ప్రవర్తింపఁజొచ్చిరి. కష్టనుఖములందు సమముగా నుపదేశించువాడే కదా హితుఁ డనఁదగువాడు ! అట్టి సుగుణము విదురునకు దోడఁబుట్టినదని చెప్పటకు సందేహములేదు.

విదురుడు ధృతరాష్ట్రునకుఁ బాండవు లడవి కరిగినరీతిని జెప్పట

విదురుడు సమయోచిత బుద్ధిగలవాడు. అపమార్గమున నడుచువారిని మంచిత్రోవకుఁ గొనిరా నయంబున భయంబున బ్రయత్నించును. పాండవుల కవకారంబు చేయవలదని యతఁ డిదివఱకు వినయపూర్వకముగా ధృతరాష్ట్రున కుపదేశించెను. ఇప్పు డతఁ డారాజునకు భయము జనించునట్లుపదేశింపనెంచెను. పాండవు లడవి కేగినపిమ్మట ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని బిలిచి పాండవు లెట్లేగిరో చెప్పుమని యడిగిన నీగతి విన్నవించెను. “రాజేంద్రా ! ధర్మరాజు వస్త్రాంచలమున ముఖము గప్పుకొని యిటనుండి కదలిపోయెను. భీముడు భయంకరములగు తన బాహువులను రెండింటిని పెద్దలుగాఁ జేయుచు నరిగెను. ఆర్జునుఁ డిసుముచల్లుచుఁ బోయెను. భూపరాగమును శరీరమునకుఁ బూసికొనుచు నకులుఁ డరిగెను. సిగ్గునఁ దల వంచి కొనుచు సహదేవుడు పోయెను. ద్రౌపదీదేవి దుశ్శాసనునిచే ద్రెవ్వఁబడి వికృతములగు కేశములను జీరాడఁజేయుచుఁబోయెను.

ధౌమ్యుడు భయంకరములై యముఁ డదిదేవతగాఁ గల సామమంత్రములను జదువుచుఁ బోయెను. ఇదిచూచి పుర ప్రజలందఱు నాశ్చర్య రసమగ్నమూసను లయిరి. వా రవ్వి ఘంబున నరుగుటకుఁ గారణ మేమని యడుగుదేని వినుము. ధర్మరాజు నీకొడుకులవలనఁ బరాభవమును, రాజ్యభ్రంశ మును బొందినాడు. దానివలన నతనికిఁ గోపము మిక్కుట మయ్యెను. క్రోధానలపూరితములగు తన చూపులను బఱసి నచోఁ బ్రజలు దగ్గులై పోవుదు రేమో యను భయమునఁ దన కొరులు గనఁబడకుండ వస్త్రాంతరితముఖుఁ డయ్యెను. శత్రుభయంకరుఁ డగు భీముఁడు యుద్ధములోఁ దన బాహు దర్పము చూపఁదగిన యవకాశము లభించినదని బాహు పులు విస్తృతములు గావించుచుఁ బోయెను. ఇనుముకంటెను దఱుచుగా బాణములను బ్రయోగించి శత్రు సంహారమును గావించెద నన్న యభిప్రాయమును నూచించుచు నర్జునుఁ డరి గెను. దుఃఖానుభవంబున కెంతమాత్రమును దగని తన సుందర రూపమును జూచి ప్రజలు దుఃఖింపకుండుటకై నకులుండు ధూళిధూసరితశరీరుఁడై పోయెను. కడుదీనమైన తన ముఖంబు గాంచినవారి కెగ్గు సంభవించునని యూహించి సహదేవుఁ డొరులకుఁ దన వదనమును జూపకుండ నధోముఖుఁడై యరిగెను. ద్రాపదీదేవి తడిసిన యేక వస్త్రమును దాల్చి ముడువని కేశ పాశముతో దుఃఖాతిశయమున నొగులుచుఁ బోవుటలో నభి ప్రాయ మేమందువా ? ముందు జరుగనున్న మహాయుద్ధమున

నిజబంధువులను బోగొట్టికొని శోకముతోఁ గౌరవభామిను లిట్లే పోవుదురని నూచించుటయే.

తడసిన యేకశస్త్ర పరిధానముతోడ విముక్త కేశయై
తొడరుచు దుఃఖభావమున ద్రోవదివోయె మహాహవంబునన్
బడిన నిజేశ మిత్ర సుత బంధుజనంబుల శోక వేదనన్
గడుకొని యిట్లు లేగుదురు కౌరవభామిను లంచు చెల్పుచున్.

భారతరణమునఁ గూలిన కౌరవశూరులకుఁ బరలోకవిధులను నూచించుటకై ధౌమ్యుఁడు రాద్రయామ్య మంత్రముల నుచ్చరించుచుఁ బోయెను. వారివారి యభిప్రాయంబులెట్లు న్నవో చూడుము. ”

అద్భివిని ధృతరాష్ట్రుఁడు దుఃఖింపఁ దొడఁగెను. పాండవుల యథార్థవృత్తాంతమును దెలిపి ధృతరాష్ట్రునికు దుఃఖముగల్గించుటలో విదురుని యభిప్రాయము వేటు. మహాబలశాలురగు పాండవుల వలనఁ దన కుమారులకుఁ గీడు మూడునేమో యన్న భయమున ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను వనమునుండి రప్పించి వారి రాజ్యమును వారికొనఁగక పోవునా యని విదురుని తలంపు. అందులకే పాండవుల యభిప్రాయంబు లిట్టినని తెలిపెను. కాని ధృతరాష్ట్రుఁ డట్టి వివేకనంపదగలవాఁడు కాఁడు. పుత్రు వ్యామోహమున గర్తవ్యమును మఱచి వర్తించువాఁడు.

విదురుని మాటలువిని ధృతరాష్ట్రుఁడు “మహాశూరులగు పాండవులతో వైరము బెట్టుకొంట మిక్కిలి యనర్థము. అది

ప్రజాసంక్షయకారి కాక మాన" దని మిక్కిలి భయమంది వేడి నిట్టూర్పు పుచ్చుచు సంతాప వడఁజొచ్చెనే కాని పాండవుల నడవులనుండి రప్పింప యత్నింపఁ డయ్యెను. అప్పటికి విదురుఁ డూరకుండక "రాజేంద్రా! ఇట్లు దుఃఖించుచుంటవలనఁ బ్రయోజనములేదు. వెంటనే పాండవులను బిలిపించి వారి రాజ్యము వారికొసఁగుము. మీరు కపటముచే వారిరాజ్య మపహరించి నారు. ఇట్లు చేయుట మీనంటివారికిఁ దగువా? పరుల సంపదల నట్లు మోసముచేఁ గొన్నచో నుత్తము లెవ్వరైనను మెచ్చుకొందురా?

వకవసేటికి నింక నైనను వారలం బిలిపించి యీ
జగతి నెప్పటియట్లు యేలుచు సంతసంబున నుండఁగా
జగదధీశ్వర పంపు వంచన సన్నె యన్యుల సంపదల్
మిగిలి చేకొన నట్లు చేసిన మెత్తురే మది నుత్తముల్.

కావున నిప్పుడియినను నా చెప్పినచోప్పున నడుపుము. అంత మాత్రమునఁ గాలాతిపాతము కాలేదు." అని బోధించెను. ఇట్లు విదురుఁడు ప్రతిసమయమందును ధృతరాష్ట్రుని చెవినిట్లు కట్టికొని హితముపదేశించెను. మంత్రిసత్తముఁ డింతకంటె నేమి చేయఁగలఁడు? కౌరవపాండవులకు భేదము కలుగకుండ విదురుఁడు మొదటినుండియు శేషిన్ యత్న మింతింతనరాదు. కాని లాభమింతేనియు లేకపోయెను. పూర్వజన్మకర్మము విపద్రూపమై ధృతరాష్ట్రునికిఁ గట్టి కుడుపుచుండఁ దప్పింప నెవ్వరు సమర్థులు? ఎట్టి మహానుభావులయినను గర్మపాశము నతిక్ర

మింపఁ గలరా ? అన్ని నీతివచనములు వినియు విననట్లువర్తించి
ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవాన్వయమునం . దుపేక్షాపరుఁడయి
వర్తించెను.

౬

పాండవులు వనమున కరిగిన పిమ్మట ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురు
నొకనాఁడు రప్పించి యతనిం గాంచి “ఓయీ ! నీవు భార్గవుని
కంటెను బుద్ధిమంతుఁడవు. పాండవ కౌరవులందు సమానాదరము
గలవాఁడవు. బాగుగ నాలోచించి పాండవులిప్పు డేమిచేయు
వారో వివరించి చెప్పు” మని యడిగిన విదురుఁ డిట్లనెను :—

“మహారాజా ! పాండవులు దేవతామహిమ గలవారు.
నిశ్చల మనస్కులు. వారి గొప్పతనము నీకుఁ దెలియనిది
కాదు. వారిలో భీమాద్జనులు ఘనకార్యము లొనరించి తమ
బాహువరాక్రమమును వెల్లడించినారు. నానావిధాన్త్ర విద్య
లందుఁ బారంగతులు. యుద్ధములందు శత్రువీరులను సామాన్యముగా వారు మిగులనిత్తురా ?

దేవమూర్తులు పాండుపుత్రులు ధీరచిత్తులు వారి పెం
పీ వెఱుంగనివాడవే ధరణీశ వాయుసుతుండు గాం
డీవియున్ భుజవిక్రమప్రకటికృతుల్ వివిధాన్త్ర వి
ద్యావిశేషులు వైరవీరులఁ దక్కనిత్తురె పోరులఁ.

“ద్యూత మెంతమాత్రము నాడరాదు. అది యధర్మము
నకుఁ గారణమైనది. దానివలనఁ బాండవులకును నీ కుమారుల

కును వైర ముప్పతిల్లక మానదు. వలదు వలదు, ద్యూతము వలదని యెంతబోధించినను నా మాటలు వినక నీ కొడుకు మాటలు విని యధర్మమార్గమును బట్టితివి. దానివలన మనకు మేలు గలుగనేరదు. కావున నిప్పుడైనను బాండవుల రప్పించి తొల్లి నీవొసగిన యర్థరాజ్యము వారికిచ్చి యాదరింపుము. దానివలనఁ గీర్తియును ధర్మంబును నెగడును. రాజ్యమునకును ద్రివర్గమునకును ధర్మమే హేతుభూతము. కాన రాజ్యాధిపతి ధర్మమార్గము ననుసరించునది. ఇట్లుండ నీ కొడుకు కర్ణశకుని దుశ్శాసనబోధితుండై యధర్మమార్గమునఁ జరించుచున్న వాడు. తద్వర్తనమును నీవంగీకరింపరాదు. వీని జననసమయ మునఁ బెక్కులుత్పాతంబులు వాటిలైననియు వీనివలనఁ గౌరవుల కెక్కు జనించుననియు నేనిదివఱకు వలుమాలు చెప్పి యున్నాను. కులదూషకుఁడగుదుర్యోధనుని బరిహరించి కులమును రక్షించికొమ్ము. ధర్మరాజును రప్పించి సకల మహీరాజ్యంబునకుఁ బట్టముగట్టి పుత్రపౌత్రాదిబంధువర్గంబుల నెల్ల రక్షింపుము. సభామధ్యమునందు ద్రాపదీభీమసేనులఁ బ్రార్థింప దుశ్శాసననునిఁ బంపుము. దానివలన వారు కోప ముడిగి మన వారి నాదరింతురు. ధర్మరాజు మహర్షి వంటివాడు; పరమ శాంతుఁడు; అజాతశత్రుఁడని సార్థకనామధేయము గలవాడు; భానుసంకాశ తేజుఁడు. నీ విట్లనువయించితివేని ధర్మరాజు నీ కుమారులొనర్చిన యెక్కులను దలంపడు. ఇందువలన వైరము నశించును. నీవలనఁ గౌరవవంశము భూమిపై నిలిచి మిక్కిలి కీర్తితోఁ బ్రకాశించును.

అతిశయతాపసోత్తమఁ డహర్పతితేజఁ డజాతశత్రుఁ డూర్జితఁ డజితుండు నీసుతులు చేసినయెగు దలంపఁ డాతనిన్
ధృతి నథునీతుఁ జేయుము ప్రతీపకులోత్తమ యిట్లు యైన నీ
కృతమునఁ గౌరవాన్వయ మకిల్పిషకీర్తిఁ బ్రకాశితం బగున్.

ఆవాక్యములకు ధృతరాష్ట్రుఁడు కనలి విదురునిఁ గాంచి
“విదురా! మాటిమాటికిని దుర్యోధనుని విడిచిపుచ్చుమని
చెప్పెదవు! నా కుమారులయందు వాడే జ్యేష్ఠుఁడు. వాని నే
నెట్లు విడువఁగలను? కన్నకుమారులను గాదని బహిష్కరించు
కఠినహృదయులు లోకమున నుందురా? నీవు యుక్తా
యుక్తము లరయక యిట్లనుచుంట యుచితమా? నీవు నా
కొడుకులయన్నతి నోర్వఁజాలవు. నీసహాయత నిఁక నిష్ప్రవడను.
నీవు పాండవులకడకైన, కాక మఱియొకచోటికైనను బొమ్ము;
ఇఁక నాయొద్ద నుండకు” మని నిందించి పలికెను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని విడిచి పాండవులకడ కేగుట

అది విని విదురుఁ డా పరాభవమును సహింపఁ జాలక
యాక్షణమే రథారూఢుడై కామ్యకవనమందున్న పాండవుల
చెంత కరిగెను. అట్లు వచ్చుచున్న విదురునిఁ గాంచి పాండ
వులు తమలో “ఓహో! ఆవచ్చునది విదురుఁడు. అతఁడిట్లు
వచ్చుటకుఁ గారణ మేమైయుండును? గాండీవాదులగు మన
యాయుధముల నప్పుడు దుర్యోధనుఁడు పుచ్చికొన మఱచి
యితనిని బంపెను గాఁబోలు; లేనిచో నిట్టితఁడేలవచ్చు” నని
తలపోయుచుఁ బోయి విదురునెదుర్కొని యతనిని బ్రിയ

సత్కారంబుల సంతృప్తుని గావించి తదాగమనకారణంబడిగిరి.
అప్పుడు విదురుఁ డిట్లనియె. “ధర్మరాజా ! ధృతరాష్ట్రుఁడు
నన్ను ‘గార్వస్థితీని దెల్పువలయు’ ననికోరెను. అందులకు నేను
హిత ముపదేశించితిని. సర్వజనరుచిరంబగు నాహారము
రోగాతురునకుఁ బోలె నాహితవచనము లతనికి రుచింపవయ్యెను.
కార్యపరిస్థితులను గుఱించి యున్న దున్నట్లు వచించినచో
నధికమతులు దాని నాదరింతురు ; అల్పబుద్ధులు నిరసించుదురు.
అది వారికి విషమువలె నప్రియమగును.

కార్యగతుల తెఱఁగు కలరూపు చెప్పిన
నధికమతులు దాని నాదరింతు
రల్పభాగ్యబుద్ధు లగువారలకు నది
విరస కారణంబు విషముఁబోలె.

నావచనములు వినకపోవుటయే కాక ధృతరాష్ట్రుఁడునన్ను
నిందించి పొమ్మనిన మీఁచెంతకు వచ్చితిని. వృద్ధశ్రోత్రియ
వివాహితయు, సూపలావణ్యవతియు నగు తరుణివోలె రాజ్య
లక్ష్మి దురాత్ముఁడగు దుర్యోధనునియం దనురక్త కాఁజాలదు !
ధర్మరహితులగు ధార్తరాష్ట్రులకు రాజ్యలక్ష్మి యెంతమాత్ర
మును దక్కదు. తద్రాజ్యసంపదలు నిన్నుఁ బ్రేమించి తమంత
తామేవచ్చి చేరును. సందియము లే” దని పల్కినఁ బొండ్
పులు సంతసించిరి. విదురుఁ డచ్చటనే నివసించెను.

ధర్మాధర్మవిదుఁడును, హితవాదియు, సహాయయునగు
విదురుని విడిచి ధృతరాష్ట్రుఁ డొక్కక్షణమయిన నుండఁ

గలడా? మఱియుఁ జెంతనున్నప్పుడు వస్తువువిలువ తెలియదు. అది దూరస్థమగునేని మిక్కిలి ప్రియమగును. అట్లే ధృతరాష్ట్రుఁడు చెంతనున్నంతకాలమును విదురుని గొప్పతనముగ్రహింప తేక తద్వియోగమునందు సులభముగాఁ గ్రహింపఁగల్గెను. అనంతరము ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునిఁబంపి విదురుని రప్పించి కొని వినయవినమితోత్తమాంగుడై యతనిఁ గాఁగిలించుకొని యాదరించి “విదురా! నీవు నిత్యక్షమావంతుఁడవు. నీ హితమును వినక నిన్ను నిందించి యపరాధము గావించితిని. క్షమింపు” మని వేడుకొనియెను.

విదురుఁడు సంతృప్తుడై ధృతరాష్ట్రునితో “మహారాజా! మీనిర్దిష్టావాక్యములకు నేను దుఃఖితుండనుగాను. మీ హితమును గోరువాడను. నీవును, నీకుమారుఁడును న్యాయరహితులై యోజనాదూరులై నన్నెంతనిందించినను నేను మీకుఁ బథ్యవచనములను మాత్రమే యుపదేశించెదను. పాండవేయులతో విగ్రహంబు మీకెంత మాత్రమును దగదు.

నీవు నీసుతుండు నెఱిఁదప్పి పలికినఁ

బధ్యమైనపలుకుఁ బలుక వలయు

వీరులైనపాండవేయులతో విగ్ర

హంబు నేయు టిది నయంబుగాదు.”

అని బోధించెను. ప్రభువునో కెక్కడ కోపము వచ్చునో యని సంకోచింపక యథార్థములగు నీతివచనముల నుపదేశించుటలో విదురునిఁబోలిన యుత్తమపురుషుఁ డింకొకఁడుండఁ డని చెప్పవచ్చును.

అనంతరము విదురుఁడు తొంటియట్ల కార్యసహాయుఁడై
ధృతరాష్ట్రుని యొద్దనే నివసింపజొచ్చెను.

2

బుద్ధిమంతులు తమ చెప్పవలసిన దంతయుఁ జెప్పి యెదుటి
వార లప్పటికిని సన్మార్గావలంబులు కానిచో నిక వారల
చేట్టుట దైవనిర్ణీత మనియు, దానిఁ దొలఁగింప మనుష్య
మాత్రుల కశక్యమనియుఁ దలంచి యూరకుందురు. ఇప్పట్ల
విదురుఁ డదేవిధమున నడిచెను. ధృతరాష్ట్ర దుర్యోధను
లకుఁ జెప్పఁదగినంత వట్టు హితమును జెప్పెను. వా రిరువురును
దనమాటలను బాటింపక పోవుటయేకాక మీఁదునుక్కిలి
తన్ను నిందించి పలికిరి. ఇఁకఁ దన యుపదేశము నిర్ధృకమని
తలఁచి యది మొద లతఁడు వా రడిగినఁ దప్పఁ దనకుఁ
దా నుపదేశింప మానికొనెను. అయినను వారియెడఁ గినుక
వహింపక వా రడిగినప్పుడు నిర్మలచిత్తముతో సదుత్తరము
లిచ్చుచుండక పోలేడు. విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి యని
నమ్మియుండుటచే దుర్యోధనుఁ డతని యాలోచనమును
గొనలేదు. కాని ధృతరాష్ట్రుఁడు మాత్రము విదురునితో
యోజింపకుండ నొక్క కార్యము నాచరింపలేదు.

సంజయుఁడు రాయబారమునడపి వచ్చి ధృతరాష్ట్రునిఁగాంచి
యతని దుష్ప్రవర్తనమును గుఱించి కొంత నిందించి మఱునాఁ
డుదయమున వచ్చి రాయబారపు వృత్తాంతము చెప్పెదనని పలికి

వెడలిపోయెను. అది మొదలు ధృతరాష్ట్రున కేమియును దోచడాయెను. రాత్రి నిద్రపట్టలేదు. అందుచే నతడు విదురుని బిలిపించి సంజయుని రాక దెలిపి “విదురా! ఎందుచేతనో నా చిత్తము కలగిపోవుచున్నది. నా శరీరము నిప్పులలో బొరలుచున్నట్లున్నది. కంటికి నిద్రరాకున్న” దని పలికిన విని విదురుఁ డతని కిట్లనియె. “ఓ మహారాజా! బలవద్విరోధము గల్గించుకొన్న బలహీనునకును, ధనము గోలుపోయినవానికిని, పరద్రవ్యము హరింప వేచియున్నవానికిని, కాచూంధునకును నిద్రపట్టదు. ఈయాపదలలో నేదోయొకటి నీ చిత్తమునకుఁ దగిలియుండనోపు లేక పరులసొమ్ము హరింపఁ దలఁచియుండివలెను. కానిచో నీకేల నిద్రరాదు? నీలోని తలంపు వెల్లడింపు” మని పలికెను.

బలవంతుఁడు పై నెత్తిన

బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడిన యతఁడు మ్రు

చ్చిల వేచువాఁడు గామా

కులచిత్తుఁడు నిద్రలేక కుందుడు రథిపా!

ఇక్కొరగాములతోపల

నొక్కటి నీచిత్తవృత్తి నొదఱెనొ యురుసా

మొక్కటిఁ గుడువఁ దలంచితొ

నిక్కము గతమేమి చెప్పా నిద్రచెడుటకున్.

ధృతరాష్ట్రుఁ డదివిని “ధర్మరాజు సంజయునితో నేమి పత్కెనో తెలియక యిట్లయితిని. నీ వాలోచించి యా విష

యమును జెప్పి నాచింతను బాపు” మని పలికెను. అందులకు విదురుఁ డిట్లనియెను.

విదురుఁడు భృతరాష్ట్రానకు ధర్మరాజుమతమును జెప్పట

“రాజేంద్రా! ధర్మరాజు సత్యవంతుఁడు; శాంతమూర్తి. వినయమునందు వివేకమునందు సుశీలమునందు నాతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. అతఁడు నీకు జుట్టము; తగిన సేవకుఁడు; మంత్రి కాదగినవాఁ డనుటకు సందియము లేదు. అట్టివాఁడు నీకుఁ గీడెన్నఁడును దలంపఁడు. నీవును నీకొడుకును న్యాయమును విడిచి యతనిఁ బరాభవించితిరి. ఇప్పు డయి నను వారి కుచితమగు రాజ్యభాగమును బంచియిండు. ‘పిల్లి పట్టిన మాంసమువలె మీరు రాజ్యమంతయు నొడిసిపట్టికొన్న యెట్లు చెల్లును?

“నీవు గొడుకు వారి నెఱి లేక పటిచితి

రదియ చాలు నుచితమైన పాలు

పంచి యిండు, పిల్లి పట్టిన యీరవు

చేసి యున్న నేల చెల్లనేర్పు?”

“మఱియు మీరు కర్ణశకుని దుశ్శాసనులపై రాజ్యభారము మోపి తద్విస్తానుసారముగఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. కాని వారివలనఁ గార్యభారము కొనసాగ నేరదు. తమ్ముఁదాము దెనిసికొనుటయు, వేగపడకుండుటయు, నోర్పును, బట్టినపట్టును నమయానుగుణముగ విడిచిపుచ్చుటయు, నను నీగుణము లమా నుషములు. వీనిలో నొక్కటియైనను వారియం దున్నదా?

తముఁడా రెఱుఁగుట వేగప

డమి తాలిమి విడుపు గలుగుటయు లేని ప్రభు

త్వము గలచె వారియం దీ

ను మానుషము లొకఁడు పట్టి చూడంగలమే ?

అట్టివారివలన రాజకార్యములు దీఱునా ? ధర్మరాజు నిన్ను నిక్కపుజనకునిగా భావించును. కనుకనే మీరన్యాయ మొనర్చినను సహించి యున్నవాఁడు. ఈ యంశము నీవును నెఱుఁగుదు” వని పలికెను.

అది విని ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునివలన రాయబారపు వృత్తాంతమును దెలిసికొని చేయవలసిన కార్యమును నిర్ణయించి హిత్రభాషణములచే నా హృదయసంతాపమును బాపుమని ప్రార్థించెను. అదివిని విదురుఁ డిట్లనియెను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు నీతి నుపదేశించుట

రాజు లోకుల కనుకూలమగు విధమున నడచుచు లోక గర్వితము లగువానిని విడిచి పరుల కలిమికి మత్సరపడక మనుజులతోఁ గలసి మిత్రభావమున వర్తించుట మిక్కిలి మంచిది. కోపమును, సంతోషమును, గర్వంబును, ననంతృప్తియు, దురభిమానంబును, నిర్వ్యాపారతయు ననునవి దుర్గుణంబులు. ఇవి కాపురుషులం దుండఁదగినవి, కాని యుత్తరపురుషులకుఁ దగవు.

జనులకు నొడఁబా టగువిధ

మున నడచుచు తోక నింద్యముల నుడుగుచు మీ

తిన యొకనికలిమి కులుకక

మనుజులతోఁ బొందు పొసఁగి మనుటొప్పు నృపా !

య ప దే శ ము లు

కోపము నుబ్బును గర్వము
నాపోవనియునికియును దురభిమానము ని
ర్వాప్తసౌరత్యము ననునవి
కాపురుషగుణంబు లండ్రు కౌరవనాథా !

తమ ప్రభువును, దైవమును, భార్యను, బంధుగులను దగిన
పూజలచే సంతసింపఁ జేయని యవివేకు లంగునకుఁ దగిన
దుష్ఫలమునే చెందుదురు. లోకములో సుఖమెఱుంగనివారు
దమ్ము ప్రేమించువారిని ప్రేమింపరు. తమ్ము ప్రేమింపనివారి
నాశ్రయించి వారివెంటఁ దిరుగుదురు. ఇతరుల గొప్పతనమును
గాంచి యట్లుండ నాసక్కు లగుచుందురు. ధనమును, విద్యయు,
వంశంబును, దుష్టులకు నుదంబు గలిగించును. అవిఁడు సజ్జనులకు
వినయమును నమ్రతను గల్గించును.

ధనమును విద్యయు వంశం
బును దుర్మదులకు మదంబు బొనరించును స
జ్జను లైనవారి కడఁకువ
యును వినయము నివియ తెచ్చు నుర్వీనాథా !

విలుకాని తీవ్రబాణ మొకప్పుడు లక్ష్మమునుండి తొలగి
పోయినఁ బోవచ్చు కాని నేర్పరియగు నీతిజ్ఞుని నీతిప్రయోగము
తప్పకుండఁ బరరాజును రాజ్యముతోఁగూడ నశింపఁజేయును.
వివేకవంతుఁడగురా జొకటియగు బుద్ధిని జేకొని కార్యాకార్య
ముల రెంటిని నిశ్చయించి మిత్రుఁడు నుదాసీనుఁడు శత్రువు నను
ముప్పురను సామదాన భేద దండోపాయము లనడి నాల్గింటిచే

వశపటచుకొని త్వక్కు, చక్షుస్సు, శ్రోత్రము, జిహ్వా, ఘ్రాణము ననెడి జ్ఞానేంద్రియము లైదింటిని జయించి సంధి, విగ్రహము, యానము, ఆసనము, ద్వైధీభావము, సమాశ్రయణము నను నాటింటిని దెలిసికొని, వెలది, జూదము, శానము, వేట, వాక్పారుష్యము, దండపారుష్యము, వృథావ్యయము ననెడి వ్యసనముల నేడింటిని విడిచి వర్తింపవలయును.

* ఒకటిగొని రెంటి నిశ్చలయుక్తిజేసి
మాఁటి నాల్గింట గడువశ్యములుగజేసి
యేనిఁటిని గెల్చి యాటింటి నెఱిగి యేడు
• విడిచి వర్తించువాఁడు వివేకధనుఁడు !

రాజేంద్రా! మధురాహారముల నెప్పుడునొక్కఁడే తినరాదు. అందఱును నిద్రించినప్పు డొక్కఁడు మేల్కొని యుండరాదు. ఒక్క డెప్పుడును గార్యాలోచనముఁ జేయరాదు. మార్గమున నొంటిగాఁ బోరాదు.

సత్యము తనవ్రతన మనెడి సముద్రము గడచుట కోడ వంటిది. అట్టి సత్యగుణమును మించినది. మఱొకటి లోకమునఁ

* దీనికి వేదాంతపక్షమున మఱియొకయర్థము గలదు. ఒకటియగు బుద్ధిని జేసికొని నిత్యానిత్యములనెడు రెండింటిని నిశ్చయించి కామ క్రోధ లోభములను మాడింటిని, శమ దమ తితితోపరమములనెడు నాల్గింటిచే వశపఱిచి కొని పంచేంద్రియములను జయించి, యాహారము, దప్పి, శోకము, మోహము, జర, మృత్యువు ననెడి దేహధర్మముల నాటింటి నెఱిగి పంచేంద్రియములతోఁ గూడిన మనోబుద్ధుల నేడింటిని జయించి వర్తించువాఁడే వివేక సంపన్నుఁ డనిపించుకొనును.

గానరాదు. క్షమ గలవారిని లోకు లశక్తులనుగా భావింతురు. ఐనను క్షమ యలంకారమువంటి దనక తీరదు. అట్టి క్షమా లంకారమును ధరించువాడే యుత్తముఁ డనఁ దగినవాఁడు. లోకములోఁ బురుషుఁడు పగుషవచములు పల్కకున్నచో నుత్తముఁ డనిపించుకొనును. దురితము లాచరింపనివాఁడు నుత్తముఁ డనఁదగినవాడే ; కురురాజా !

పురుషుండు రెండు బెఱుగుల

ధర నుత్తముఁ డనగఁ బెఱుగు దా నెయ్యెడలన్

బరుసములు వలుకకునికిన్

దురితంబులు వొరయుపనులు దొఱుగుటవలన్.

తనకుఁ దగినంత యధికార ముండియు సైరణ చేయు వాఁడును, బేదవాఁడయ్యు నధికిఁ బ్రియముతో ధనమిచ్చు వాఁడును బుణ్యపురుషులని చెప్పఁదగినవారు. ధర్మము తప్ప కుండఁ దా నార్జించిన ధనమును నపాత్రముల కిచ్చినను పాత్రముల కీయకున్నను బురుషుఁడు రెండువిధములగు నపాయము లను జెందును.

పాడితప్పకుండఁ బడయుసామ్మలకు న

పాత్రములకు నీని పాత్రములకుఁ

బెట్టకునికి యనఁగ నెట్టన కెండ్లు వి

ధములఁ గీడు దొడరు ధరణినాథ !

వెలఁదియును, జూదంబును, వేటయును, బానంబును, వాక్పారుష్యంబును, దండపారుష్యమును, వృథావ్యయమును

ననెడి సప్తవ్యసనములందును నాసక్తి విడువవలయును.

జెలది జూదంబు పానంబు వేట పలుకు

ప్రల్లదంబును దండంబు బరుసదనము

సొమ్ము నిష్ప్రయోజనముగ వమ్మునేత

యనెడి సప్తవ్యసనములఁ జనదు తగుల.

తన ప్రవర్తనమునకుఁ దగిన వేషము నవలంబింపవలయును.

ఆత్మస్తుతివిడువవలెను. ఇతరులవలన దానుబీడింపఁబడియు నప్రియ

ములు పలుకరాదు. పరులకేదయిన నిచ్చి దానికై విచారింపఁ

గూడదు. తానెంత దరిద్రుడైనను దారితప్పి వర్తింపఁగూడదు.

ఈగుణములే మానవుని ప్రవర్తనమును బ్రకాశింపఁజేయును.

చెలిమియును, సంభాషణమును, వినాదమును, వివాహమును,

వ్యవహారమును దమతో సమానులగు వారితోనే చేయవలెను

గాని హీనులతోఁ జేయరాదు. రాజేంద్రా! కొంచెమైనను బరులకుఁ

బంచియిచ్చి తక్కినది తా ననుభవించుట యుత్తమము. పరు

లొనర్పమిగుల శ్రమపడుచు నల్పసుఖ మనుభవించుట హితము.

అడిగినచో శత్రువునకునైన నిచ్చుట మంచిది. తన్ను లోకము

పొగడుచున్నను విని సజ్జనుఁడు పొంగిపోడు. లోకమునకుఁ

దనవలన నొకించుకయును గీడు గలుగకుండ వర్తించుచు

నప్పుడును మేలే యొనరించుచుండును.

కొంచెమైనను దగఁబంచి కుడువ మేలు

పనులయెడ దుఃఖిమోర్చి యల్పంబు సుఖము

ననుభవించుట హితము శత్రునకునైన

నిచ్చుటయలెస్స యడిగినయెడ నృపా !

తను లోకము గొనియాడఁగ

విని యుబ్బఁడు సజ్జనుండు పెండియు గడుమే

లొనరించుఁ గీడొకించుక

యును దనచెనఁ గోపనీక యుడుగుచు వచ్చున్.

“మహేంద్రా! ధర్మనందనునొద్ద నిట్టి సద్గుణంబు లనేక ములు గలవు. అతని తమ్ములును బ్రవర్తనంబున నతని ననుసరించువారలే. తండ్రిలేనిపిల్లలగు వారిని జేరఁదీసి పెంచి పెద్దచేసి రక్షించి యిప్పు డుపేక్షించితివి. వారల వెలిబుచ్చి యూరకుండుట నీకుఁ దగునా? వారిని గొనివచ్చి రాజ్యభాగమును వారికిచ్చి నీ కొడుకులతోఁ బాటు పోషించుట యుచితము. మీరును వారును గలిసియున్న మీదిక్కు దేవతలయైనను హింసఁ గలరా? నామాట విను” మని యుపదేశించిన విదురునకు ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లనియె. “విదురా! నీవు హితమును, గర్తవ్యము నగు కార్యము నెఱుఁగుదువు. ధర్మరాజు హృదయము నెఱుంగుదువు. కావున నాచిత్తమున కుపశాంతి గల్లునట్లు సకల కార్యజాతమును దెలుపు” మని కోరెను.

౨

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకుఁ గర్తవ్య ముపదేశించుట

విజ్ఞానశాలి యగు విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునిగాంచి యిట్లనియె.

“మహారాజా! నన్నీ విధముగా నొక్క-నొక్క యడుగుచున్నావు.

కావున నిక దాచక యున్నరూపు చెప్పెదను. సావకాశముగా వినుము. రాజ్యము చేజిక్కినుగదా యని తమ్ముని

రాజ్యభాగము పంచి యియ్యకుండ నీవొక్కడ వసుభవింపజూచుచున్నావు. అది నీకెంతమాత్ర మటుగదునుమా! ఆమిషమని భ్రాంతిచెంది గాలమును మ్రింగిన మీనముగతి యేమగునో నీకుఁ దెలియగా? ఇది యంతయును గవటాత్ముడగు నీకొడుకు చిత్తప్రకారము నడుచుచున్నది. నిన్ను నిందించినఁ బ్రయోజనమేమి?

“దక్కను రాజ్యమంచు నకటా! యిటు తమ్ముని భాగమిక నీ వెక్కటి మ్రింగజూచె దది యెట్లటుగు న్విను మీను లోలతన గ్రక్కున నామిషంబుచవి గాలము మ్రింగినచాడ్పు చూడె యిట్లుక్కివ్వుడైన నీకొడుకు నుల్లము నిన్నిటు లాడఁగూడునే!”

అని వలుక నానాక్యంబులు విని ధృతరాష్ట్రుఁడు కొంతనేపు నిశ్చేష్టితుఁడై యుండి మరల స్మృతి వహించి విదురునిఁ గాంచి “విదురా! నీ హితవచనామృతమువలన నా హృదయసంతాపము చల్లాఱినది. ఇక నీవు నయానయములను వివరించి తెల్పుము” అని కోరఁగా విదురుఁ డిట్లనియె. “మహీశా! పరువు రాకుండఁ గాయలుగోసి తిన్నచో రుచి చెడుటయే కాక బీజములు కూడఁ జెడిపోవును. పరిపాకావస్థఁ జెంది నపుడు కోయఁగాఁ గాయలు పండ్లగును; రుచ్యముగా నుండును. బీజములుగూడఁ జెడిపోవు. అట్లే కార్యములు యుక్తకాలమున నడవకపోయినచో ఫలసిద్ధిఁ జెందక వ్యర్థములగును.

“కమియఁ బండకుండఁ గాయఁ గోసిన చవి
చేటె గాక విత్తు చేటుఁ గలుగు
పక్వ మగుడుఁ గోయ ఫల మిచ్చుఁ జడమ లీ
జంబుఁ గార్యసిద్ధి చందమిట్లు.

పువ్వులమ్మువాడు చెట్లనుండి పుష్పములను గోయునట్లు,
కుమ్మెదలు పుష్పములనుండి తేనియను గోలువిధమున వివేక
సంతుఁ డెదిరికి నొవ్వకుండఁ గార్యముల నెఱవేర్చుకొన
వలయును. అంతియకాని యంగారకారుఁడు బొగ్గు
లకై నృక్షములను మొదలంట నఱికివైచునట్లు కార్యములను
మొదలంట నశింపఁజేసికొనరాదు. పరులకు ధనమును, విద్యా
విశేషమును, తేజమును, బామును గలవని, యనూయతో
వర్తించినచో నట్టి మనుష్యుఁడు రోగములేని బాధలను
జెందుచుండును.

మాతకరి పుష్పములు గోయుమాడ్కిఁ జేటి
పువ్వుఁదేనియఁ గ్రోలెడుపోల్కి నెదురు
గండకుండఁగ గొనునది కార్యఫలము
బొగ్గులకుఁ బోలె మొదలంటఁ బొడువ జనదు.
పరులధనమునకు విద్యా
బరిణతికిం దేజమునకు బలమునకు మనం
తెరియఁగ నసహ్యపడు న,
న్నయఁడు దెవులు లేనివేదనంబడు నధిపా !

“ఎదిరివానికి హితములు మనోరంజకములు బ్రయములు
నగుమాట లెన్ని చెప్పినను మంచిది. అట్టివి పలుకఁ దనకు

శక్తి చాలనపుడు మానమవలంబించుటయే మిక్కిలియుక్తము. మఱియు లోకములో మైత్రియు, విరోధమును, సంతోషమును, విచారమును, ధర్మంబును, బాపమును, గొప్పతనమును, నీచత్వమును దన మాటలనుబట్టియే సంభవించుచుండును. కాన నొకచో సంభాషించునప్పుడు యుక్తియుక్తముగా సంభాషింపవలెను ; కానిచో నూరకుండవలయును.

“చెలిమియుఁ బగయును చెలివియుఁ

గలకయు ధర్మంబు బాపగతియును బెంపుం

దులువతనంబును వచ్చును

బలుకుబడిన కానఁ బొసఁగఁ బలకఁగ వలయున్.

“భయంకరమగుకత్తిగాని గొడ్డఁటినిగాని చేబూనినఱకిన చెట్లయందు మఱల మొలకలెత్తును. కాని మాటలచేఁ బూర్తిగాఁ జెడిపోయిన కార్యము మఱి చక్కబడనేరదు. శరీరమున గుచ్చుకొన్న యమ్ములను మెలపుతో నూడఁదీయవచ్చును. అంతియకాని మిక్కిలి పరుషములై హృదయమున నాటిన మాటల నెన్ని యుపాయములనైనను వెలిపుచ్చనేరము రాజేంద్రా !

“తనువున వితిగినయలుఁగుల

ననువునఁ బుచ్చంగ వచ్చు నతినిష్ఠురతన్

మనమున నాటిన మాటలు

విను మెన్నియేపాయములను పెడలునె యధిపా !

“నీవును బాగుగ నాలోచింపుము. ధర్మనందనునినోట నొకనాఁ డయినను బరుషవాక్యము వింటిమా ? ఇట్లుండ

నీకుమారు లొకరినొక రతిక్రమించి యా ధర్మరాజాదుల సనేక పరుషవచనములాడి నొప్పించిరి. వానిని నీవు వినియు వారింపక యూరకుంటివి. ఇది నీకుఁ దగునా? మాటలచే విడిగిన మనస్సు నదుకుటకు మందెక్కడనై ననుగలదా? ఇది నీకుఁ దెలియనిదా? చేటుకాలము సమీపించునప్పుడు గాని యిట్టి చెడ్డమాట లాడుదురా? అన్యాయ ప్రవర్తకు లగువారి కధర్మములు ధర్మములుగాఁ బొడికిట్టును. కావున నధర్మమార్గానుసారులగు నీకొడుకుల ప్రవర్తనము విపరీత మగుచున్నది. పుత్రమోహ భ్రాంతమైన నీ బుద్ధియు నీ తనయులు పట్టినమార్గమును బట్టి పాండవులతోడి విరోధంబున కొడంబడియెను. నేనెంతబోధించు చున్నను నది మరలదయ్యెను. నీవంటివాఁ డట్లు వర్తించుట విచారకరము, మహాపాపము! మననంశంబునఁ దేజోధైర్యాది గుణగరిష్ఠుండై సుప్రసిద్ధిగాంచిన యుధిష్ఠిరుఁడు రాజ్యభ్రష్టుడై యట్లుండుట న్యాయమా! ఉత్తమశీలుఁడగు నతఁడు నీపెద్దటి కంబుజాబి మాగాడలేక శాంతించియున్నవాఁడు. అంతియకాక యతఁడు విజృంభించినచో నీవును నీకొడుకులు నేమగుదురో యెవ్వరు చెప్పగలరు” అని బోధింప ధృతరాష్ట్రుఁడు విని సంతసించి “ఓయీ! నీ నీతివాక్యములవలన నామనస్సు తృప్తి చెందకున్నది. ఇంకను, నుపదేశింపు” మని కోరెను. అప్పుడు విదురుఁడు మఱల నతని కిట్లనియెను:—

“మహారాజా! సకలపుణ్యకర్మసమూహము నొకవంకను, ధర్మప్రవర్తన మొకవైపునను నుంచి తారతమ్యనిర్ణయము

చేయునప్పుడు వేదములు ధర్మప్రవర్తనమునకే పెద్దరికమిచ్చినవి. జనులు ధర్మమార్గమున వర్తించుచున్న యిహలోక ఫలములనెల్లఁ జెందుటయకాక శాశ్వతమగు కీర్తినిగూడఁ గాంచఁ గల్గుదురు. ఆ కీర్తి భూతలమున నెంతకాలముండునంత కాలమును బుణ్యలోకంబును బొందియుందురని బుధులందురు.

పాడిగలిగిన నిహలోకఫలములెల్లఁ
జేరుటయకాదు కీర్తియుఁజెందు పురుషు
ధరణిబలంబు బొగడ్డ యెందాక నంత
కాలమును బుణ్యలోకంబు గల్గునంద్రు !

సుధన్వవిరోచనుల వృత్తాంత మిదివఱలో నీకు విన్నవించితిని. దైత్యకులసంభవుఁ డయ్యుఁ బ్రహ్లాదుఁడు ధర్మంబు పలికి సుధన్వనకు జయమిచ్చి యతనివలనఁ బుత్రుని రక్షించి కొనియెను. దానివలనఁ బ్రహ్లాదున కిహలోకమునఁ బుత్రు ప్రాణలాభమేకాక యిప్పటికిని నతఁడు ధర్మాత్ముఁ డను కీర్తి నిలిచియున్నది. అట్లే నీవును బుత్తులయెడఁ బక్షపాతమువిడిచి ధర్మంబు పాటింపుము. పాండవుల నాడరించి కౌరవ పాండవుల సుభయుల నొక్కవిధమునఁ జూడుము. అట్లయిన వారును వీరును నొక్కటియై యాపదలఁ బొరయకుండ బ్రదుకుదురు. అందువలన నీశోకము శాంతించును. నీవు సుఖింతువు. రాజా ! మనప్రవర్తనమునకు మనమనస్సే మూలము. మనోవృత్తినిబట్టి మన వర్తనము మారుచుండును. మనము పాపకార్యముల కలవాటుపడి వానినే యొనరింతుమేని యవియే మనకింపగు

చుండును. కాక ధర్మకార్యముల కలవాటు పడుదుమేని వాని నొనరించుటకే యిష్టపడుచుందుము. ఇది మానవస్వభావము. కావున నీవు నీకొడుకులను జిన్నప్పటినుండియు మంచిమార్గమునఁ బ్రవేశింపఁజేయవలసినది. వారికి ధర్మమార్గ మలవాటుచేయక పోవుట నీదే లోపము. మఱియు దేనియం దార్యులు సంతోషముతో నిల్వగో యది సభ యనిపించుకొనదు. ఎవ్వరు మంచిధర్మమును బల్కరో వా రార్యులుకానేకారు. ఏది సత్యమార్గావలంబికాదో యది ధర్మమేకాదు. ఏది నెపముతోఁ గూడినదో యది సత్యమేకాదు.

అది సభయే ప్రియం దెసఁగ నార్యులు నిల్వరయేని యార్యులే మదిఁ దలఁపంగ నారలు సమంచితధర్మము పల్కరేని న ట్టిదియును ధర్మవేత్తగ ఘటించిన నిక్కము లేనిదేనిఁ దా బదిలవునిక్కమే యొక నెపం బిడుచొప్పుగు నేని భూవరా !

రాజేంద్రా! నెపముతోఁగూడినది సత్యముకాదు. సత్యము కానిది ధర్మముకాదు. ధర్మము పల్కనివా రార్యులుగారు. ఆర్యులులేనిది సభ యనిపించుకొనదు. ఇట్లుండ సధర్మవరు లగు కర్ణాదు లున్నది యేమనిపించుకొనునో యోజింపుము. నీతిమార్గమున బ్రదుకుట యుత్తమపద్ధతి. శౌర్యమువలన సంపదలు వడసి జీవించుట ఘధ్యమము. కపటసాధ్యములగు సంపదలతో జీవించుట యధమము. మీరు పొండవులనంపదలను మాయచే నొడిచికొన్నవారు. మీది యధమజీవనము. నీతిబాహ్యమైనది. నీతిబాహ్యులగువారి సుత్తములు మెచ్చరు.

నీతిపథంబునన్ బ్రదుక నేర్చుట యుత్తమభంగి శౌర్యసం
జాతములై కరం బలరు. సంపద లొందుట మధ్యవృత్తి య
స్థితములైన భారవహజీవనముల్ దలపంగ నిష్టముల్
నీతికి బాహ్యులైన ధరణీవర మెత్తురె వారి సుత్తముల్.

“మహీంద్రా! నీతనయులెల్లప్పుడును గయ్యమున కే కాలు
ద్రవ్వచుందురు. వారిమంత్రులయిన కర్ణుడు మొదలగువారు
వారికంటెను శూరులు. నీ వయినను వారినే యనుసరింతువు
గాని నీతిమార్గము ననుసరింపవు. పాండవులు మీవలె
మధ్యమమగు శౌర్యజీవనము నంగీకరింపరు. వా రెప్పుడును
నీతిమార్గములై మెప్పు జెందుచుందురు. శత్రువు లెదిరించి
నప్పుడు భగ్గున మందుదురు. వారి నెవ్వరును శాంతింపఁ
జేయలేరు. మఱియు,

“కయ్యమునకు నెపుడు గాలుద్రవ్వదురు నీ
పుత్తులెల్ల సూతపుత్తుఁ డాది
యగు తదీయమంత్రు అంతకుముందర
విరుదు లీవు నీతి తెరువు చొరవు.

“పాండవులు శౌర్యమెల్ల ర
ఖండితనీతిప్రకార కార్యము మెచ్చెచ్చి
యుండుదు రెదురేచినఁ దుది
మండుదు రార్పంగరాదు మఱి యెవ్వఁకిన్.”

“పాండవులు నిన్నుఁ దమ కన్నతండ్రినిగా భావించి భక్తి
యుక్తులై వర్తించుచున్నారు. వారి ప్రవర్తనములు సాధుజన
గేయము లగుటకు సందియములేదు. అట్టివారిని నీవు కన్న

పుత్తులవలె జూచి యాదరించుట యుక్తముకాదా? నీవట్లు చేరదీసి రక్షింపకపోయిన వారికి లోపముండదు. లోకములో నకారణవాత్సల్య హృదయులు పెక్కురు గలరు. వారలు పరోపకారపరాయణులయి వరుల కార్యములు నెఱవేర్చ నెంతో శ్రమపడుదురు. అట్టిమహాత్ములే పాండవులకు రక్షకులగుదురు.

“ధృతరాష్ట్రుడు తమ్ముని కుమారుల కన్యాయముచేసె” నన్న యపకీర్తి నిన్నుఁ బొందును గదాయని విచారించుచున్నాను; గాని పాండవులకు రక్షకులు లేరని కాదు. రాజా! ఒకరివలన రక్షణ గాంచి యతనిసాయముననే పలువిధము లగు సంపదలను బొంది, తన కట్లు సహాయుఁ డయిన పురుషునకుఁ దుద కపకారము గావించు కృతఘ్నుని వీకుఁగును రోతచేఁ గుక్కలయినను గబళింప వని పెద్దలందరు. పాండు రాజు నీకుఁ బరమభక్తుఁడు. మహాపరాక్రమశాలి యగు నతని వలన నీవు సురక్షితుఁడవయి యతని సాయమున శత్రువిజయమును గాంచుటయే కాక రాజ్యాభివృద్ధిని గూడఁ గాంచి తుద కాతని సంతతికిఁ గీడుచేయ రోయకున్నావు. నీవంటి కృతఘ్నుఁడు లోకమందు వేటొకఁ డుండునా? ఆ పాండురాజు నీ కొనర్చిన యుపకారమును బరగణింపవేమి? అట్లానర్పకుండుట కెంతమాత్రమును దగవు కావున, బాండురాజువలనే నీయెడఁ బరమభక్తులై వర్తించు పాండవులను రప్పించి యాదరింపుము. అదియే సీకల్లవిధముల శ్రేయస్కరము. ఇట్టి స్వల్పకార్యమును నెఱవేర్చి సుఖించుటకు బదులుగా దుఃఖింతువేల? బ్రదుకును,

బ్రాహ్మణునియును, బాగ్దత్తునియును, నిందయును, దాసంబును, యాచనమును మొదలగు సుఖదుఃఖములు లోకములోనివారి కందఱకును మాటిమాటికి వచ్చుచుండును. లోకసామాన్యమై వచ్చువానికిఁ జింతింప నెందులకు ? దుఃఖమువలన దేహబలము తఱుగును. రూపుచెడి పోవును. మతి తప్పిపోవును. రోగములు గూడ సంప్రాప్తములగును. ఆ దుఃఖమువలనఁ గృశించిపోయినచో శత్రువులు నవ్వుదురు. కావున సర్వనాశకమగు నీదుఃఖమును విడువుము.

వగ బలము దఱుగు రూపము

పగచిన ముది దప్పుఁ దెవులు వచ్చును దూఱల్

జగచి నలంగినఁ బ్రియమగు

బగ తురకును వగచు టుడుగు పార్థివముఖ్యా !

ఆయుషదేశమును విని ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురునితో
 “ఓయీ ! నీ వన్నది సత్యము. నేను దుర్వృత్తుఁడనై పాండవులను దుఃఖింపఁ జేసితిని. ఇట్టి దురాత్ములకు యుద్ధమున మరణము తప్పనా ? మఱియు వగలు మిగులక యుండునా ? కావున నా కీ దుఃఖములు నశించు మార్గము నుపదేశింపు” మని వేడిన విదురుఁ డిట్లనియెను :—

“రాజేంద్రా ! తపస్సును, నింద్రియనిగ్రహంబును, విద్యయును లోభత్యాగంబును శాంతికారణములు. ఆ శాంతికారణము లన్నింటిలోను లోభత్యాగమే ముఖ్యమైనది. మఱియు గోవుల నాక్రమింపరాదు. బ్రాహ్మణులతోఁ జనపు చేయ

రాదు. స్త్రీలను బాధింపరాదు. జ్ఞాతులతోఁ గలహింపరాదు. ఇట్లైనఁడు వర్తించునో వానిసంపద లవలీల నభివృద్ధిఁ జెందును. జ్ఞాతు లొకరి కొకరు సహాయులై పరస్పరమును రక్షించుకొనుచు సంతోషాతిశయమును బొంది తామర కొలఁకువలె లక్ష్మికిఁ జోపైవర్తింతురు రాజా! ప్రత్యేకముగా నున్న చెట్టును గరితురగాదులును ధ్వంసము గావించును. గాలియును జెఱుచును. అట్లుగాక చెట్లన్నియు గుంపయి యున్నచో వానికెట్టి యాపదయుఁ గలుగనేరదు. అట్లే జ్ఞాతులు పరస్పరస్నేహముతో వర్తిల్లినచో నెవ్వరివలన నపాయము పొరయకుండును. లేనిచో శత్రువులకులొంగిపోయి సులభముగా నశించిపోవుదురు. కావునఁ గౌరవులును భౌండవులును నొండొరులకు బ్రాపై పోరు మానినచో శత్రువులకు నజేయులయి నిస్సపత్నకంబగు రాజ్యంబు వడసి సుఖింతురు. వనవాసంబునఁ గుందుచున్న పాండవులను దడయక రప్పించి వారికర్హమగు పదంబిచ్చి యాదరించుట నీవు నీకొడుకు నాదరించుటయె కాదా? మఱియు లోకమునఁ బ్రియవాదు లుందురు. కాని యప్రియులైన బద్ధవచనంబుల నాడువారరుదు. నేను ద్యూతసమయమందే యడ్డుండి నీకది యప్పటి కప్రియంబుగా నున్నను శంకింపక, బద్ధవచనంబుపదేశించితిని. కాని రోగికిఁ బథ్యాహారంబువలె నీ కవి రుచింపకపోయెను. నీకుఁ గోపమువచ్చినను సరియె. మఱియొక మాటు నొక్క వక్కాణించుచున్నాను. కాకంబులఁ గైకొని

మయూరంబుల విడుచునట్లు, మార్జాలంబులఁ జేకొని సింహంబులను దిరస్కరించు విధంబున నీవు దుర్యోధనాదులను జేపట్టి పాండవులను ద్రోసిపుచ్చుట తగదు. నేడు కార్యంబు ముట్టవచ్చినప్పుడు భూతము సోఁకినట్లు తల్లడిల్లుచున్నావు. కులరక్షణార్థ మొకనిఁ ద్రోసిపుచ్చుట నీతియని పండితులందురు. దుర్ణయపరుండగు దుర్యోధనుని విడిచిపుచ్చిన నష్టములేదు. సంపదలు సహాయసాధనముల నపేక్షించును. సహాయసాధనములు సంపదల నపేక్షించును. ఇట్లే రెంటికిని బరస్పరాశ్రయణము నియతంబు. కావున నీ సంపదలు పాండవులకును బాండవసహాయత నీకును బ్రിയం బొనరించును. ఇట్లుచేయుట మీ కుభయాలకును శ్రేయస్కరంబు. కురువంశనిస్తారకు లగు భీష్మ యుధిష్ఠిరులును, నవక్రవిక్రములగు కర్ణార్జునులును, బ్రతాపధాము లగు భీమ దుర్యోధనులును, శస్త్రాస్త్రపాదగు లగు నభిమన్యులక్షుణప్రభృతికుమారవర్గంబు, శాపానుగ్రహ సమర్థులగు ద్రోణద్రుపదాది పరమాపురుషులును, నొక్కటియై నీ యనుమతిని వర్తింప లయవిక్రమములం దింతేని లోపము లేకుండ నీ రాజ్యమును నీవు పాలించిన యెంత బాగుండునో చెప్పవలయునా? పాండవు లొకవేళ ధీరమతులై మీతో వైరము పాటింపక తొలగియున్నను, నీకుమారుఁడు చీకాకు పడకుండ ధరాపాలనాభారము వహింప నేర్చునే? కావునఁ బాండవుల రక్షింపుము.”

ధృతరాష్ట్రుఁ డతని యుపదేశము వినియుఁ బుత్రుఁడగు దుర్యోధనుని విడిచి యుండలేనని పలుక విదురుఁ డతని

కిట్లనియె. “ ఓరాజా ! జ్ఞాతులు గుణహీను లయినను విడువరాదని పెద్దలు చెప్పుచుండ సకల సద్గుణసంపన్ను లగు పాండవులను విడుచుట ధర్మమా ! నేను నీకు హితంబు గోరువాడ నని యోజించి నావచనములు మన్నించి పాండవులకు జీవనార్థము చిన్న పల్లెలైనను గొన్నియిచ్చి దుర్యోధనుని నొడంబడఁజేసి యిరుపక్షములవారిని రక్షించుట యుక్తము. ఇప్పుడు నీ పుపేక్షించితివేని కొరవపాండవులకు సమరము కాక తప్పదు. అప్పుడుమీరు పశ్చాత్తాప మందవలసివచ్చును. దానికప్పుడు ప్రతీకారంబు గాన నేరము. కావున నిప్పుడే మేల్కని పాండవులతో సంతి చేసుకొనుట యుచితము. రాజ్యముకై తమలోఁ దాము పోరాడి చావలయునా ? అట్లయినఁగాని చావురాదా ? శరీరము లాధి వ్యాధి జరా సమన్వితము లగుటంజేసి జాతమాత్రుని కెల్ల మరణము సహజము. గజతురంగాదిసంపదలుగల్గి సుందరీజనముతోఁగలిసి విహరించుచు, బ్రజ లనురక్తు లగునట్లు భూపరిపాలన మొనర్చుచు, యుద్ధములందు విజయలక్ష్మిని జేకొనుచు, నాభరణానులేపనాదినై భవంబున వాసిగాంచిన మహీపతు లందఱును మరణించిరి గాదా ! మరణము గోరి తెచ్చికోవలెనా ?

గజతురంగాదిసంపదలు గాంతలతోడి విహారలీలలున్

బ్రజ కసురాగమొందఁ బరిపాలన చేయుక్రమంబు పోరులన్

విజయముఁ బొంది పేర్చుటయు విస్ఫురితాభరణానులేప వ

శ్రు జనితవైభవంబు గలరాజులుఁ బోయిరి కాక నిల్చిరే.

కావున జెవికిజేదైనను నావచనమును వింటివేని యిహపర సౌఖ్యములను గాంచి కీర్తిమంతుడ వగుట నిక్కువము. నీలో నీ వాలోచించికొని ధర్మతనయుని విడువక నీకొడుకులను, నీమంత్రులను సమ్మతిపఱచి సంతిగావింపుము ”

అంబికేయుఁ డిది విని “ విదురా ! నీవలుకులవలన బుద్ధి కలఁగ లేక ధర్మంబును యశంబును లాభంబును గల్గులాగున నీవు చెప్పినదియే కర్తవ్యముని పలికిన దనయత్నంబు సఫలం బగుటకు విదురుఁ డానందించెను. అమ్మహామహాఁడు విదురుఁడు, జ్ఞాతికలహమావలన గురుకుల మంతరించి పోవు నేమో యన్న భయమున నిట్లనేకవిధముల నీతిని హితమును బోధించెను. అపమార్గమున వర్తించు ధృతరాష్ట్రుని సన్మార్గ వర్తిగాఁ జేయుటయే కాక యితరులచేఁగూడ చెప్పించి యట్లొనర్ప నెంచెను. మఱియు ధృతరాష్ట్రుఁడు తన కధ్యాత్మ తత్వ ముపదేశింప వలయునని కోరగా “ రాజా ! నీ కాయర్థ మునుబోధింప సనత్కుజాతుఁడు వలంతి. అతనిచే నీకుపదేశంబు చేయించెద ” నని పలికి స్మరణమాత్రంబున సమ్మహాయోగిని రప్పించి యతనిచే సధ్యాత్మ తత్వం బుపదేశింపఁ జేసెను. విదురుఁడు శూద్రకులుండయ్యును సనత్కుజాతాడి యోగి పుంగవుల యాదరంబునకుఁ బాత్రుడని తెలియవచ్చుటచే నతనిమహాత్వము వెల్లడియగుచున్నది.

౯

సజ్జనులు ధర్మపక్షపాతులు; విరతులుగానహిస్తువులు. అధర్మమువలన ధర్మమునకు హాని సంభవించుచున్నపుడు చూచి సహింపలేదు. ధర్మపక్ష మవలంబించి శక్తికొలది బాటు పడుదురు. పరులు దుఃఖపీడితులు కానున్నప్పుడు ముందుగానే దుఃఖకారణములను దెల్పి వారిని దుఃఖమునుండి తొలగింపఁ బ్రయత్నించి “వారక యుత్తముఁడు తనవారి కిహయము పచ్చువేశ మున్నారని చెప్పి తీర్పు” నను సర్థమును సార్థకము గావించి తను యుత్తమత్వమును వెల్లడింతురు. విదురుఁ డిట్టి సాధుహృదయుఁడు. పాండవులది ధర్మపక్ష మనియుఁ గౌరవుల దధర్మపక్ష మనియు సతఁ డెఱుఁగును. అధర్మపరులగు కౌరవులవలన ధర్మపరులగు పాండవుల కిక్కట్టులు సంభవించుచుండ విదురుఁడు ధర్మపక్షమున కూతయై యధర్మమును వారింప ఒడ్డుకొనఁజూడై ధృతరాష్ట్రుని కనేక విధముల బోధించెను. ధర్మపక్షమును స్థాపింపవలె ననియే యశని పట్టుదల. అతఁడు ధర్మపక్షపాతముచేతనే ధృతరాష్ట్రున కంతగా హితోపదేశము చేసెను గాని పాండవ పక్షపాతముచే గాదు.

ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునివలన ధర్మరాజు నిశ్చయ మెఱిగి విదురునిఁ జూచి “నాకుమారుఁడు కర్లనహితముగా మృత్యుపాశబద్ధుఁడుగాఁ దలచినాఁడు. ఇక మనము చేయవలసినపని యేమి?” యని యడిగెను. అప్పుడు విదురుఁడు

“రాజా ! కురుకులపితామహుండు హితంబుగఱపఁ గర్తుండు రోషియై భీష్ముడు రణరంగమున నర్తించునంతకాలంబును దా నాయుధమును ముట్టనని ప్రతిజ్ఞచేసి సభను విడచి పోయెను. ఇట్టివాఁడు ముందు యుద్ధరంగమున మాత్రము స్థిరముగా నుండునని యేమి చెప్పఁగలము ? నీ కొడు కట్టి వానిని నమ్ముకొని బలవంతులతోఁ బోరునల్ప డీకొనుచు నున్నాఁడు. మనవారలు మొదటనే దుర్బలులు. అపై సంతఃకల హములు పెంచుకొని విరసవచనములచే విమనస్కులగుచుండిరి. ఇది యంతయు శత్రువులకుఁ గార్యసాధనమునుమా ! పాండవు లందఱు ఊక్కిటిగా మెలఁగుచున్నారు. అట్టివారిని రణమున నోడించు టసాధ్యము. కావున దుర్యోధనాదుల వెడమాటలు పెడచెవినిడి పాండవులతో సంధిగావించుకొనుట తప్ప మన కుపాయాంతరములే ” దని బోధించెను.

ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లెన్ని పర్యాయములు కార్యాలోచన మడిగి నను విదురుఁడు చెప్పిన దొక్కటియే సమాధానము. ఏ యంశ మైనను మఱి మఱి చెప్పినచో నెదుటివారి చెవికెక్కుట సహజము. అట్లనియే విదురుఁడు తన హితవచనబీజములను ధృత రాష్ట్రుని హృదయక్షేత్రమున మాటిమాటికిని నాటెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయెను. రాజు హృదయము దుర్బలమగు నూసరక్షేత్రమువంటిదని విదురుఁడు గ్రహింప లేకపోయెను.

శ్రీకృష్ణ రాయబారము

జగదీశ్వరుండు, యాదవకులాలంకారభూతుఁడు నగు శ్రీకృష్ణుండు

పాండవకార్యాధియై సోదగుడగు సాత్యకియు యుక్తపరి
 వారంబును గొలువ రథాహుడై హస్తీపురంబున కరుదెం
 చెను. లోకనాయకుడగు శ్రీకృష్ణుడు వచ్చుచున్నాడని విని
 ధృతరాష్ట్రు డధికానందభరితుడై తగినయుపాయసములచే
 తను, సత్కారములచేతను, భక్తివిశేషములచేతను బాండవ
 పక్షపాతియగు కృష్ణుని లోగొనఁదలంచెను. ఆ మహారాజు
 వెంటనే శిల్పులను పిలిపించి పురమంతయుఁ జక్కఁగా నలంక
 రింపించెను. ఉదయకాలమందలి కమలాకరమువలె నాపుర
 మెటుచూచినను బరిపూర్ణశోభ వహించి కలకలలాడుచుండెను.
 అందుఁ గృష్ణునకు విడిదిగా నేర్పఱచిన మందిరము సర్వా
 లంకారశోభితమై సర్వోత్తమమై నేత్రవిర్వము లొనరించు
 చుండెను. మఱియుఁ గృష్ణునకు విందొనర్ప నెంచి నానావిధ
 రుచ్యపదార్థములను సేకరించి యుంచెను. ఇట్లు ధృతరాష్ట్రుడు
 సర్వవస్తుసంబారమును సంపాదించి సముత్సాహభరితుడయి
 విదురునిఁ జూచి “ సోదరా! మనయదృష్ట మేమన వచ్చును?
 శ్రీకృష్ణుడు మనకడకు దూతగా వచ్చుచున్నాడు. అతని
 హృదయ మానందించునట్లు మనము ప్రవర్తింపవలెను.
 అట్లొనర్పఁ గలిగితిమేని సర్వకార్యములను సమకూర్చుకొనిన
 వార మగుదుము. కావున సమ్యహాత్మునకు నే నమూల్యపదా
 ర్థములను గాన్కఁగా నీఁ దలంచితిని. ఇంతయేల? మనయింటను,
 దుర్యోధనుని దివ్యమందిరంబునందును, దుశ్శాసనుని సౌంధంబు
 నందును నతని కంటికిఁ బ్రయమగున దెట్టి యమూల్యమైన

దైనను సంతటి మనోహరమైన దైనను దప్పక యిచ్చితీతె
దను. ఆవురుషోత్తముని సంతసింపజేయుటకంటె మనకుఁ గావ
లసినదేమి? యని పలుక విదురుఁడు విని యతని యభిప్రాయ
మును గ్రహించి యిట్లనియె. “ఓ రాజేంద్రా! శ్రీకృష్ణభగ
వానుని సంతసింపజేయుట కంటె మనకు హితకార్యమేమి
కలదు? అన్మహామహానిఁ బూజించుటకంటె మనకు విహిత
కృత్యమేది కలదు? యోగీశ్వరులకును, మునీంద్రులకును,
బ్రహ్మాండ్రాదులకును సభిగమ్యుడగు పురుషోత్తముఁడు
కార్యార్థియై మనయింటి కేతెంచుటఁ జూడ మనము నిజ
ముగా మహాభాగ్యవంతులమే. కాని యట్టి గౌరవాహ్వానము
తనకుఁ దాని క్లిల్లుద్రొక్కకొని వచ్చినప్పు డతనిని జక్కగా
నాదరింప లేక పోయితిమేని కరతలగతమగు నై కుంతమును
ద్రోసినవార మగుదుము. కావున నీవు నిశ్చల భక్తిపూర్ణ
హృదయముతో నతని నర్పించి సంతసింపఁ జేయవలయును.
నీ పట్నానర్తువేని కడు శ్లాఘనీయము. కాని నీ యభిప్రాయము
వేటువిధముగా నున్నట్టులున్నది. శ్రీకృష్ణునకు లంచమిచ్చి సంత
తుని గావించి మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పఁ జూచుచున్నట్లున్నది.
కావుననే మనమందిరములందుఁ గల నకలోత్కృష్ట పదార్థము
లను నాతని కిచ్చెదనని పల్కితివి. అర్ధరాజ్యమున కర్హులగు
పాండవుల కయిదూశ్యునినను నీయఁజాలని లోభివగు నీ వా
యెదూశ్యకంటెను నెక్కుడు విలువఁ గల పదార్థముల నాతని
కెట్లియ్య సాహసించితివో తెలియఁ జాలకున్నాను; ఆహా!

నీవెంత వెడఁగ వగుచున్నావు? శ్రీకృష్ణుడు భక్తిచే సంత
సింజునట్లు పదార్థములచే సంతసింపఁడు. మానవుడు భక్తి
హీనుడై మేరు సదృశపదార్థబిచ్చినను సతఁడు దానిని
దృఢపాయముగా నిరసించును. భక్తిపూర్వకముగా నొక
పుష్ప మొసంగినను సతఁ డత్యానరంబునఁ గైకొనును.
ఈ యర్థమును నీవు తప్పక గమనింపుము. అయ్యచ్యుతుని
భక్తిచే నారాధింపుము. అన్యుఁ డాతనికి బరమ
భక్తుడు. కావుననే యతఁ డన్యునపక్షపాత్యై వర్తించు
చున్నాడు. నీవు శ్రీకృష్ణుని మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పఁదలంచితి
వేని యన్యునికంటె నధికభక్తుఁడవు కావలయును. నీవసదృశ
మగు భక్తి చూపుదేని కృష్ణుడు నీపక్ష మవలంబించును.
కాని మనస్సు భక్తిమార్గమున కలవాటుపడి యుండలేదు.
మన మెట్లు కృష్ణుని పశ్యము గావించుకొనఁగలము? మన మెట్టి
కానుకలిచ్చినను నేకాంతభక్తుఁడగు నర్జునుని విడిచి కృష్ణుడు
మనపక్షమునకు వచ్చునా? అట్లేప్పటికిని గాదు. అర్జునుని
భక్తియు నచ్యుతునౌదార్థ్యంబును నీ వెఱుంగనిది కాదు.

“నీతలఁ పేనుగంటి నొక నేర్పున కొరికి లంచ మిచ్చి సంత
ప్రీతునిఁజేసి కార్యగతి భేదము నేయఁగ జూచె దింత బే
లైతిగదే సుమేరుసదృశార్థము నూచియుఁ బార్థఁబాయునే
యాతఁడు ప్రీతిభక్తియును నచ్యుతుపెంపును నీ వెఱుంగవే.”

ఆ నారాయణుడు కొరిసదానిని మీరు మృదువుగ నెఱి
వేర్చురేని యదియే యతనికి వేయి పదార్థము లొసంగుట.

అంతకుఁ దప్ప నతనికి సంతృప్తికరమగు నస్తువు లేను. ఇత
నీ దురుద్దేశమును విడిచి భక్తిపురస్కరముగా వర్తింపుము.

ఇట్లు రాజ్యలోభముచే ధృతరాష్ట్రుఁడు పలు పోకలఁ
బోవుచుండ విదురుఁ డని తన బుద్ధిచాతుర్యముచేఁ దెలిసికొని
హితోపదేశముచేసి యతనిని యుక్తమార్గమునకుఁ ద్రిప్పు
చుండెడివాఁడు

విదురుఁడు ధర్మజ్ఞుఁడును నీతిజ్ఞుఁడును లోకవేదియు నగుటయే
కాక వైష్ణవభక్తాగ్రేసరుఁడని కూడ చెప్పవలసి యున్నది.
ఈ యంశమును నిశ్చయింప నిచ్చటఁ గొంచెము వ్రాసెదను.

ధృతరాష్ట్రుఁడు రాజాధిరాజు, చంద్రవంశాలంకార
భూతుఁ డగుటచే నుత్తమక్షత్రియుఁ డనుటకు సందియములేదు.
అతఁడు కృష్ణునకు గొప్పవిందు చేయఁదలంచి బహుపదార్థముల
సేకరించి సూపవిద్యానిపుణులచే వండింపించి యాయత్తము
చేసియుండెను. బంధుకోటిలోనివాఁడగు కృష్ణుఁడు తన్నుఁ
గాదని వేటొకరియింట భుజింపఁడన్న నమ్మకము ధృతరాష్ట్రునికిఁ
గలదు. కాని కృష్ణుం డట్లుచేయక తన భక్తాగ్రేసరుఁ డగు
విదురునింట విందుగుడువ నిశ్చయించెను. తమయింట మాని
దాసీవుత్త్రుఁడగు విదురునియింట భుజించుట తగదనియు,
గుడిచి కూర్చుండినపిమ్మట రాయబారపుఁగార్హము దెలుపుట
యుక్తముగాని కౌర్యనిర్వహణాసంతరముననే భుజించెద ననుట
యనాలోచిత మనియు దుర్యోధనాదులు పలికిరి. కాని
నారాయణుం డామాటలను లక్ష్యము సేయలేదు. అతఁడు

దుర్యోధనునిజూచి “బావా! నీ పలుకు లసంగతములు. కార్యప్రధాను లగువారికి భోజనముతోఁ బనిలేదు. నాకుఁ గార్యము ప్రధానము. కాని భోజనముకాదు. ఇంతకును నీయింట భుజించుట నాకుఁ దగదు. నీవు నాకుఁ బరమశత్రువవు. శత్రునియింటఁ గుడువరాదని నీతిజ్ఞులు చెప్పుదురు. నేను నీకు శత్రువు నెట్లయితినని యందువేని వినుము : పాండవులు నాకుఁ బంచప్రాణంబులు. ప్రాణంబులకు ద్రోహము దలంచినవారు శత్రువులుకాక మిత్రువ్వరు? చిన్నప్పటినుండియు నీవు పంతము వట్టి పాండవులను జంప సకలోపాయంబులఁ బన్నితివి. అట్టి నీవు నాకు శత్రువవు గాక యాస్తుఁడ నెట్లగుదువు? కావున మీ యన్నంబు లన్నియు దుష్టంబులు. విదురుని యన్నంబు మాత్రమే భోక్తవ్యమని ప్రశంసించి తనంతఁ దానే విదురుని యింట విందారగింప నరిగెను. శ్రీకృష్ణుని వాత్సల్యమునకు విదురుఁ డెట్టి ముఖ్యస్థాన మయ్యెనో చూడుఁడు. మఱియు దేవదేవుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు తనయింట విందారగింప వచ్చెనని తెలిసికొనినప్పుడు విదురునకు గల్గిన యానందమునకు మేరలేదు. అతఁడు పరమభక్తితోఁ గృష్ణునకుఁ బూజనల్పి యప్పటి కప్పుడు సిద్ధము చేయించిన హృద్యపదార్థములచే నతనికి విందిడి, సంతృప్తి గావించి, యోగిజన్మహృదయగమ్యుఁడగు సద్దేవున కిట్లు ప్రత్యక్షముగా నాతిథ్య మిచ్చు భాగ్యము లభించుటచేఁ దన్నుఁ గృతకృత్యునిగా భావించుచు భయభక్తి వినయంబులు ముప్పరిగొనఁ జేతులు ముకుళించి “ఓగోవిందా! నీవు

నాయందుఁ జూపిన వాత్సల్య మింతయని చెప్ప వీలులేదు. బ్రహ్మాండదాదులచే గీర్తనీయుండ నగు నీవు హీనజనుండ నగు నాయింటి కతిథి నయితివి. ఇదియే నాకుఁ బరమధనము. ఇదియే నాకుఁ బురుషార్థము. ఇదియే నా భాగ్యతిశయమును వెల్లడించు చున్నది. ఇక నాకుఁ గావలసిన దేమి? నేను ధన్యుండ నయితిని. నాజన్మము ధన్యమైనది. నాగృహము ధన్యమైనది. నాయంతటి భాగ్యవంతుఁ డీలోకంబున నెచ్చటను లేడని పలుకుచు భక్తిభావంబున నర్థనిమిలితము లగు నేత్రములనుండి యానందబాష్పములఁ గురియించుచు సకలోపచారంబులు గావించెను. ఇందువలన విదురుఁడు భక్త్యాగ్రేసరుం డని చెప్పుట కెట్టి సందియమైనను గలదా?

శ్రీకృష్ణునకు విదురునియందు వాత్సల్యమే కాక యధిక గౌరవముఁగూడఁ గలదు. అతఁడు విదురునిఁ గార్యాలోచన మడుగుటయే కాక దుర్యోధనుని సభామందిరంబు చొచ్చునడ భీష్మాదులును, దుర్యోధనాదులును నటుండ వారినిఁగాదని విదురునిహస్త మొకచేతితోను, తన సోదరుండగు సాత్యకిహస్త మింకొకదానితోను నవలంబించి నడిచి విదురుఁడు తన గౌరవమున కత్యంతపాత్రుఁ డన్న యంశమును సభామధ్యమున వెల్లడించెను. మఱియు ధృతరాష్ట్రుని సన్నిధానమునఁ గృష్ణుఁడు రాయబారపువృత్తాంతము విన్నవించునప్పుడుఁగూడ విదురునిఁ దనచేత గూర్చుండఁ బెట్టుకొని గౌరవించెను. ఇట్లు శ్రీకృష్ణుని సమాదరంబునకుఁ బాత్రుండగుటకు విదురుని

సత్త్వనర్తనయు భక్తియుఁ దప్ప వేటుకారణంబు లేదు.

ఇట్లే విదురుండు తనసత్త్వనర్తనముచేఁ బెక్కండ్రప్రీతి శారవములకుఁ బొత్తుండయ్యెను. కుంతీదేవి శ్రీకృష్ణునితో సంభాషించునపుడు “ కృష్ణా ! విదురుండు సద్గుణవంతుండు. ధర్మనిరాయణుండు. తనకన్నులయెరుట సధర్మము వర్తించు నేని చూచి సహింసలేక దానిని చుదముట్టింప మిక్కిలి ప్రయత్నించును. చూచితినా, నాఁడు సభలో మనద్రావది యవమానిత యగునపుడు చూచి సైగింపలేక భీష్మాదులవైపు దిరిగి “ అయ్యా ! సభలో నిట్టి యధర్మము వర్తిలుచుండుట నవలోకించి యూహించుట ధర్మముకాదు. బ్రాహ్మణ యజ్ఞిగిన ధర్మసందేహమును దీర్చలేదు. అట్లు దీర్పరేని సభ్యులు మహాపాతకమును పొరయుదురు. కావున నుపేక్షింపక యీ ధర్మసంక్షయమును దొలగింపుఁ ” డని సభ్యులను బ్రోత్సాహించుటయే కాక తనకుఁ దాఁగూడ నందులకు యత్నించెను. దుర్యోధనాదులకు జంకక యిట్లు ధైర్యముతో వర్తించువాఁడు విదురుండు దక్క వేఱుకాదు గానరాదు. లోకమిట్లు నిలిచి యుండుటకు విదురుని సత్త్వనర్తనమే యాధార ” మని ప్రశంసించినది.

విదురుం డొకరుండు దక్కగ

సదస్యు లెవ్వరును ధర్మసంక్షయ మిది గూ

డదు నారయ తనశీలము

కుదు రీలోకమున కంతకుఁ దలఁచుంక.

ఇట్లు శ్రీకృష్ణభగవానునికిని, భీష్మాది కులవృద్ధులకును, గుంతీప్రభృతు లగునంతఃపురస్త్రీవర్గంబునకును గూడ శ్లాఘనీయుఁ డగువిదురుఁడు గుణములచే నింక నెవ్వరిస్తోత్రమునకుఁ బాత్రుఁడు కాఁడు.

౧౦

విదురుఁడు శీర్షయాత్రకరుగుట

కృష్ణుని రాయబారము ముగిసినది. కాని ఫల మేమియును లేక పోయెను. కృష్ణుని ప్రయత్న మంతయును స్వర్థమయ్యెను. మనోరంజకములు యుక్తియుక్తములు సర్థవంతములు శ్రేయోదాయకములు నగు నమ్మహానుభావుని వచనంబులు కౌరవుల తలల కెక్క లేదు. అతఁడు చెప్పఁ దలంచినంతవరకును జెప్పి మూర్ఖులగు కౌరవులయొద్దఁ దనపల్కులు నిష్ఫలంబులని యోజించి దుర్యోధనునితో నింక యుద్ధసన్నద్ధుఁడవు కమ్మని హెచ్చరించి వెడలిపోయెను. ఇఁక గురుపాండవయుద్ధము జరుగునని యందఱును నిశ్చయించిరి. ప్రజలయందును సైనికులయందును గలవరపాటు హెచ్చయ్యెను. దుర్యోధనాదుల ధీరవచనములు విన్నప్పుడుతప్ప తడితరకాలముల ధృతరాష్ట్రుని హృదయము కంపించి పోవుచుండెను. కృష్ణుఁడు వెడలినపిమ్మట సంతతవిచారముచే నయ్యంధరాజునకు సరిగా నిద్రాహారంబులు లేవయ్యెను. అందుచే నతఁడుతోంటివలె విదురుని హితోపదేశమనెడి సుధారస ధారాసేచనమునఁ దన హృదయ

సంతాపమును దీర్చుకొన నెంచి విదురునిఁ బిలిపించి కూర్చుండు
మని నియోగించి కాఁగల కార్యసరణినిఁగూర్చి యడిగెను.
పరమేశ్వరుఁడగు శృష్టుని రాయబారిమును నిరసించి నప్పటి
నుండియు విదురునకుఁ బూజ్యుఁడయినను దనసోదరునిపై
మిక్కిలి కోపముదయించెను. ఇప్పుడతనికి ధృతరాష్ట్రుని
వచనములచే నొడలంతయును ముండఁజొచ్చెను. తనహితోపదేశ
ప్రకారము నడవలేనప్పుడు తన్నిట్లుడుగు టెందులకని విదురుని
తలంపు. వచ్చినకోపము నడంచుకొని విదురుఁడు రాజునుగాంచి
యిట్లనియె. “ సోదరా ! కార్యగతిని గుఱించి యిదివఱ కనేక
పర్యాయంబులు నీ కుపదేశించితిని. కాని నాయువదేశములు
నీతల కెక్కలేదు. ఇట్టిచో నాయువదేశములవలనఁ బ్రయోజన
మేమి ? నామాటలు వ్యర్థమగుటయే కాక మీదు మిక్కిలి
మీకుఁ గోపముగూడఁ గల్గుచున్నది. అయినను హితోప
దేశమునుండి నేను విముఖుఁడను కాను. ఉత్తమపురుషుఁడు
తనవారి కాపద సంభవించునెడ ముందుగానే తెలిసికొని దానిని
వారింపవలెను. అట్లొనర్చుట సాధర్మ్యము. రాజేంద్రా !
నీ యుపేక్షవలనఁ గురుపాండవ యుద్ధము పొనఁగినది. అది
దావాగ్నివలె వంశనాశనము చేయకుండ విడిచిపోదు.
సామాన్యపాయములలో ద్వడోపాయ మధమ సాధనమని
నీతిజ్ఞులు వలుకుదురు. అట్టియధమసాధన మవలంబించి
ధనమానప్రాణములతోఁగూడ వంశనాశన మొనర్చుకొననేల
తలంచెదవు ? పాండవులు యుద్ధమునకు దరలిరాకముందే

యిప్పుడైనను నీకొడుకు బుద్ధి త్రిప్పి వారితో సంధిచేసికొన
యత్నింపుము. ఇంకను నిప్పటికిఁ గార్యము మించిపోలేదు.
త్వరపడుము. లేనిచోఁ దరువాతఁ బశ్చాత్తాపతత్తులము
కావలసి వచ్చును. యుద్ధంబున మీకు జయం బలవడుట
యసంభవము. నీతనయుల పేరు విన్నంతమాత్రముననే నడుమఁ
ద్రొక్కబడిన కాలభుజంగమువలెఁ గోపంబున గోజుచున్న
భీమునినుండి నీతనయులు ప్రాణసంరక్షణము గానించుకొనలేరు.
నేనిట్లు మాటలాడుచున్నానని కినియకుము. హితుఁడగువాడు
మౌఖ్యప్రీతి వచనములుగాక యథార్థము చెప్పవలయును.
రాజా ! లోకములోఁ గార్యసాధనమునకు దైవపౌరుషంబులు
రెండును గావలయును. ఒకప్పుడు పురుషయత్నములేకుండఁగనే
దైవమువలనఁ గార్యము ఫలించవచ్చును ; గాని దైవబలశూన్య
మగు పౌరుష మెప్పుడును గార్యకారికాదు. కావున నీకొడుకు
లెంతబలవంతు లయినను నెంతటిపైన్యము గలవారైనను
దైవబలంబు లేనప్పుడు వాగు తృణప్రాయులనుటకు సందియ
మున్నదా ? మనకొక్క పౌరుషముమాత్రమే కలదు. పాండ
వులకు రెండునుంగలవు. పరమేశ్వరుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు సంతత
మును “మమప్రాణాహి పాండవాః” యని పలుకుచు వారి
పక్ష మువలంబించి వారికెట్టియిక్కట్లులు ప్రాప్తించినను నవ
లీలఁ దొలగఁగల్గిదోయుచు నున్నాఁడు. అభగవంతుఁ డాదరువై
యుండఁ బాండవుల కపజయ మెట్లు సంభవించును ? వారికిట్లు
దైవబలమే కాక పౌరుషము గూడ చాల కలదు. దిగ్విజేతలని

ప్రసిద్ధికెక్కిన రాజులు పెక్కుండ ధర్మరాజునకు వశులయి
 యున్నారు. ఇంట్లోయకాక యాదవులు బహుపరాక్రమ
 శాలురు. వారికెల్లరికును గృష్ణుల డధిపాథుడు. అతడు వారి
 సందతినుదన కూర్చులో మలపుకొనుచున్నాడు. అట్టిక్రిష్ణుడు
 పాండవులకు బంధువై, హేతుడు, సహాయుడు, మంత్రియై
 వర్తించుచున్నాడు. ఇట్లు వైవహుమంతులు కల పాండవులు
 జయమందుటకు సందియ మేమియున్నద? నీ కుమారులకు
 దైవబలము లేదు. వారు వైవహుమంతులకు బాతులయి
 యున్నారు. వైవహుమంతులకు మూలపురుషులు తాం జచ్చుటయే
 కాక కులమునుకూడ నశింప జేసికొనును. కావున నీవు మును
 ముందుగా నీ కుమారుల పాండవులతో సంధిచేసికొనుము. నీకొడు
 కందుల కంగీకరింపనిచో “త్యాజ్యదేశం కులవ్యాధి” యనునట్లు
 దుర్యోధనుని దూరముగాఁ దలఁచి తిక్కినగులమును సంత
 ప్తించుకొనుము. కాలవిలంబము చేయును” మని యువదేశ
 శించెను.

ఈ యువదేశమును విని ధృతరాష్ట్రుఁ డాలోచించుచుండ
 దుర్యోధనుడు విని యాజ్యధారానజ్వలితుండగు పతిహాత్రుని
 చందంబున నుండిపడి పండ్లు పటపట గొలుకుచు, గ్రోధాతి
 రేకంబున బెదపు లదర తనయొద్దనున్న కర్ణాదులు విను
 చుండఁ దండ్రి సమక్షమునందే స్థాధుశీలుఁ డయిన వినురు నిట్లు
 తిరస్కరించుచుఁ బలికెను. “ఓయీ! నీవు దాసికుమారుడవు.
 అయినను సప్తజ్జనకాదులు నిన్నాదరించుటంజేసి యింతవఱకును

నిన్నాదరించుచున్నాను. ఇట్లుండ నీవు నిన్ను మఱచిపోయి నోటికి వచ్చినట్లు వదరుచున్నావు. ఆ నీ దారుణవచనములను విని మాతండ్రి సహించిన సహించుఁగాక. నేను మాత్రము సహించువాఁడనుగాను. నీవు కుటిలాత్ముఁడవు. యుక్తాయుక్తంబు లెఱుఁగనివాఁడవు. సర్వదా మాయన్నము కడుపునిండ మెక్కుచు 'దిన్నయింటికే కన్నములు ద్రవ్వు' నట్లు మాకే హాని గోరుచుందువు. నీవు మా శత్రువులలోఁ జేరినవాఁడ వగుటంజేసి నీవును మాకుశత్రువవే! ఇట్టి నీమాటలను బాటించువా రెవ్వరు నిచ్చటలేరు. నీవంటివాఁ డుండిన మాక్లికఁ జేటు మూఁడుట సిద్ధంబు. కావున నీ నిటనుండఁ జనదు. నీయిష్టము వచ్చినచోటికిఁ బా" మ్మనియెను.

దుర్యోధనుఁ డిట్లు వదరుచున్నపుడు ధృతరాష్ట్రుండు విని యూరకుండెను గాని కొడుకు నావంతయుఁ గోపింపలేదు.

విదురుఁడు దుర్యోధనుని పలుకులు చెవులకు ములుకుల వలె నాటినఁ గటకటంబడి, సజ్జనుఁడగుటచే వచ్చిన కోపంబు నడంచుకొని యట్టిచో మాతాడ నిష్టపడక చేతనున్న ధనుర్బాణములు విడిచిపెట్టి రాజు సమ్ముఖమును బాసి వెడలి వచ్చెను.

అనంతరము విదురుఁడు మరలివచ్చుచు గురుపాండవ యుద్ధము తవ్వదనియు, నిటనుండి జ్ఞాతివధజనితమగు దుఃఖ మనుభవించుచుండుటకంటె భగవంతుని మహిమ నెన్నుకొనుచుఁ బరమేశ్వరునకును సాధుపుంగవులకును విహారభూము

లగు దివ్యక్షేత్రముల నేనించుకొనుట యుత్తమమనియుఁ దల
పోసి యెవ్వరితోను జెప్పకుండ హస్తపురంబు వెడలెను.

విగురుఁ డిట్లు దేశాటనంబునకు నొరకొని పరిశుద్ధచిత్త
వృత్తియై, మనోహరములగు దివ్యమందిరములతోను, సకల
కుసుమ ఫలభరిత తీరునికరములగు నుద్యానములతోను, సము
న్నతములగు క్రీడావర్వతములతోను, నానావిధ పుష్పలతా
వృశంబులగు పొదరిండ్లతోను, నొప్పుచున్న పురంబులఁ
జూచుచు, నిర్మలోదక ప్రవాహశోభితలగు నదులందుఁ గ్రుంకు
లిడుచుఁ, బరమేశ్వరుని నానావిధదివ్యరూపంబులతో విరాజిల్లు
పుష్పక్షేత్రములఁ దిలకించుచు నవ్యభిచరితయగు భక్తిగల
వాడయి, పవిత్రమగు జీవనముగలవాడై కటికి నేలఁ బండు
కొనుచు, జటావల్కలాంబరములఁ దాల్చి యెవ్వరికిని దెలియఁ
బడకుండ వర్తించుచున్నవాడై, సంతతముచు హరిసంప్రీతి
దాయకములగు వ్రతముల నాచరించుచు భరతవర్ష మునందంత
టను గ్రుమ్మరెను. ఆనమయమున విగురుఁ డొకచోట రెండు
వెగుళ్ల వలన జనించినయగ్ని సమస్తవనంబును దహించినచంద
మునఁ గురుపాండవవిరోధము సమస్తరాజక్షయమును గావించె
ననియు, నిట్లు యుద్ధంబున జయింపఁబడిన భూమండలమును
ధర్మరాజేకాతపత్రముగా నేలుచుండెననియు విని మిగుల విచా
రించుచు జ్ఞానాతిశయమున బంధునాశనజనితదుఃఖమును దొలఁ
గించుకొని తీర్థయాత్రాపరాయణుండై, పశ్చిమాభిముఖముగా
బోయి నరన్యతీనదీనిర్మలోదకంబునఁ గ్రుంకులిడి యచటనున్న

పదునొకండుతీర్థంబులను నేవించెను. మతియు ఋషి నిర్భీతములు దేవనిర్భీతములు శంఖచక్రాదిహరిచిహ్న విరాజితములు నగు దేవమందిరములఁ బ్రవేశించి యాయా దేవతల భక్తి యుక్తుడై పూజించి విదురుఁ డటఁగదలి నకలసంపదలతోఁ దులదూఁచుచున్న సౌరాష్ట్రమును జేరి యచ్చటి విశేషములరసి సంతృప్త హృదయుఁడయ్యెను. పిమ్మట నతఁడు మత్స్య దేశంబున కరిగి యందలి పుష్కతీర్థమును నేవించుచు, నిట్లే కురుజాంగలాది దేశములఁ గ్రుమ్మరి కొంతకాలమునకు యమునాతీరమును జేరెను.

౧౧

అనంతరము విదురుఁడు లోకపావనియు, మహా సదులలో నొకటియునగు యచునలో యథావిధి స్నాన మాచరించి నిరస్తసమస్తసంతాపుఁడై ఔమవస్త్రంబుభాశితీవతీధవశంబును, నతిపిమలంబును, సికతాశలంబును నగు తదీయతీరంబున నుపవిష్టుండయి యీశ్వరారాధనమును గావించుచున్న సమయంబున, శ్రీకృష్ణానుచరుఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు, బృహస్పతి శిష్యుఁడు, వరసుభాగవతోత్తముఁడు నగు నుద్ధవుఁ డచ్చటి కరుదెంచెను. విదురుం డమ్మహామహునిఁ గాంచి సంతనముతో డాయంజని కౌగిలించుకొని, యుచిత కుర్యాద లాచరించి యొక్కచోఁ గూర్చుండి యతనితో నిట్లనియె.

విదురుఁడు కృష్ణాదుల కుశలం బడుగుట

“ఓ మిత్రమా ! చిరకాలంబునకు నిన్నుఁ జూడఁ గంటిని.

భవదీయ దర్శనలాభంబున నే నమితానందము నొందుచున్నాను. ద్వారకానగరంబున మనబంధువులందఱును సుఖులేకదా? బలరామకృష్ణులు పురాణపురుషులు. వారు బ్రహ్మప్రార్థన మంగీకరించి భూభారమునుదీర్చి నవతరించిన మహానుభావులుకదా? వారు సమస్త దుష్టసంహారంబు గావించి, తామవతరించిన కార్యమును సంపూర్తి గావించుకొని యున్నారు. ఆమహాత్ములకు క్షేమమేకదా? వారిజనకుండగు వసుదేవుండు కురువంశసంభూతులనుగు మాకు నిత్రుండే కాక బాంధవుండు. అతనికిఁగల సోదరప్రేమ లోకములో వేఱొకరికిలేదు. అట్టి వసుదేవుండు సుఖియై యున్నాడా? మఱియు నుగ్రసేనుండు, యదు, వృష్ణిభోజాంధకు లనువ్రజల కధిపతీయై వృథాశ్రమధర్మములు చెడకుండ వారిని దన శేషముపీవీశేషమునఁ బాలించుచుఁ బరమేశ్వరుండగు కృష్ణుని యనుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుఁ డయినవాఁడు ఆ యుగ్రసేనుండు సుఖియే కదా? కృష్ణుని పెద్దకుమారుండగు వ్రద్ధ్యుండు పూర్వభవంబున మన్మథుండే కదా! రుక్మిణీదేవి యెన్నియో నోములునోచి దైవానుగ్రహమువలన నామన్మథునిఁ గుమారునిగాఁ బడసినది. అట్టి వ్రద్ధ్యుండు సుఖియేకదా? సాంబుండు జాంబవతీదేవి ముద్దుకుమారుఁడు. అతఁడు కుమారస్వామి యవతారమని చెప్పుదురు. జాంబవతీతన పూర్వపుణ్య విశేషమువలన నట్టి సుపుత్రునిఁగాంచఁ గల్గినది. ఆసాంబుండు క్షేమముతో వర్తించుచున్నాడా? శ్రీకృష్ణుని సహోపరుండును

నసామాన్యవీరుడును, నష్టనునివలన సకల ధనుర్విద్యా రహస్యములఁ గాంచియున్నవాఁడు నగు సాత్యకి కుశలియేకదా? విష్ణుభక్తాగ్రేసరుండును, వివేకసంపన్నుండును, బాహరహితుండు నగు నక్రూరునకు జ్ఞేమమేకదా? దేవకీదేవి పరమపతివ్రతలలో మూర్ధస్యురాలు. ఆమె మహాభాగ్యవతులలో భాగ్యవతి. యాగరూపార్థమును దాల్చిన శ్రుతివలె నామె భగవంతుని గర్భంబున దాల్చినది. ఆ యుత్తమురాలికిఁ గుశలమేకదా? అనిరుద్ధుఁడు మొదలగు యాదవకుమారు లందఱును సుఖవంతులేకదా? ఓమహాత్మా! ఇక హస్తినాపుర వృత్తాంతము లేమి? తనకు భుజసమానులగు కృష్ణార్జునులచే సంపాదింపఁబడినరాజ్యమును ధర్మయుక్తముగా ధర్మరాజు పాలించుచున్నాఁడా? కృతాపరాధుల కౌరవులపేరు విన్నంతనే నల్లత్రాఁచువలె మహాకోపముతో బునకొట్టుచుఁ దన పాదతాడనములచే భూమి యల్లలనాడ నతివిచిత్రగతి గదాయుద్ధముచేసి కురుకుమారుల నందఱును సంహరించిన మహాభుజశాలి యగు భీమునకు జ్ఞేమమేకదా? తన ధనుర్విద్యా పాండిత్యముచే మాయా కిరాతుఁడగు నీశ్వరుని మెప్పించి పాశుపతమును గొన్న యర్జునుండు తన శత్రువుల నందఱును జయించి సుఖముగా వర్తించుచున్నాఁడు కదా? కుంతీదేవికి ముద్దుకుమారులగు నకులసహదేవులు స్వర్గమునుండి యమృతముఁగొని తెచ్చిన గరుత్మంతునివలె శత్రువురములనుండి ధనంబులఁగొనివచ్చుచుఁ గుశలులై యున్నారకదా? అతిరథశ్రేష్ఠుఁడును దనకుఁ

బ్రాణపదంబునగు పాండురాజు మునిశ్రుతుడై పరలోకమునకుఁ
బోవుచుండఁ బుత్రసంతక్షణార్థమై సహగమనము మాని
ప్రాణముల నిలువఁ బెట్టుకొన్న యుత్తమురాలగు కుంతీదేవికిఁ
గుశలమే గదా? ఓయుద్ధనా! తిండిలేని పాండవులను జక్కని
ప్రేమతోఁ జేరదీసి పెంచుట ధృతరాష్ట్రుని కర్హమైయుండ
నాతఁడు న్యాయాన్యాయంబులను, గుణగుణంబులను బాటింపక
దుష్టబుద్ధి యగు కొడుకు ననునరించి ధర్మరాజుదులకు
ద్రోహము చేసి యున్నాఁడు. మానంటి హితులు చెప్పి
హిలోపదేశ మతనిచెవి కెక్కలేదు. నా హితవచనములు వినక
పోవుటయేకాక నన్ను నాదుర్యోధనుండు నానాదుర్భాషలాడి
పురమునుండి పొమ్మనుచుండ నిది తెలిసియు నా మహారా
జురకుండెను. కులనాశనమున కతని యుపేక్షయే కారణము
నుమా! నేనట్లు తిరస్కృతుండనై హస్తీపురివెడలి వ్రచ్చున్న
వేషధారిని తీర్థముల సేవించుకొనుచు, నత్యాశ్చర్యకరంబగు
జగంబునువీక్షించుచు నంచార మొనర్చుకొనుచున్నాను. అందు
వలన నామనంబు నిర్మలమై నిశ్చలమై శ్రీకృష్ణుని యందుఁ
బొందుపడియున్నది. ఆహా! శ్రీకృష్ణునిచర్యలు వర్ణనాతీతములు
గదా! అభిజాత్యాదులవలన మదాంధులయి వర్తించు దుష్ట
క్షత్రియులను బరిహార్చి భూభారమును దీర్చ నెంచియే భగ
వంతుఁ డగు కృష్ణుఁడు భారతయుద్ధకారణంబున వారి నందఱు
నొక్కచోఁజేర్చి చంప నిశ్చయించుకొనెను. కావుననే రాయ
బారమునాఁడు సభలో దుర్యోధనుఁడు తన్ను దుర్భాషలాడినను

నహించి యూరకుండెను. లేనిచో దుష్టాత్ముడగు దుర్యోధనుని సంహరింపలేకపోవునా? హానికృష్టుని క్షమాగుణ మునకు మేమందఱి మాశ్చర్యచకితుల మయితిమి. ఆహా ! పరమేశ్వరుని సంకల్పము దెలిసికొన దురవగాహముకదా ! లోకములోఁ దనభక్తుల నందరింప నవతరించిన యాశ్చర్యుని క్షేమోదంతమును దెలుపుమా ! నామనసు మిగులఁ గుతూహలపడుచున్నది. అని యత్యాదరంబున నడుగుచున్న విదురునిఁ గాంచి యుద్ధవుండు సంభవించిన యాపద నెట్లు లిఖినికి దెల్పుదునని విచారించుచుఁ గన్నగవనుండి పొడము జలధారలను దుడిచికొన్ని యొక్కవరి శ్రీకృష్ణ భగవానుని స్మరించు కొనుచు నెలుంగు రాలపడ మెల్లమెల్లన విదురున కిట్లనియె.

ఉద్ధవుఁడు విదురునికిఁ గృష్ణనిర్యాణమును జెప్పుట

“ఓ విదురా! మాకుశల మేల యడిగెదవు? దాని నే నేమని చెప్పగలను? కృష్ణుండను చండభాను వస్త్రమించుటం జేసి కాలమునెడి మహాసర్పము నిర్గళముగా మౌగ్రహములందు సంచరించుచు మా యాదవు లందఱి ప్రాణవాయువుల నపహరించినది. అక్కటా ! భూలోకమింక దురదృష్టమయినది. అందులో యాదవులు మిక్కిలి దురదృష్టవంతులని చెప్పవలయును. సముద్రమందుఁ జరించు జలచరములు మహానావను జూచి దానిని దమవంటి జంతువును గానే భావించును గాని సాగరతరణసాధన మని భావింపలేవు. అట్లే యజ్ఞనాంధకారమున మునిగిన యాదవులు తమతో నసించియున్న

కృష్ణునిఁ దమబోటి యొక నామాన్యమానవునిగా భావించిరి. కాని భీకరసంసారసాగరతారకుండగు పరమేశ్వరుఁడని గ్రహించ లేకపోయిరి. ఓవిదురా! ఆకృష్ణుఁ డొనర్చినచర్య లత్యద్భుతములు గదా? అతఁ డవతరింపఁగానే ననుదేవుఁడు కంపభయంబున నతని సందునియింటఁ జేర్చెను. అతఁ డచ్చట దినదినప్రవర్ధ మానుఁ డగుచుండెను. అది తెలిసికొని కంఠుఁ డాత్మమృత్యు కాశకుండగు కృష్ణునిఁ జంప నెన్నియో మారణ తంత్రములు పన్నెను. నానినెల్ల మాయామానుషవేషధారియగు కృష్ణుఁడే స్వయముగా నడఁగించెను. ఇంతయేల? అతఁడు శిశువయి యుండఁగనే పూతనయను రక్కసి పాలిచ్చునైషమున' నతనిఁ జంప యత్నించి యతనిచేతనే సంహరింపఁబడియె. 'పిమ్మట శకటానురుఁడు వత్సానురుఁడు ధేనుకానురుఁడు మొదలగువా రెందఱో యతనిఁ జంపవచ్చిరి. భయంకరమగు రాక్షస రూపములతో నచ్చిన యా దురాత్ములను బాలుఁడగు నాకృష్ణుఁడే యుపాయములచే నుక్కడంచెను. దేవేంద్రుని ధిక్కరించి గోవర్ధనగిరిని ఛత్రముగాఁబట్టి గోగోపాలురనెల్ల సంరక్షించెను. ఇట్టి కృత్యములు మానవమాత్రు లొనర్పఁ గలరా! ఆహా! అతఁ డొనర్చినవన్నియు నమానుషకృత్యములే గదా! ఇంద్రాదులను జయించి పారిజాతంబును గొనివచ్చెను. విషాసలజ్జాలాభయంకరుఁడగు కాళియుఁడను నాగరాజును మర్దించి కాళిందీనదిని నిష్కంటకంబు గావించెను.

మదమత్తములై భయంకరము లయిన పృషభంబుల

నేడింటిని మర్చించి నగ్నజితౌనర్చిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చి తనీయ
పుత్రికను బెండ్లియాడెను. శిశుపాల జరానంధాని రాజలోక
మును జయించి తన్నుఁ బ్రేమించిన రుక్మిణిని రాక్షసవివాహ
మునఁ బరిణయ మాడెను. ఇంతయేల ? చిన్నతనంబున
సాందీపునివలన విద్యాభ్యాస మొనర్చుచు మృతుఁడయిన
తదీయ పుత్రికుని గొనితెచ్చి బ్రతికించి యతని కర్పించెను.
ఓ విదురా ! శ్రీకృష్ణుని యద్భుతకృత్యముల నిట్లెంతని
వర్ణింపఁగలను ? ఆ పరమేశ్వరుఁ డిట్లవతరించి మహారాజ
లోకంబును రాక్షసలోకంబును సంహరించి భూభారమును
దీర్చెను. కురు పాండవ యుద్ధమును గల్పించి దానివలన
భూభారమును బూర్తిగాఁ దొలగించెను. అసన్యహతులగు
యాదవుల నందఱను దుదముట్టించినఁ గాని, తన సంకల్పము
నెఱవేఱదని యెంచి వారినందఱను బ్రభాసతీర్థమునకు గొం
పోయి వారిచే స్నానాదులను జేయించి దేవశిశ్మతర్పణంబులు
గావింప నాజ్ఞాపించి యనంతరము వారిచే షోడశమహా
దానంబులను జేయించెను. ఆ పిమ్మట వాసుదేవుఁడు వారితోఁ
గూడ నట భుజించి యా యాదవులచే మధ్యపానము
చేయించెను. దానివలన వారుచితజ్ఞానశూన్యులై యొకరినొక
రధిక్షేపించుకొనుచు మధ్యదోషములన వివరీతచిత్తు లయి
రెండుపక్షములయి సంకులసమరముగావించి పరస్పరహతులయి
సాయంసమయమునకుఁ బూర్తిగా నశించిరి. వేణుమర్దన జనిత
మగు గావాగ్నివలన వనమంతయును భస్మీభూత మైనట్లు

యాదవులలో నొకరిద్దఱకు సంభవించిన విరోధము సకల యాదవ సంక్షయకారి యయ్యెను. భగవంతుఁడు యాదవ నాశమునుచూచి దానితోఁ దనయవతారకృత్యము పూర్తిగా నెఱవేఱినదని గ్రహించి యచ్చటనుండి సరస్వతీనది కరిగి యందు మునుకలిడి తత్తీరంబుననున్న యశ్వశ్శపాదవ మూలమున నుపవిష్టుఁడయ్యెను. ఓ విమరా! ఆ భగవంతుఁడు మునుముందె తపంబొనర్చుకొన బడరికావనంబునకుఁ బొమ్మని నా కాజ్ఞాపించెను. అయినను నేను దదీయవియోగమును భరింపఁ జాలక యతని వెనువెంటనే పోసాగితిని. తత్తరు మూలంబున ససహాయుఁడయి కూర్చుండిన వాసుదేవునిగాంచి మెల్లమెల్లన వినయావనతుండనయి తదీయసన్నిధిని జేరి యుపవిష్టుండనైతిని. ఆ సమయంబున వ్యాసమహర్షి మిత్రుఁడును, భాగవతాగ్రగణ్యుఁడును నగుమైత్రేయమహాముని లోకసంచార మొనర్చుచు దైవికముగా నచ్చటి కరుదెంచెను. మైత్రేయుండుచితమర్యాద లంది కూర్చున్న పిమ్మట భగవంతుఁడు నన్నుఁగాంచి, “ఓయుద్ధవా! నీవు పూర్వజన్మమందును నీజన్మ మందును నాకుఁ గూర్చిన భక్తుండవు. నా యనుగ్రహంబునకు బాత్రుండ వయితివి. నీకర్మజాల మంతయు నశించినది. నీకు జన్మాంతరము లేదని వలుక; నే భక్తివినయ వినమితగాత్రుండ నయి యతని నుతించి తత్త్వజ్ఞాన ముపదేశింపుమని ప్రార్థింప నన్నతఁడు సమాదరించి యట్లు కావించెను. పిమ్మట నతని పాదపద్మములకు నమస్కరించి తదీయానుమతిని దలదాల్చి

భగవద్విరహము నతికష్టముచే నోర్చి బదరికాశ్రమమునకుఁ బోవుచు నిట్లువచ్చితిని. భగవంతుఁడనాకువలెనే మైత్రేయునకు దివ్యజ్ఞాన ముపదేశించి యవతారము చాలించియున్నాఁడు. ఇక యాదవ పాండవుల క్షేమోదత మేమని చెప్పుమను? పరమేశ్వరుని సంకల్పమునకుఁ బ్రతికూలముగా నెవ్వరు నిలువ నోవుదు” రని యుద్ధవుఁడు పలుక విదురుఁడు తన బంధు మరణంబునకు దుఃఖించియు జ్ఞానబలంబున ధైర్యమునహించి యుద్ధవునితో “ఓయీ! నీవు భగవదనుగ్రహపాత్రుఁడవు. పరమ పవిత్రుఁడవు. నీవాభగవంతునివలననుపదేశముగన్న దివ్యజ్ఞానము నాకొకింత యుపదేశించి నన్నుద్ధరింపుమా” యని ప్రార్థించెను. అందులకు యుద్ధవుండు “ఓవిదురా! నేను దత్వజ్ఞాన ముపదేశించు నంతటి శక్తిగలవాఁడనుగాను. మైత్రేయుఁడు మిక్కిలి మహానుభావుఁడు. తవశ్శాలి. జితేంద్రియుఁడు. తత్వజ్ఞాన ముపదేశించు నపుడు భగవంతుఁడు సర్వదా తీర్థనంచారము సేయుచు నడిగిన వారికి జ్ఞాన ముపదేశింపు మని మైత్రేయున కాజ్ఞాపించి యున్నాఁడు. నీవతని సన్నిధిజేరి జ్ఞానంబు వడయుట యుత్తమం” బని చెప్పి విదురుని వీడ్కొని యుద్ధవుండు బదరికావనంబున కరిగెను. పిమ్మట విదురుం డుద్ధవుని పరమపుణ్యమున కాశ్చర్యము నొందుచు నతనిఁ గృతకృత్యునిగా భావించుచు దీర్థనంచార మొనర్చు మైత్రేయుని సందర్శించి జ్ఞానోపదేశంబు నొంది తానును గృతార్థుఁడు గాఁడలంచి పాదచారియై పోయి పోయి కొన్ని దినంబులకు మారిద్వారంబు చేరెను.

౧౨

విదుర మైత్రేయ సంవాదము

విదురుడు పరమభక్తి సంపన్నుడు. నిర్మల హృదయుడు. పరుల కుపదేశింపఁ దానెంత సమర్థుడో పరులవలనఁ దానుపదేశము నొందుటలోఁ గూడ సంతతి యభినివిష్టుఁ డనుటకు సందియములేదు. ధర్మసంస్థాపనార్థము దేవతల కోర్కె చొప్పున లీలామానుషవిగ్రహధార్మియైన శ్రీకృష్ణభగవానుడు తత్కర్ణాన విధానమును మహానుభావుఁ డగు మైత్రేయమహామునియందు నిక్షేపించి యనతారమును జాలించెనని విన్నప్పటి నుడియు విదురుడు సంతతమును మనంబులో నెప్పుడా మైత్రేయుని సంకర్షింతు? ఇఁకెప్పు డాతనివలనఁ బరమాత్మతత్త్వంబు నుపదేశంబు గాంతు నని తహతహపదుచు మైత్రేయాన్వేషణము దప్పఁ దదితరకార్య విముఖుడై నిద్రాహారంబులు విడిచి రాత్రిందినములు విశ్రాంతిఁ జెందక పోయిపోయి యొక్కచో మైత్రేయునిఁ గాంచెను. అతఁ డట్లమ్మహామహాశి సందర్శించుకొనఁ గలిగినందులకుఁ దనయదృష్టము నెన్నుకొనుచు నతనికి నమస్కరించి తదీయ సౌఖ్యల్యాదినద్దుణంబుల కచ్చెరు నందుచు నిట్లునియె : “ఓ మహాత్మా! లోకమంతయు సౌఖ్య మపేక్షించి శ్రౌతస్మార్తాదికర్మకలాప మోచరించుచున్నది. కాని, తదాచరణమువలన నుభయుగాని దుఃఖోపశాంతి గాని కాంచినట్లు లేదు. నీవు సర్వజుండ నగు మహానుభావుఁడవు గాన నీకుఁ జెలియని

యంశములుండవు. ముందుగా మానవు లాచరింపవలసిన కర్మము లెవ్వయో వివరింపుము. ఓమహానీయా! దుఃఖ మయమైన సంసారసాగరంబునఁ బడి దరిగానక భగవద్భక్తి విదూరులై యధర్మవరులై కర్మానుగతంబు లగుశరీరంబులను దాల్చి యతిదుఃఖము లనుభవించుచుఁ జచ్చుచుఁ బుట్టుచు నెప్పటికయినను ముక్తి నొందఁజాలక పశుప్రాయు లయి వర్తించువారి నుద్ధరించుటకేకదా భవాదృశు లీలోకంబున వర్తించుచున్నారు. కావున మావంటివారికి నదుత్తరములిచ్చి రక్షింపుము. భగవంతుఁ డెట్లారాధించిన సంతోషించును? ఎట్లు పూజించిన నప్పరమేశ్వరుండు భక్తినిర్మలమగు హృద యమున నెలకొనియుండును? ఏమిచేసినచో భగవదనుగ్రహ మునకుఁ బాత్రుఁడై పురుషుఁడు దివ్యజ్ఞానము నొంద నర్హుఁ డవును? ఆపరమేశ్వరుఁడు బ్రహ్మాదిరూపములనొంది ప్రపంచము నేరీతి సృష్టించును? ఎట్లు పరిపాలించును? ఎట్లు లయము గావించును? ఒక్కఁడగు పరమేశ్వరుఁడు నానారూపముల నెట్లు దాల్చుచున్నాడు? గోబ్రాహ్మణాది సాధుజంతు రక్షణమునకై పరమేశ్వరుఁడు మత్స్యాద్యవతారముల నెత్తి క్రీడించుచు నేయే కార్యము లాచరించెను? ఆ లీలలను నవిస్త రముగా వర్ణింపుమా? వాని నెంత విన్నను నామనంబు తృప్తి చెందనేరకున్నది. పరమేశ్వరుని లీలాదులను సర్వదా వినుచున్నచో మానవుల హృదయములం దతఁడు నెలకొని వారిని సంసారదుఃఖ విముఖులనుగాఁ జేయుచున్నాడు.

ఓమహత్మా! సత్కథాగోష్ఠివలన మానసము నిర్మలమగును. నిర్మలహృదయంబున సుక్షేత్రమునందువలె జ్ఞానబీజంబు లంకురించి వర్ధిల్లును. అందువలన మానవులు క్రమముగాఁ బరమభక్తులై సంసారవిదూరులై ముక్తిగాంచఁ గలుగుదురు. హరికథాశ్రవణమువలన నిట్టిలాభ ముండఁగా వానిని విన నెవ్వఁడు కుతూహలపడఁడు? కావున నానాపుష్పజాతమునుండి మధుకరము మధువును గూర్చినట్లు నానాగ్రంథజాలము నుండియు సంసారతారకములగు హరికథలను గ్రోడీకరించి యుపదేశింపుమా? నీవు పరమాత్మతత్త్వము నుపదేశింతు వనియే నిన్ను వెనకికొనుచు నింతదూరము వచ్చితిని; దయయుంచి నా కీ మహోపకార మొనర్పుమా?'' యని ప్రార్థించుచున్న విగురునిగాంచి మెత్తేయుఁ డెంతయుసంతసించి యతని నుచితవిధముల సత్కరించి యిట్లునియెను.

“ఓవిదురా! నీవు చేసిన ప్రసంగమున కానందించితిని. లోకహితార్థమై నీ వడిగిన ప్రశ్నములు మిగుల శ్లాఘనీయములుగదా! మఱియు నీవు నిర్మలహృదయుఁడవు. అశేష సుగుణసముపేతుఁడవు. నానావిధ నీతిశాస్త్ర పారంగుఁడవు. విష్ణుభక్తుఁడవు. మాండవ్యుని శాపవశమున భూలోకమున నవతరించిన ధర్మపురుషుఁడవు కాని నీవు సామాన్యుఁడవా! నీవంటి యుత్తమపురుషుఁ డిట్టి సత్ప్రసంగ మొనర్చుట వింతకాదు. ఓవిదురా! నీవు విష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁడ వయిన తదీయానుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుఁడ వగు మహానుభావుఁడవు;

ఓపుణ్యాత్మా! నేను దైవికముగా నిర్వాణకాలమునకు సరిగా నే నాకృష్ట భగవానుని సన్నిధి కరిగితిని. ఆ పరమేశ్వరుడు నన్ను జేరఁ బిలిచి, దివ్యజ్ఞాన ముపదేశించి, లోకమందు విస్తరింపఁజేయు మని యాజ్ఞాపించి, యందు ముఖ్యముగా విదురున కుపదేశింపుమని మఱిమఱి చెప్పెను. ఆహా! ఇంత కంటే నీకుఁగావలసిన దేమి? ఏమహాత్ముని యాగ్రీంద్రులు యోగమార్గముల సతీకృష్టమునఁ గాంచఁగల్గుదురో, యేపవిత్ర మూర్తి పావననామాక్షరము లంత్యకాలమున నొక పరి నోటితో నుచ్చరించి మానవులు ముక్తి జెందుచున్నారో యట్టి భగవంతుడు తన నిర్వాణమయమున నీపావననామాక్షరము లుచ్చరించి యున్నాడు. నీ గుణగణమును జేసి యున్నాడు. నీవంటిభాగ్యసంపన్నుడు మఱి లోకమూనందెవ్వఁ డున్నాడు! పరమేశ్వరుని పరమానుగ్రహంబునకుఁ బౌత్రుమగు నీజన్మము నార్థకమైనదని వేఱ చెప్పవలయునా? నేను నిమిత్త మాత్రుడనై యుపదేశించుటయే కాని నీకుఁ దెలియని యంశము లేమి కలవు? అయినను భగవంతుఁ డుపదేశించిన తత్త్వమార్గమును జెప్పెద వినుము.

మైత్రేయుడు విదురునకుఁ దత్త్వ ముపదేశింపట

“ఓ విదురా! పరమేశ్వరుఁ డనంతశక్తులు గలవాడు. అచంచలుడు. అచ్యుతుడు. అనికారుడు. ఆకాశమువలె నంతటను వ్యాపించి యున్నవాడు. అతఁ డవాప్తనమస్త కాముడు. జ్ఞానైకాకారుడు. జలము నంటిపెట్టుకొనియున్న

నానునలె బరమాత్మ నెల్లకాలము నాశ్రయించుకొని
 మూయి యను శక్తి యొకటికలను. దానికే ప్రకృతియనియు,
 నవిద్య యనియు పేర్లు గలవు. ఈ ప్రకృతి నానావిధ
 రూపములుగాఁ బరిణమించు స్వభావముగలది. అది పర
 మేశ్వరున కాటవస్తువు వంటిది. అతఁడు దానిని లోబఱచుకొని
 తత్ప్రహాయమున విలాసార్థమై యీ ప్రపంచమును సృజించు
 చున్నాఁడు. అతఁడు సంకల్పించిన మాత్రముననే ప్రపంచ
 ముత్పన్న మగుచున్నది. అతని వికల్పమాత్రముననే యది
 నశించుచున్నది. ఇట్లతఁడు సర్వదా ప్రకృతिसంబంధము
 గలవాఁడయినను దదీయగుణదోషము లావంతయు, నతనిఁ
 జెందవు. వక్రకాష్ఠమును దహించు నగ్నికి నాశ్రయమునుబట్టి
 వక్రత్వము వయికి గాననచ్చుచున్నను నతనికి స్వభావసిద్ధముగా
 నట్టిదోషము లేదు. జలమందుఁ బ్రతిబింబించిన చంద్రునకు
 జాంచల్యాది గుణములు ప్రతీయమానము లగుచున్నను
 వాస్తవముగా నాకాశగతచంద్రున కట్టివి లేవు. కాష్ఠగత
 దోషము లగ్నియందును, జలగతదోషములు వాస్తవిక చంద్రు
 నందును నారోపితము లగునట్లు మాయాగత గుణములు
 నిష్కళంకుఁడగు పరమాత్మయం దారోపింపఁబడు చున్నవి.
 అది కేవల మజ్ఞానజన్యమైనది, సామాన్య లీ సంబంధమును
 గ్రహింపనేరక భ్రాంతి చెంది సంసారపతితులై సుఖదుఃఖము
 లాత్మ కారోపించుచున్నారు. దేహమునే యాత్మనుగా
 భావించి దేహగతదోషము లాత్మ కారోపించుచున్నారు.

ఆత్మ యెప్పుడు నొక్కటియె. ఘటాది పదార్థములవలన
 మహాకాశము నానాత్వమునుజెందునట్లు పరమాత్మ యస్మదాది
 దేహములవలన సనేకత్వము నొందుచున్నాఁడు. ఘటాది
 పదార్థములు నశింపఁగానే యాకాశమంతయు నొకటి యయిన
 విధమున నస్మదాదిశరీరములు నశింపఁగానే మన యాత్మ
 లన్నియు నొక్కటి యగుచున్నవి. ఉపాధినశమున నిట్టిభేదము
 గల్గుచున్నది. ఉపాధిగత మైనప్పుడే యాత్మ జీవ సంజ్ఞను
 జెందుచున్నాఁడు. ఆ జీవుఁ డజ్ఞాననశమునఁ దన స్వస్వరూపమును
 మఱచి జరామరణాది దుఃఖములఁ దనయం దారోపించుకొని
 సంసారి యగుచున్నాఁడు. ఇట్లు సంసారియగు జీవునికి ముక్తి
 యెట్లు గల్గునో వినుము. మానవుఁడు తన కాలాచారధర్మములను
 వదలక వర్తించుచుఁ దీర్థయాత్ర లొనరింపవలయును. దానివలన
 సాధుసందర్శనము లభించును. దానివలన సాధుజనమైత్రి
 సంభవించును. ఆమైత్రివలనఁ బాపకార్య పరాజ్ఞులుఁ డగును.
 పాపనిముఖుని చిత్తము క్రమముగా నిష్కళంక మగును.
 సారవత్తరమగు భూమియందువలె నిర్మల చిత్తంబున జ్ఞాన
 బీజంబులు మొలిచి పరిల్లును. నుజ్జేత్రమందలి సస్యము పెరిగి
 తృణాదుల నడుగంటఁజేయునట్లు నిష్కళంక చిత్తమున జ్ఞాన
 మంకురించి క్రమముగా వర్ధిల్లి తక్కిన దోషాదులనెల్ల నడచి
 వేయును. అట్టి జ్ఞానబలమునఁ బురుషుఁడు ప్రకృతిసంబంధమును
 దెలిసికొని తజ్జన్యదోషములనెల్లఁ బరిహరించుకొని తన
 నిజరూపమును దెలిసికొన నమరుఁ డగుచున్నాఁడు. ఎప్పుడు

జీవుడు తననూపము నెఱిగి తొననుభవించుచున్న సుఖ
 దుఃఖాదులు ప్రకృతిజన్యములని గ్రహించినో యప్పుడే యతఁడు
 ముక్తుఁ డగును. కావున ముందుగాఁ బ్రకృతి పురుషవివేక
 మెఱుంగవలయును. అట్లయినచోఁ బరిదృశ్యమాన మగు
 ప్రపంచమును, దేహమును బురస్కరించుకొని వచ్చిన
 పితృమాతృపుత్రాది సంబంధములును, గేవల మజ్ఞానకల్పితము
 లని తెలిసికొని మానవుడు రాగ ద్వేషాదులవలనఁ గల్గిన
 సుఖాసుఖములను బొరయక నిత్యసంతోషియై ముక్తిచెందును.”
 అని యిట్లు మైత్రేయుఁడు విదురున కధ్యాత్మతత్త్వమును,
 నానావిధ ధర్మములను, నానావిధ సృష్టి వైచిత్ర్యములను,
 బ్రహ్మాండాది పరిణామములను వివరించి చెప్పిన విని యతఁ
 డధికానందము చెంది మైత్రేయునకు నమస్కరించి యతని
 గుణగణమును సుతించుచుఁ దన్నుఁ గృతార్థునిగా భావించు
 శోఁ యెను. అంత మైత్రేయుండు యథేచ్ఛంజనియె. విదురుండును
 నిండినతటాకంబువలె జ్ఞానపరిపూర్ణ త్వమునమిక్కిలి ప్రకాశించుచు
 మిగిలిన దివ్యతీర్థములనుగూడ సేవించుకొని రాగ ద్వేషాదులు
 లేనివాఁడయినను దనకు జ్యేష్ఠభ్రాతయును, బూజ్యుండును,
 బుద్ధశోకపీడితుండును, సేత్రివిహీనుండును, నృద్ధుండును నగు
 ధృతరాష్ట్రుని దుర్దశను మనగబునఁ దలంచుకొని జాలిపడి
 జ్ఞానోపదేశంబుచేసి యతని నెట్లయినను సరివారవిముక్తునిఁ
 జేయవలె నన్న తలంపుతో హస్తినాపురంబున కరిగెను.

౧౩

భారతయుద్ధము ముగిసెను. పదియెనిమి దక్షాహిణుల సైన్యమును బదియెనిమిది దినములలో మడిసెను. పాండవపక్షమునఁ బంచపాండవులును గృష్ణసాత్యకులును మిగిలిరి. కౌరవులందుఁ గృతవర్మ కృపాచార్యాశ్వత్థామలు మిగిలిరి. దుర్యోధనాది పుత్ర శతమును సంహరింపఁబడెను. జరావస్థావీడితుండగు భృతరాష్ట్రున కంత్వకాలమున మహాఘోరముగు పుత్రశోకనవాసలము చుట్టును దరికొనెను. దానిని జల్లార్చుకొన నతనికి శక్యమా? అందుచేత నయ్యుధరాజు టెక్కలువిఱిగిన గరుడునిచందమున, తేజం బుడిగిన దివాకరునితీరున, శోకాతిశయంబున నిస్తేజస్కుండై పురపురఁ బొక్కుచుండెను. తాను రాజ్యలోభంబునఁ గుమారుని మందలింపక యుపేక్షించినందులకుఁ దగినట్టుగా నా ఘోరదుఃఖము సంప్రాప్తించుటచే సతఁడు మిక్కిలి పశ్చాత్తాపపడఁ జొచ్చెను. ఇట్లనవరతము పరితపించుచు నిద్రాహారములు విడిచి రూపొందిన దుఃఖంబు చందంబున భృతరాష్ట్రుఁ డున్న సమయమున విదురుండు వచ్చి సందర్శించెను. నిస్తేజస్కుండయిన రాజును జూచి విదురుండు నిశ్చేష్టితుండయి జ్ఞానపరిపూర్ణుం డయ్యును నతని దురవస్థకు నించుక వగచి యతని దుఃఖ ముపశాంతి నొందెరప నిట్లుపదేశించెను.

ఇటు విదురుని యుత్తమత్వమును గొంత వర్ణింపవలసి యున్నది. లోకములో నుత్తములు తమవారపమార్గమునఁ జరించుచుండఁ జూచి మిగుల వగతురు. వగచి వారికిఁ

దగువిధముల హితోపదేశముఁ జేయుదురు. చేసి యప్పటికిని వారు సన్మార్గములు గానిచో మున్నందు వారికి రాగల యాపదలను దెలిసి భయము గొల్పుదురు. మీరిట్లు వర్తింపక తీరదని శాసించును. అప్పటికిని వారు తమ వర్తనమును దిద్దుకొననిచో వారిట్లు చెడి నశించుట దైవసంకల్పిత మని నిశ్చయించి తమ ప్రయత్నమునుండి మరలుదురు. మఱియు నుత్తములు తమ హితోపదేశంబును వినక చెడిపోయిన బంధుగులను గాంచి జాలిపడుదురు గాని నా రా మూర్ఖులను గోపింపరు. ద్వేషింపకు. సింగింపకు. విగురుడు మొదటి నుండియుఁ బొండవనైర మనర్థదాయక మని వలదు, వలదని పలు తెఱంగులఁ జెప్పి బోధించెను. నిదర్శనపూర్వకముగాఁ గుటుంబకలహమువలని నష్టమును వెల్లడించెను. పెక్కు నీతుల నుపదేశించెను. కుమారుని బోధించి సంధి కొడఁబడు మని యతండు తన సోదరుని నిర్బంధించెను. అప్పటికి నతండు సన్మార్గప్రవిష్టుఁడు కా నందులకుఁ గురుకుల నాశము దైవ సంకల్పిత మని నిశ్చయించుకొని దుర్యోధనతీరస్కృతుఁ డయి తీర్థయాత్రాపరుఁడయి వెడలిపోయెను. అట్లయ్యునుదనమాట వినని రాజునందు గోపముంచక యిప్పు డతనికి సంప్రాప్త మయిన 'యాపదకుఁ జాలిఫణి వెనుకటివృత్తము నింతైనఁ దడవక యతని నిండుకై నను నిందింపక శాంతమనస్కుడై తొంటివిధమున నతనికి హితోపదేశ మొనర్పఁ దొడఁగెను. ఇదియే కదా యుత్తమలక్షణము. ఇట్టిమహనీయగుణగర్వితుఁ

డగు విదురుడు ముఖోపశమనార్థము ధృతరాష్ట్రున కిట్లనియె

“ ఓమహారాజా ! వృద్ధి హానిని సూచించును. ప్రియ మప్రియముగా మాటును. పుట్టుక చావును దెలుపును. సంయోగము వియోగమునకుఁ గారణమగును. ఇట్లగుట పదార్థముల నైజము. దానిని దప్పింప నెవ్వరికిని సాధ్యంబు గాదు. అసాధ్య మగుదానికి వగవఁ బనిలేదు. యముఁడు శూరుని సంహరించును. భీరుని సంహరించును. మానవుని చాతుర్యము, బుద్ధిబలము, దేహబలము, మొదలగునవి చావును దప్పింపలేవు. యుద్ధము చేసినగాని మరణము రాదని తలంపకుము. పుట్టిన వారికెల్లను జావు తప్పదు. కాలము తీఱఁగానే యందఱును మరణింతురు. ఆ గడువుకాలము నతిక్రమింప నెవ్వరికిని దరముగాదు. ఇట్టిదానికి నీ వింత మనోదుఃఖమునొందనేల ? ఓమానవేంద్రా ! నీకుమారుల యుద్ధముచేసి వీరశయనంబు నొంది యింద్రున కతిథులై స్వర్గంబున నుఖించుచున్నారు. గొప్పయజ్ఞము లొనరించినవారును, మహాదానము లొనర్చిన వారును, విద్వాధికులైన వారును, దపోనియమసంపన్నులును, బొందఁ దగినయుత్తమపదములను యుద్ధనిహతులగు వీరవరులుఁ గూడఁ బొందుదురని పెద్దలు చెప్పుదురు. అట్లే నీకుమారులు ఉత్తమపదవి నొందియుండఁగా విచారింపఁ బనియేమి ? ఓసోదరా ! ఈసంసారంబున మన కెందఱోతల్లు లయిరి. ఇంకెందఱో తండ్రులు గతించిరి. ఎందఱో సోదరులు మృతి జెందిరి. మఱెందఱో భార్యలు మడిసిరి. మఱెందఱో పుత్రులు

నశించిరి. ఇట్లు చచ్చినవారిలో నెవ్వరికిదుఃఖంతువో చెప్పము. యోవనంబును, సౌందర్యమును, బ్రాణంబును, పదార్థసంచయములును నిత్యములు గావు. ఆ యనిత్యవస్తువులకై వగచుట పండిత లక్షణము గాదు. అట్లుండ విజ్ఞానసంపన్నుడ వగు నీవిందులకు వగచుట న్యాయమా? ఓరాజేంద్రా!

“యోవనంబును రూపంబు జీవితంబు
ద్రవ్యసంచయములు ననిత్యములు గావె
నీనిహానికి వగ పవిత్రక మగుట
పండితులు వగఁ గూరరు కారవేంద్ర.”

సంతతచింతివలన దుఃఖ ముద్రదేకించును. దానివలన యుక్తాయుక్తవివేక మెడలి విహితస్మృత్యంబులతో నొక్కదాని నైనను నొనర్చ ననుగ్రుండు కాదు. కావుననే యూర్యులు చింతను దొలగించుకొని తజ్జన్యమగు సంతాపమును నడంచి కొందురు. ప్రియవస్తువియోగమువలనను, నప్రియసంభవము వలనను, బరిజ్ఞానరహితులకు నల్పబుద్ధులకు దుఃఖ మొదవును గాని పండితులకుఁ గాదు.

“ప్రియవస్తు వెడలుటయు న
ప్రియంబు వాటిల్లుటయుఁ బరిజ్ఞాన విని
శ్చయహీనులైన యల్ప
శయులకు దుఃఖంబుజేయుఁజగతీనాథా!”

కావునఁ బుత్రశోకజనితసంతాపమును జ్ఞానబలంబున నడంచుకొనుమని పల్కిన విదురునిఁ గాంచి ధృతరాష్ట్రుం డిట్లునియె: “ఓ విదురా! నీనుభాషితంబులవలన నాదుఃఖంబు

కొంతవఱకు డిందు పడియె. ప్రియనస్తువియోగంబునను,
 నప్రియసంభవంబునను, బండితులు దుఃఖంబు బొరయరని
 పల్కితివి. వా రట్లగుటకుఁ గారణం బేదియో తెలియఁజెప్పు?”
 మనవుడు విదురుం డిట్లనియె: “ఓచుహీంసా! ఈలోకం
 బంతయు నిన్నాగ మని గ్రహించి పండితులు దానియం
 దానకులై యుండెను. అట్లాపక్తులుకానివానికి దుఃఖములెట్లు
 గల్గునో యోజింపుము. ఆలోచింపఁ దనశరీరమే తన
 కెరనైనప్పుడు తక్కిన వస్తువులనుగూర్చి వేట చెప్పవలయునా!
 ఇట్లు నకలనస్తువులు ననిత్యము లని గ్రహించిన బుధులకుఁ
 దద్గస్తువియోగమువలన దుఃఖ మెట్లు దయించునో
 యాలోచింపుము. ఓరాజా! మన మొకయింటిని విడిచి
 వేతొకయింటిని బొందినవిధమున, నొకవస్త్రమును విడిచి
 వేతొకవస్త్రమును ధరించుతీరున నాత్మ కర్మాధీనమగు నొక
 శరీరమునువిడిచి వేతొకశరీరము నొందును. ఆశరీరమెప్పుడును
 నశ్వరమైనదే కాని స్థిరమైనది కాదు. కులాలుఁడు కుండను
 జేయుటకై మృత్తికను సారెపై నిడును. అట్టిడిసప్పుడే
 యొకవేళ మృత్తిక పగిలిపోవును. లేనిచో నామృత్తికను
 నేర్పుతోఁ బట్టలేకపోవుటచేఁగాని, లేక సిద్ధమైన ఘటమును
 బదిలముగా నొకచో నుంచలేకపోవుటచేఁగాని పగిలిపోవచ్చును.
 లేక ఘట మెండఁజెట్టినప్పుడుఁగాని యావమం దిడునప్పుడు
 గాని జనులు వాడుకొనినప్పుడుగాని, పగిలిపోయినఁ బోవచ్చును.
 అట్లే మనశరీరము పిండావస్థయందును, బ్రసూతియందును,

బాల్యమందును, యౌవనమందును, గౌరవమునందును, వార్ధక్యమందును, గర్భానుగుణమైన నాశంబు నొందుట సహజంబు. మన శరీరమునకు నాశంబు నియమితమైనను నే యవస్థయందుండి సంభవించునో నిర్ణయింపలేము. ఓరాజా! నీవుత్తాద్రులు తమ తమ నుకృత దుష్కృతములను బురస్కరించుకొని శరీరంబులు విడిచి యుక్తస్థానంబులను జెందియుండ వార్చికై వగవలనియేమి? ప్రాజ్ఞులు వివేకబలంబున సంసారంబు దుఃఖబహుళంబని యెఱింగి తద్రూపగహనమును సులభముగా ధరించి శాశ్వతసుఖంబు నొందుదు ” రని పలుక ధృతరాష్ట్రుడు విని కొంత యూరటఁ జెంది విదురునిఁ గాంచి యిట్లనియె. “ ఓ విదురా! నీ సముచితోక్తులవలన నామనంబు కళంకరహిత మగుచున్నది. ఈ యాపద్దశముందు భవదీయ వచనామృత సేవనజలంబు లేకున్న నాగతి యేమి కావలయునో చెప్పవలయునా? కావున దుఃఖసంతప్త మగు నాచిత్తమునకు శాంతి యలవడునట్లు మఱికొంత ప్రసంగింపుము. సంసారమెట్లు దుఃఖబహుళమో, యది యెట్లుగహనత్యుల్యమో? వివరించి నాదుఃఖమును జల్లార్పు ” మని యడుగ విదురుం డతనికిట్లనియె.

౧౪

విదురుడు సంసార దుఃఖ బహుళ నిరూపణమా చెల్పుట

“ఓరాజా! జీవాత్మ మొదట పిండాకారమై తల్లిగర్భంబునఁ బడి యట వర్తిల్లుచుఁ గాలవశమున నకలావయములు గల నాడై

గర్భనరక మనుభవించును. పిమ్మట నతఁడు ప్రమాతిమారుతము వలన నేలఁ బడును. అట్లు పడి యతఁడు గ్రహభూతాదులచే నానావిధ బాధల నొందును. అంత శైశవము గతింప బాల్యవస్థ నొంది చపలత్వమున వర్తించుచు శుద్ధాశుద్ధవస్తువుల నెఱుంగఁ జాలక జగుప్సితకార్యముల నొనర్చుచుఁ బలుపురచేఁ జీవాట్లు దినును. పిమ్మట యౌవన ముంకురింపఁగానే జీవి విషయ నుఖముల నపేక్షించి యింద్రియవశ్యుడై నానా నిన్యకార్యము లొనరించుచుఁ బలుకష్టములకు లోనై సర్వదా దుఃఖ మనుభవించుచుండును. అంతలో వార్ధక్యము పొడనూపును. అప్పు డతఁడు క్రొత్తరూపములందును. ఇంద్రియపాటవము దఱుగుటచేఁ గన్నులు గానరావు. చెవులు శబ్దమును గ్రహింప నోవవు. శరీరము ముడుతులుపడి దుర్బలమై వడవడ వడంకును. కాలుసేతులు స్వాధీనములుగావు. ఇంతయే యతఁడు సర్వకార్యములందు నసమర్థుడై వర్తించును. జరాదుఃఖ మొకవంక నతనిఁ బీడించుచుండ భార్యాపుత్రాదు లొకవంక నిందించుచు మిక్కిలి సంతాపము గల్గింతురు. అంత నతఁడు విచారంబునకు నానారోగములకును గుఱియై కాలక్రమమున మృత్యుపాశబద్ధుడై శరీరము విడిచి పరలోకమున కరుగును. కావున జీవి పుట్టినది మొదలు, చురణించునఱకుఁ గల సర్వా వస్థలయందును దుఃఖమునుమాత్రమే యనుభవించుచున్నాఁడు. ఇట్లుండఁ గొందఱు దుర్మతులు లోభక్రోధాదులకు వశులై సంసారమునందలి నుఖాభాసము నపేక్షించి యొకరినొకరు

వందించికొనియు, నిందించికొనియు, భక్షించుకొనియుఁ జచ్చి
ధర్మపథంబును నప్పి యమదూతల పాలయి నానావిధ
దుఃఖముల నందుదురు. కావున సంసారమునందుఁ బ్రాణికి
సుఖమెట్లు గల్గుచున్నదో యోజింపుము. అందువలననే దీనిని
దుఃఖబహుళమని పండితులు వాకొనిరి. కొందఱు త్రములు
పండితులవలన సంసారతత్త్వమును దెలిసికొని దానియం
దాస్థనూని విమలస్వాంతులై సన్మార్గంబున వర్తించుచు
నిత్యానందస్వరూపు లయ్యెదరు. ఓ సోదరా ! ఈ యంశమును
మనమునఁ బట్టించుకొని యనిత్యవస్తువులనుగూర్చి దుఃఖము
విడుపుము. ఇంక సంసారము గహనతుల్య మెట్లయినదో
వివరింతును. వినుము :

విదురుఁడు సంసారగహనంబు తెలుఁ గెఱిగించుట

“ఓ మహారాజా ! అతి సాంధ్రంబును దుర్గమంబు నగునొక
మహాఋణ్యము గలదు. ఒక పాంథుఁడు దానఁ బడిపోవు
చుండగా కరికురంగసింహశాద్ధూలశరభాదులగు క్రూరమృగంబు
లతనికి గోచరించెను. వానిని గాంచి యాబాటసారి మిగుల
భీతుఁడై మార్గాయాసమున వికలాంగుఁడై ధైర్యము వదలి
యెటుబోవను దోచక మట్టాడుచుండ నాతనికి దొంగల
గుం పొకటి తారసిల్లెను. అట్టియెడ వ్వానియవస్థ యెటు
లుండునో యోజింపుము. వానిశరీరము గడగడ వడఁకు
చుండెను. అడుగులు తడబడుచుండెను. శరీరము గగుర్పాటు
చెందెను. నోట నూటరాకుండెను. వాని ప్రాణములు మీఁది

కెగిరిపోయినట్లయ్యెను. వాడు నలుదిక్కులు పొడగాంచెను. తనకు రక్షకస్థల మెక్కడ నైనను లభించు నేమోయని వెదకెను. కాని యేమియుఁ బ్రయోజనము లేకపోయెను. ఏవంకఁ జూచిన నపారమగు మహారణ్యమును, మృత్యుదాయకములగు ఘోరమృగములును, గ్రూరహృదయులగు చోరులును మాత్రమే గాన వచ్చుచుండిరి. అందుచే వాడు పిడు గడఁచినట్లు చేష్టలుదక్కి నిలిచిపోయెను. ఆ మహారణ్యమున నెటు చూచినను దఱుచుగా నొడ్డినయురులు గనఁబడుచుండెను. అంత భయంకరాకార యగు నొక యునిద వచ్చి మతనిని గొఱిలించుకొనెను. వాడందులకు మఱింత భయము చెందుచుండఁ బంచశిరంబులును, బర్వతాకారంబులును పగు మత్తుటేనుఁగు లనేకంబులు వచ్చి యుచ్చట నంచ రించుచుండెను. తత్ప్రదేశంబున నొక్క కూపంబుగలదు. అది వల్లీవితాన సంవృతంబై సిగూఢంబై యుండెను. ఆపాంథుఁడు దాని నిజం బెఱుంగకపోయి యందుఁగూలి తలక్రిందై యొక్క బలుతీరెను బట్టుకొని వ్రేలుచుఁ గొమ్మనంటిపెట్టుకొని యున్న పనసపండువలె నుండెను. ఆకూపంబున భయంకరమగు పన్నగంబొకటి యుండెను. అది నాలుక లార్పుచు నతనిఁ గవియుచుండెను. ఆ నూతిదరి నొక మహావృక్షంబు గలదు. అది శాఖోపశాఖల పర్థిల్లి బహుపుష్పమయంబై యుండెను. నానా వర్ణంబు లగు మధుకరంబు లందు భ్రమించుచు మకరంద మానుచుండెను. ఈబాటసారి నూతినుండి పైనుండి రాలుచున్న

తేనెబిందువు లాస్వాదించుచు జీవమును నిలువఁబెట్టుకొనుచు
 నుండెను. ఓరాజా! అట్టి విషమూర్త్యయందుండియు నప్పురుషుండు
 జీవితేచ్ఛను వదలఁడయ్యెను. నానికిఁ బ్రాణాధార మగు
 వృక్షము నున్నూలించు తలంపుతో నాటుతలఱును, బండ్రెండు
 కాళ్ళును, గృచ్చశబ్దంబును గల మహాగజంబొకటి
 యగుదెంచెను. సితాపిత్తింబులగు మూషికంబు లమ్మహీ
 రుహంబున మూలంబును గొలుకు చుండెను. ఒకవంక భీకర
 మృగంబులు, వేటొకవంక దొంగలపిండు, మఱియొకవైపున
 బహుచుఖవ్యాధియు, నొక్కెడ నయ్యుగ్రకామినియు, మఱి
 యొక్కెడఁ బంచశిరంబగు సామజంబును, భయమతి గొల్పు
 చుండినను, నూతితో నా దారుణదర్శకరంబు దబదడిపెట్టు
 చుండినను మహాగజంబును మూషికంబులును తనకు నాధార
 మగు వృక్షము నున్నూలించఁ బాటుపడు చున్ననుఁ దన
 చిత్తంబు భయాతిరేకమునఁ జిందటనందట లగుచున్నను
 నతఁడు జీవితాశ వదలఁ డయ్యెను. ఓమహీశా! సంసార
 బద్ధుఁ డగువాఁ డీబాటసారివంటివాఁ డని యూహింపుము.
 సంసారియు నిట్లే పలుబాములఁ గుందు చుండియు జీవితాశను
 నిడువఁడు. ఈయంశమునే చక్కఁగా వివరించెదను. వినుము.
 ఆదుర్గమారణ్యమే సంసారిగణానము. క్రూరమృగంబులును,
 దొంగలును రోగంబులు. ఆ యుగ్రకామినియే జర. ఆ పంచ
 శిరస్కంబులగు గజంబులే యింద్రియంబులు. ఆకూపంబుననున్న
 సర్పంబే యముఁడు. ఆ బాటసారి పట్టుకొనియున్నలతయే

జీవితాశ. ఆకూపతీరంబుననున్న మహీరుహంబే యాయువు. ఆ మహీరుహమును గూల్పవచ్చునామజమే సంవత్సరంబు. తదీయశిరంబు లాటును పద్మతువులు. తత్పాదంబులు పండ్లెండును మాసములు. తరుమూలమ్ము గొఱుకవచ్చిన సితాసితమూషికంబులు రాత్రిందివములు. మధుకరంబులే కామంబులు. ఆ మధుధారలే కామరసంబులు. ఆ మధు సంచయమే యాయువు. మాసవులు దానియం దానక్తులై పలుపాట్లు పడుచుందురు. కావున నీసంసారము దుర్గమారణ్యమువలె మహాభయంకరమైనది. దీనిని దరింప సామాన్యుల కలవి కాదు. మఱియు నీసంసారమును జక్రముతోఁ బోల్తురు. చక్రము భ్రమించుచుఁ గ్రిందుమీఁదును, మీఁదుగ్రిందును నగు చందమున సంసారమున వర్తించువార లొకప్పుడు కష్టముల నొంది, తదుత్తరక్షణముననే సుఖాభాసము నందుదురు. అట్లే యొకప్పు డున్నతులై వెంటనే యధము లయి వర్తింతురు. సామాన్యులుగా మాసవులందఱును సంసారపాశబద్ధులై విడువనేరక కోశంబునందలి పుర్వువిధంబున ముక్తిమార్గము గానక యుండే కుంది నశింతురు. సంసార చక్రపరిభ్రమణమ్మును నిలిపివేయుటకును, సంసారపాశములను ద్రుంచుటకును వివేకవంతులుమాత్రమే సమర్థు లగుదురు. తక్కినవారట్లు కారు. కావునఁ బుత్రశోకమునువిడిచి వర్తింపు మన విని ధృతరాష్ట్రం డిట్లనియె. “ఓ విదురా! నీ మన మతి నిర్మలమైనది. నీ చిత్తవృత్తి మిక్కిలి పవిత్రమైనది.

నీవుగుణములు సుజనవందనీయములు, నీ హితవచనములకు
మిగుల సంతసించితిని. నా మానసములకు ధైర్య మలవకునట్లు
లింకను సమపదేశ మొనరింపుము. దుఃఖిసాగర మున్నుండ
నగు నన్నుద్ధరింపు” మని పలుక విని విచారుం డతని
గీట్లనియె. “ఓ రాజేంద్రా! మన మింద్రియములకు వశపర్తుల
మగుదుమేని దుస్తరపంకమును బోలు విషయ ప్రపంచమునఁ
బడి మునుగుచుఁ దేలుచు నుండుము. అంతకాలము
గ్రమముగా గతింప రోగంబులు జరయు నొకటఁ బ్రాణ
నాక్రమించి దుర్భరబాధలను గల్గించుచు శరీరపాటనమును,
సౌందర్యమును, నశింపఁజేసి దుర్మగణముపాలు గావింతురు.
ఓ కారవేంద్రా! మన శరీరము రథము వంటిది. దానికి బలమే
సారథి ఇంద్రియంబులే యశ్వములు. దారుణశీరమగు బుద్ధి
వ్యాపారములే వానికిఁ గల్గెవుండ్రాభూ. వానితో నా గుఱ్ఱ
ములను ముఱలింపక యధేష్టముగ నవి గొనిపోయిన విధమునఁ
బోయినచో మానవుఁడు సంసారబద్ధుఁ డగును.

“తేరుశరీరము దానికి

సారథి సత్వంబు తురగచయ మింద్రియముల్

దారుణతర బుద్ధివ్యా

సారంబులు దనరు జనుపపగ్గము లధిపా”

ఓ రాజా! కావున మానవుఁడు తన వివేకంబు పెంపున
నింద్రియాశ్వములను స్వేచ్ఛగాఁ బరువెత్తనీయక లొంగదీసు
కొని వానిని దన యిష్టమొచొప్పునఁ ద్రిష్టకొనఁగలిగినచో
సంసారసంబంధులగు పకల దుఃఖములును నిరసింప సమర్థుఁ

డగును. అట్టి మహానుభావుడే యముని కధీనమైనదియు ననేక దుఃఖజనకంబును నగు నీ శరీరరథమును విమల వివేక మనెడి యకాషధంబున నవియిరిచి నుఖించును.

“ యమునియధీనం బిది భూః

అను లనేకములు జేయఁగా నోపు నృసా

త్తను యీరథ మవియింతుడు

విమలవివేకాక్షమన విను మార్యజనుల్.”

మఱియు బుద్ధివ్యాపారంబులనెడి పగ్గములను శీలంబను వెలుపుతో నలవరించి తద్రథవేగం బాద్యులుడిపికొని జనన మరణోదులవల్లని భయంబు నుజ్జగించి పరమసుఖంబు నొందుదురు. ఓరాజా! నీవును మదీయోపదేశములను మనఁబునఁ బట్టించుకొని దుఃఖంబును దొలంగించుకొని శాంతచిత్తముతో యుద్ధంబునఁ గూలిన పుత్తాద్రిజ్ఞాతుల కందఱును నుత్తర క్రియలు గావింపుమని బోధించెను.

ఆపత్సమయంబున దుఃఖభౌజనంబగు మానసమును విమలము గావించి విజ్ఞానబీజంబు లంశురించిన ట్టిట్టి యుత్తమ సదుపదేశమును విదురుఁడు దక్క మతెవ్వ రట్లువదేశింపఁ గలరు? ఇట్లు జ్ఞానబోధకములగు వాక్యపాశములచేఁ బంక బహుళంబగు సంసారాంధువునుండి ధృతరాష్ట్రు నుద్ధరింపఁ బ్రయత్నించి విదురుఁడు తన విహితకృత్యములను నెఱవేర్చుకొనియె, కాని పుత్రశోకాతురుఁడును మలినమనస్కుఁడును నగు ధృతరాష్ట్రుండు తత్ఫల మందనేరక విదురుండు తుదిపల్కిన

పుత్త్రపరలోకక్రియావిషయం బగు నమ్మాటకు దుఃఖంబు చెంద నప్పుడు వ్యానుండరుబెంచి దుఃఖోపశమంబు గావించెను. విదురుని యుపదేశంబులెంతయు వైరాగ్యచాయకంబులయినను దత్తల మందలేకపోవుటచే ధృతరాష్ట్రం డందులకుఁ దగిన యధికారి కాడని చెప్పవలసియున్నది. అయినను విదురుండు వినువు చెందక జ్ఞానోపదేశములు జేయుచునే యుండెను. ఏమయిన నతఁడు తుందడాక సోదరుని విడిచి యుండలేదు.

విదురుని యాశ్రమవాసము

ధర్మరాజు పట్టాభిషేక మొనపిమ్మట ధృతరాష్ట్రండు పద్మనైదునత్సరములుదనుక హస్తీపురియందుండెను. విధురుండు సర్వసంగపరిత్యాగియయ్యింప, జ్ఞానపరిపూర్ణుడయ్యిను, పుర నివాస మతని కవసర మయ్యిను విదురుండు ప్రార్థకర్మ మాత్రావశేషం డగుటంజేసి సోదరుని నేవించుచు నచ్చటనే యుండెను. అతఁ డప్పుడు సర్వకాలములందును సోదరుని గొలుచుచు నతని హితముపదేశించుచునే యుండెను. మఱియు నతఁడు దాంధర్మాదులకు పరిశిషంతు ధనమును ధర్మరాజుచే నా ధృతరాష్ట్రుని కిప్పించి తమతనికి సంతసము గొలుపుచుండెను. ఇదియే విదురుని శాశ్వతత్రమును వెల్లడించుచున్నది.

అనంతరము ధృతరాష్ట్రండు విదురుని హితోపదేశము వలన గ్రమముగా విరక్తుడై, పురంబుననుండ రోసి భార్యా పహితుడై వనంబునకుఁ బోవ నమకల్పెను. అప్పుడు విదురుండును

సంజయుండును గుంతిదేవియు నా నంపతుల సనుసరించి పోయిరి. అట్లు బ్రత్యేకముగ నాశ్రమంబులు గల్పించుకొని తపంబు చేయ నారంభించిరి. అందు విదురుఁడు నిశ్చల సమాధినిష్ఠుడై మునీం ద్రులుగూచి యుచ్చెరు వందునట్లు తపంబొనరింప సాగెను.

ఆశ్రమవాసులైన ధృతరాష్ట్రాదులను జూచిపోవుటకై భర్మరాజు తగుపరివారంబుతో వచ్చి యచ్చటివారి సందఱను జూచి కుశలంబడిగి విదురుఁ డేడి యని యడుగ వృద్ధరా జట్టు లనియె. “కుమారా! మేమందఱమును దపంబునకు సమర్థు లై యున్నాము. కాని మాలో విదురుఁ డొనర్చు తపం బత్యద్భుతంబు. అతఁడు మహ్మూఁ బాసి యిచ్చటికి సమీపము నందే మాశ్రమము గల్పించుకొన్నాఁడు. అతని తపంబుజూచి మునీంద్రులుగూడ నచ్చెరు వందుచున్నారు. ఆ మహాత్ముఁ డప్పుడప్పుడు జలమును గాలిని మాశ్రమే యాహారముగాఁ గైకొనును. ఒకప్పు డవ్వియును విసర్జించి గాఢనిష్ఠాపరవశుడై, పర్తించును. అతఁడు స్వతంత్రుడై ధైర్యసహితుడై శూన్య విషినమున నంచరించుచున్నాఁ” డని నుడివెను. ధృతరాష్ట్రాదు పత్నిన వచనములే విదురుని యద్వితీయ తపో యోగ నిష్ఠను నెల్లడించుచున్నవి.

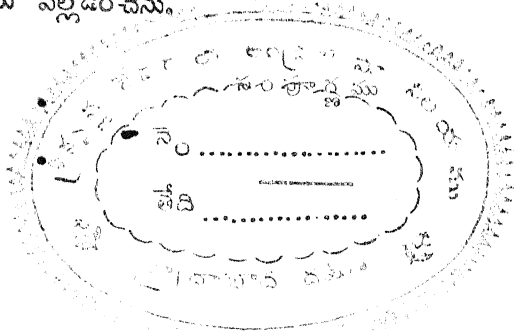
విదురుఁడు యోగబలవంశ దేహమును విడుచుట

యుధిష్ఠీరుఁ డందుల కౌనందించుచు నతనిని సందర్శించు తేలంపులతో నుండ విదురుఁ డప్పుడే యతని కటఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెను. దిగంబరుండును జటీభూత కేశపాశుండును గాంతార

ధూళిమలిచాంకుడునునై వచ్చి యాశ్రయవాసులను గాంచి మగ్గిడిపోవుచుండ ధర్మరాజొక్కరుండును నతని వెంబడించి చనియె. గుల్మాంతరితుండగుచు నవ్విదురుండు పోవంబోవ నప్పాండవాగ్రజుం డెలుగెత్తి “ఓ విదురా! నిలువుము. నిలువుము. నేను ధర్మజుండను. నీ సందర్భవార్థంబు వచ్చితిని. నిలువు” మని ప్రార్థించుచు బరువెత్తగా నవ్విదురుండు వెనువెంటి ధర్మజుని బొడఁగాంచి యొక్క వివిక్తప్రదేశంబున నొక్కపాదపంబుచెంత నిలువంబడియెను. అంత ధర్మరాజతని సమీపించి కట్టెమట నిలిచిన నతం డతని సర్ధనిమిలితనేత్రంబులతోఁ జూచి యూరకుండెను. అపుడు ధర్మజుఁ డతనిఁ జూచి “ఆర్యా! నేను ధర్మజుండను. నాయుండు దయయుంచి నన్నుఁ జూచు” మని ప్రార్థించెను. విదురుఁ డప్పలుకులు విని గనురెప్ప లొకవరి నెనయించి యతనిని జూచి యుదాత్త యోగబలమును గైకొని కర్మశరీరమును విడచి తేజోమయ రూపంబున ధర్మరాజు శరీరంబునఁ బ్రవేశించె. ఆ సమయమున ధర్మరాజు దేహంబు కాంతిబహుళమై మిక్కిలి వర్ధిల్లి ప్రకాశింపఁదొడఁగె. తదనంతర మయ్యుధిష్ఠురుం డవ్విదురుని నిర్యాణ మున కచ్చెగువందుచు దదీయశరీరంబున కగ్నికార్య మొనర్ప నెంచియుండ “ఓ ధర్మరాజా! యతీశ్వరుఁ డగు విదురుని శరీరమున కగ్నికార్యం బొనర్చుట తగదు. నీ వావ్రయత్నము చూచుము, మాను” మనెడి వాక్కు వినఁబడ నతఁ డాశ్చర్య చకితుండై యటనుండి మరలి తనవారిం జేరి విదురుని వింత చర్య వారల కందఱకు నెఱిగించెను.

ధర్మచేనత యవరావతార మగు విదురుండు తన సత్ప్ర.
వర్తనముచేతను సద్గుణగణంబుచేతను జ్ఞానబలంబుచేతను నీతి
విశారదత్వమునందు సుప్రసిద్ధుడై లోకమునకు నిదర్శన
భూతుడై సర్వజనస్వాఘాపాత్రుడై వర్తించెను.

మహామహుఁ డయిన విదురుండు గృహస్థాశ్రమమును
గైకొనియు జనకాదులవలె సుసారాసక్తుఁడు కాక యావజ్జీవ
మును పితృసముఁ డగు సోదరుని గొలిచి తన సాభాత్ర
మును వెల్లడించెను.

యా గ్రంథకర్త గారి యితర రచనలు

లక్ష్మీవ్రసాదము (సాంస్కృతిక నవల)	డిబ్బూ	346 పే. రు 2-0-0
రాజసుందరి (సాంఘిక నవల)	డిబ్బూ	256 పే. రు 1-8-0
ఆనందభాయి (చారిత్రక నవల)	డిబ్బూ	276 పే. రు 2-0-0
అగ్రహారము (సాంఘిక నవల)	డిబ్బూ	264 పే. రు 1-8-0
రాజ్యలక్ష్మి (సాంఘిక నవల)	డిబ్బూ	196 పే. రు 1-8-0
రహస్యభేదనము (డిటెక్టివ్ నవల)	డిబ్బూ	210 పే. రు 1-8-0

శ్రీ భగవద్గీతా గర్భిత భావబోధిని

శ్రీ కోకా వెంకటరామానుజులు నాయుడుగారు రచించినది.

తెనుగులో, త్రిమద్భగవద్గీతకు ఇంత చక్కని మహాభాష్యం మరొకటి లేదు. శ్రీ నాయుడుగారు భగవద్గీత అంతా చిరకాలం పారాయణచేసి, మననంచేసి, మధించి. తాము తెలుసుకున్న గూఢార్థాలన్నీ లోకశ్రేయస్సు కోరి యీ గ్రంథం రూపంగా భద్రపరిచి మనకు ప్రసాదించారు. వారు, ప్రతీ స్లోకానికీ ముందు ప్రతిపదార్థం ఇచ్చారు. తరువాత ప్రశ్నోత్తరాల రూపంగానూ వివరణరూపంగానూ గూఢార్థాలన్నీ ఉద్ఘాటించారు. ఈ గ్రంథం పరిశీలించుచున్నా ఎవరైనా సరే “మేము భగవద్గీత చదివాము” అను కోడం సాహసం అనిపించుకుంటుంది. రాయలు సైబాన 724 పేజీలూ 16 పేజీల అవతారికా గల గొప్ప గ్రంథం. కాలికొబ్బెడు చెయ్యబడ్డది.

కాని వెలమాత్రం పరమ సులభం 6-0-0

శ్రీ త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు

సంపాదకులు - ఘృతస్థానం నరసింహభాగవతులవారు.

ఇందులో, మేళకర్త రాగాల వరసను 505 కీర్తనలూ, 19 పవ్వలింపు కీర్తనలూ వున్నాయి. ఘనరాగపంచకం కీర్తనలకు మాత్రం మొదట స్వరంచేర్చబడి వుంది. తక్కిన కీర్తనలన్నీ మూలం మాత్రమే ముద్రించబడ్డాయి. కఠినపదాలకు అర్థమున్నూ తెలుపబడ్డది. 16 పేజీల శ్రీ త్యాగరాజస్వామి చరిత్ర గలదు. మొదట మేళకర్త రాగాల వరసనూ, చివర ఆకారాదిగానూ కీర్తనల సూచక చేర్చబడ్డది. దళసరి కాగితాలు. చక్కనిటైండు. వెల 5-0-0 మాత్రమే.

మంగళహారతులు, శ్రీకృష్ణ సేవ.

శ్రీమతి కొచ్చెర్ల కోట వీరఅమ్మమ్మగారు రచించినవి.

ఈ రెండు పుస్తకాల్లోనూ శ్రీల కందుబాటుగా ఉండే శైలిలో చక్కని మాదిరులలో 150 పాటలకు తక్కువ కాకుండా ఉన్నాయి. అన్నీ భక్తిగతం ఉట్టిపడేవి. శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణుల సేవను తెలియచేనేవీనీ. దేశికదే వెల 10-0

ఈ మా పుస్తకములు పేరుపడ్డ అన్ని బుక్ షాపులలోను ఈ ధరలకు దొరుకును.

సరస్వతీ ఇంగ్లీషు - తెలుగు పాఠశాల డిక్షనరీ.

**Saraswathi English - Telugu
POCKET DICTIONARY.**

క్లజ్ కాగితము - సుమారు 17000 ఇంగ్లీషు

పదములను సులభముగా తెలుగు అర్థములు

బాగా చూపిన విధి, తియ్యగలము

చక్క-ని క్యాలిగ్రాఫ్ చేయి, స్వేచ్ఛా- మా వదిలి.

వస్తుగుణప్రకాశిక

(ద్వితీయముద్రణము - 320 మాత్రవ విషయములతో)

సమస్తమాలికల ప్రకృత్యర్థవిషయముల, తనకేర్పరిపాకములు, గజ
కావ్యము, గోష్ఠి కౌశ్యమోగములు తెలుగువారికి అభివృద్ధిపరచినవి.
చక్క-ని ద్వితీయముద్రణము ననుసరించియు గణములు తెలుపబడినవి. ప్రతి
యింటినుండి ఉంచవలసినది.

సంపూర్ణ భర్తా విజయము

పేజీలు 840

రాయల్ ప్రెస్

మొ 6-0-0

మన ఆంధ్రుల తెలుగున వహభివృద్ధిల సుత్రములను తెలుగు యింటిముఖ
కాపుననే యిది సంపూర్ణభర్తావిజయము. దీనికూడేకమంతయు తెలుగున
వారును, అనేకభాష తెలుగునవారును, స్వయంగా మహాభివృద్ధిల నేరించి
యుండనివారును ఇది చదివినచే భక్తియొక్క- సంపూర్ణత తెలిసికొనగలరు.
దశసరి కాళితాలు. కాళికాశ్లోకము. మొత్తము 67 గూడ మహాభివృద్ధిల
త్రులు. దు 7-0-0 ముందే పులి దగ్గర రైల్వేస్టేషన్ చేరు తెలుపువారి
భిర్లులు మేమే భరించి పుస్తకముపంపెదము.

సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్, రాజమండ్రి, అని వ్రాయవలెను.

మా పుస్తకములు చేరుపడ్డ అన్ని బుక్ షాపులలోను ఈధరలకు వంచును